MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İSTANBUL

ASYA KASI

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

GSF
Marmara Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Marmara Üniversitesi Kütüphane ve
Dokümantasyon Daire Başkanlığı
0029798

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

T.C.
Marmara Üniversitesi
Kütüphane ve Dokümantasyon
Daire Başkanlığı
DEMİRBAŞ NO: 29798

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

N
7161
.i88
2002

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Bu kitap Capitol'ün katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

T.C.
Marmara Üniversitesi
Kütüphane ve Dokümantasyon
Daire Başkanlığı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Sanat eserleri, insanların maddi ve manevi değer ifade eden ortak zenginliğidir. 20. yüzyılda Cumhuriyet Türkiyesi'nin sanata ve sanatçıya gösterdiği ilgi ve destekle ülkemizde gelişme olanağı bulan sanat, günümüzde, dünya kültür metropolü İstanbul'un Asya yakasında, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin yoğun, seviyeli, entelektüel eğitim anlayışı ve çabası ile 21. yüzyılı yeni bir heyecanla karşılamaktadır.

Küreselleşen dünyada, bilgi çağını idrak eden insanlığın sınır, siyaset, varlık-yokluk tanımadan sanatı zaman dehlizinden süzerek çağdaş bir sanat ortamına taşıdığı bilinmektedir. Hiç şüphesiz, bir kronoloji cetveli gibi okunmakta, sanat eseri üzerinden zaman... Sanat eserleri, tarihlendirilmemiş de olsalar, devirlerinin tanığıdırlar. Bazıları, bir milletin, bir devletin o topraklardaki mührü ya da baştacı edilmiş olarak bir müzenin gözdesi, bir koleksiyoncunun gurur vesilesi, bir müzayedecinin paha biçemediği sermayesidirler. Estetiğin ötesinde tarihsel mirasımızın, düşünce hayatımızın, bilinçli veya bilinçaltı duygu ve isteklerimizin, etik değerlerimizin kültürel ve şahsi kimlik unsurlarımızla bezenmiş somut anlamıdırlar. Onları oluşturan yetenekler, eserlerini çoğu zaman isimsiz ve imzasız olarak bırakmışlardır tarihin akışına. Yüzyılları-binyılları öğüten zaman, çoğu vakit dokunmamıştır sanatçının emeğine, göz nuruna...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bugüne gelince - bir taraftan ulusal kültürlerini muhafaza ederken, diğer taraftan bilgi çağının bireylerini yaratma yarışından kopmayan uluslar, imkânlarının elverdiği ölçüde değişimi yaşamakta, bu değişimi kendi kültürlerine aktarmakta ve sanat eserlerine yeni değerler biçmektedirler.

Yeryüzündeki bu transferde ülkemiz, değişimin önemli merkezlerinden birisidir. Türkiye, Avrasya kültür köprüsünde Batı ile Doğu'nun, muhafazakârlıkla modernliğin kesiştiği çizgide en önemli güzergâhtır. Zengin sanat etkinliklerinin ve yatırımlarının yer aldığı Avrupa'yı mahzun seyreden sanat beşiği Asya, bir dönem Körler Ülkesi benzetmesiyle nazirede bulunulan Kadıköy'den, İstanbul'un Asya yakasından bir yeniliği taşımaktadır geleceğe, bugün. Nasıl mı? Sanatseverleri İstanbul'un Asya yakasında buluşturarak; yaşam-sanat ilişkisini yorgun kıtaya taşıyarak...

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, tüm sergi, gösteri, atölye çalışmaları ve defileleriyle olduğu gibi sanatın yaygınlaştırılması yolundaki panelleri, konferansları, söyleşileriyle büyük bir hizmeti gerçekleştirmektedir. Elinizdeki yayın, bu seçkin fakültemizin sanata, sanatçıya, sanatsevere duyduğu saygının somut bir örneğidir. Bu vesile ile, başarılarından gurur duyduğumuz Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Prof. Hüsamettin Koçan'ı, etkinliklerde emeği geçen tüm öğretim üyeleri ve yardımcılarını, ayrıca kendilerine destek veren kişi, kurum ve kuruluşları içtenlikle kutluyor, saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Tunç Erem
Marmara Üniversitesi Rektörü

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

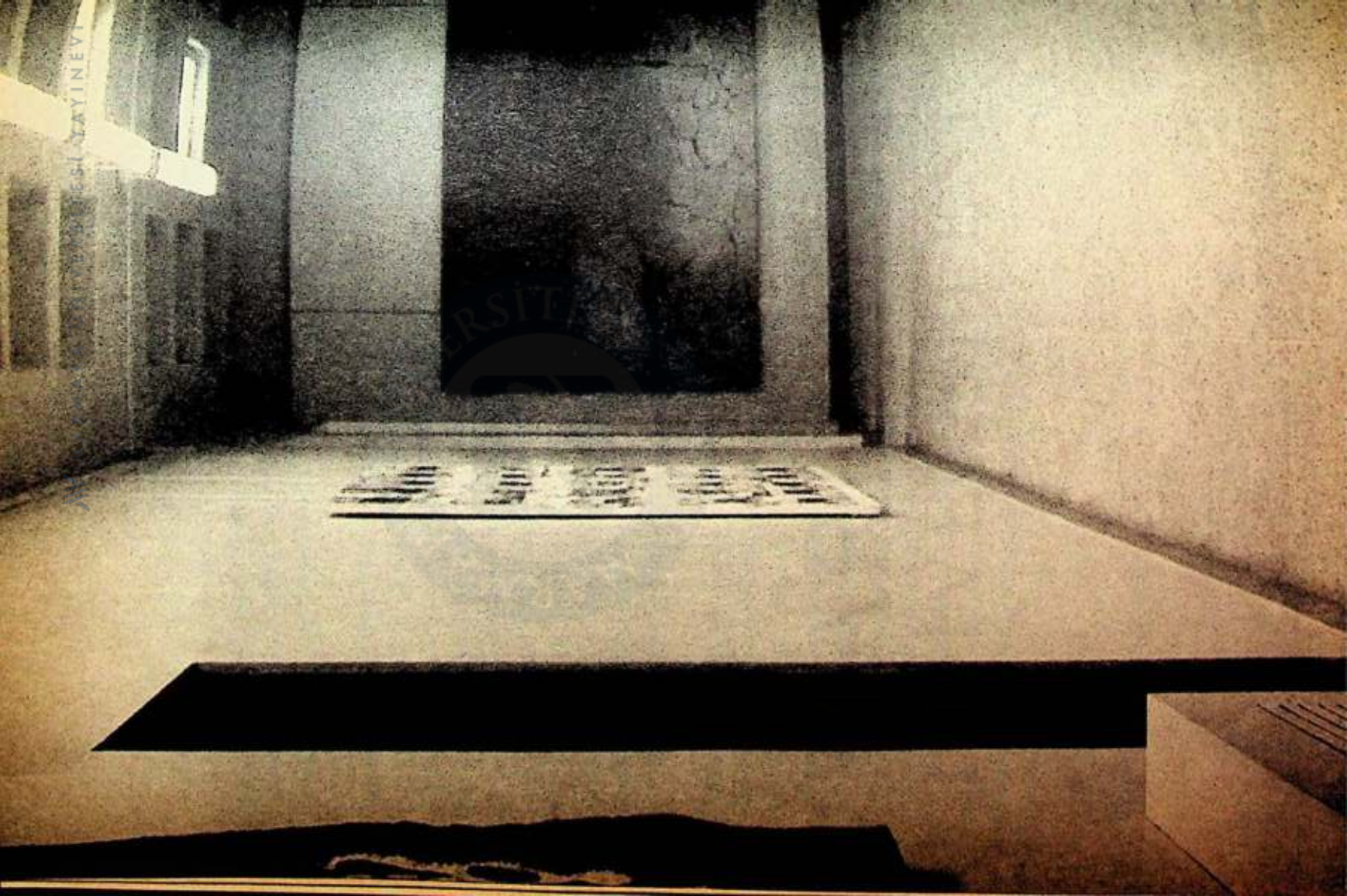

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

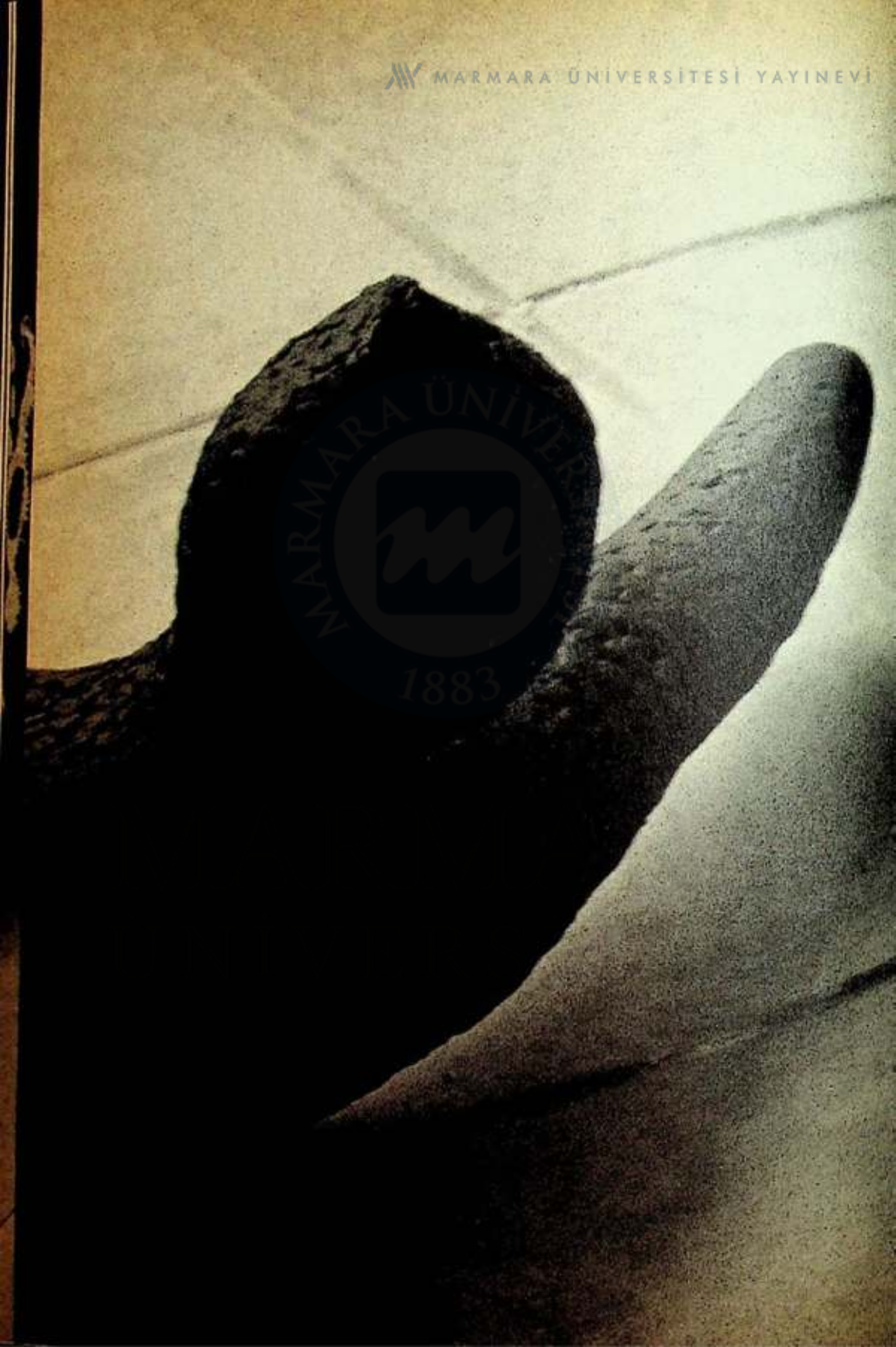

ARTIK HİÇBİR ŞEY ESKİSİ GİBİ DEĞİL...

Artık hiçbir şey eskisi gibi değil. Anonim bir söz. İlk duyduğumda ne anlama geldiğini kavrayamamıştım. Fakat bunu ilk duymamı sağlayanın bir yakınma olarak bu ifadeyi kullandığı kanısındayım. Kanılar kişisel oldukları için bazen çok şeyi ifade edebiliyor. Bazen de hiçbir anlam taşımayabiliyorlar.

Bu deyiş iki yüzlüdür, iki anlamlıdır. Olumlu ve olumsuzdur. Anlamı onu kullananın hangi örgü içine yerleştirdiğine ve vurgulama biçimine göre değişiyor. Yalnız, değişmeyen bir durum olarak değişimi ısrarla vurguladığı kesindir.

"Artık hiçbir şey eskisi gibi değil" değişimi ifade ettiğine göre, bu sözcük en çok bugün için geçerli olabilir. Çünkü değişim rüzgârları her gün daha da hızlanıyor. Posta kutuları bunun tanığıydı yakın zamana kadar. Ama artık adresler, sahiplerinin kontrolünden çıktı. Gönderilen mektup ve kart sayıları ile birlikte gönderici adreslerinde de büyük bir artış ve çeşitlilik oluştu. Şimdi internet devreye girdi ve artık gönderiler izlenemeyecek kadar yoğun.

Seyahat olanakları ile birlikte dünyayı algımız kökten değişime uğradı, insanlar arasındaki mesafeler eridi. İletişim teknolojileri özel hayatların kapısına dayanarak özel yaşamın içini okumayı neredeyse hak tanımı içine soktu. Bize kendini beğendirmek isteyen, bizi kendine doğru çekmeye çalışan ne çok şey var!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Artık hiçbir şey eskisi gibi değil. Bu anonim sözler, artık bireysel de değil. Göçler, kimlik sorgulamaları, global çark içinde üretilen kendi olma direnci ve hızın, hızla yarıştığı güçlü bir oluş içinde kalma hali...

Yer değiştirmek hem olanaktır, hem de zorunluluktur. Sebep bu nedenlerden hangisi olursa olsun günümüz insanı için göçebelik neredeyse kaçınılmazdır. Akıp giden her şeyin ortasında bir tanımsızlık alanı genişliyor. Bu alan yabancılaşmayı getiriyor. Tüm bu olup bitenlerin içinde dikkati toplamak, kendi alanında başka deneyimleri biriktirmek, yaşanan bölgeyi bilinçle algılamak, o yaşamı bir anı olarak insanın kendisiyle taşıyabilmesi anlamında çok değerli olabiliyor. Tek bir disiplin içine sıkışmadan öteki alanlara açılımlar üretmek, farklı sesleri çoğaltabilmek, derin deneyim ortamı için önemlidir.

Kurumlar gelecek tasarımlarını gerçekleştirirlerken, geçmişteki alışkanlıkları ve kabulleri sürekli olarak devreye girmektedir. Fakültemiz de bu alışıldık durumu kullanarak sanatı toplumda çoğaltma geleneğini ve deneysel eğitim yöntemini yenilenme sürecinin hareket alanı olarak kullandı.

Bizim geçmişimiz olan Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Modernizm'in Almanya'da yarattığı Bauhaus sistemine dayalı bir yapıya sahipti. Bu anlayış sanatı ve tasarımı yaşama katmayı hedefliyordu. Sanatçının yaratıcı zekâsı ile sanayi labirentine insan sıcaklığı katmayı istiyordu.

Bu nedenlerle, eğitimin sonuçlarını yaşamda çoğaltmak, sanat ve tasarımı insana ulaştırmak yolunda adımlar atmaktan hiç vazgeçmemiş bir geleneğe eklemlenen yeni etkinlikler doğdu. 1998'de Diyarbakır, Van, Erzurum ve Bayburt'a ulaşan bir çizgide "Sanat-Tır" projesi ile bir hareketli galeri geleneğinin ilk adımını gerçekleştirdik. Bu öncü hareket, sonraları çeşitli

kurumlarca sürdürülürken, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi sanatı statik yapıdan hareket alanına taşıyabilen bir anlayışı başlatmış oldu. Ülkemizde büyük acı ve yıkımlara neden olan deprem sonrasında büyük bir çadırla deprem bölgesinde yedi ay sanat eğitimi sürdürerek evsiz ve acılı insanlarla sanatı buluşturma çabası içinde de çok önemli deneyimler edindik.

Fakültemizde 11 galeri, 11 sergi geleneği sürekli topluma açık tutulan eğitim kurumu olma bilincinin ürünü olarak sürdürülüyor.... Dört yıldır devam eden akşam-haftasonu atölyeleri de yine bu anlayışın bir sonucu olarak gerçekleştiriliyor.

"İSTANBULASYAKASI" Projesi, sanat ve tasarım eğitimi ortamı için disiplinlerarası algının değerini bilen bir girişimin sonucu oluştu. Fakültemiz, yukarıda değinmeye çalıştığım nedenleri iki yıl önce benimseyerek, belli konular üzerine odaklanmaya başladı. Konulu eğitim ve disiplinlerarası yaklaşım, bize göre, sürüklenmeye ve kişi belleğinde oluşmakta olan boşaltma operasyonlarına karşı bir direniştir; kişiyi yüzeyde kalmaya zorlayan çok sayıda saldırıya karşı bir derinleşme önerisidir.

Bu yılki konumuz, yerel bir çevre içinde oluştu. Bir coğrafya ve yaşama çevresi olarak dünyada iki kıtalı ve olağanüstü bir kültür derinliğine sahip İstanbul'un, Asya yakasını konu edindik. Hem bulunduğumuz coğrafyayı yakından okumak, uçup giden zamana, yaşantımızın savrulmasına karşı bir yanıt üretmek, hem de yaşadığımız bölgeye dikkat çekmek istedik. Bilindiği gibi İstanbul'un Asya yakası bugün hâlâ yalnızca barınak işlevi ile algılanıyor. Sanat ve kültür boyutu ile bireyleri doyurucu çalışmalar yapılmıyor.
Elinizdeki yayın, yazarları, ozanları, bilimadamlarını, sanatçıları bir araya getiren bir buluşma alanıdır. Bu yayının

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

başka bir özelliği, sanat ve tasarım eğitimi almakta olan gençleri bu buluşma alanına yapıtları ile katmaktır. Anlamlı olduğunu düşündüğümüz bu buluşma içinde farklı disiplinler birbiriyle karşılaşıyor, kaynaşıyor; farklı kuşaklar bu buluşma içinde karşılıklı bir okuma gerçekleştirme olanağı buluyor.

Yazıları ile bu yayına katkı üreten çok değerli dostlarımızın cömert davranışı, gençliğe armağan olarak sundukları değerli görüşleri, eğitim tarihimizin sayfalarında hep ışıldayacak. Bu yayına temel oluşturan "İstanbulasyakası" Komisyon Başkanı Doç. Dr. Nilüfer Ergin ve komisyon üyesi arkadaşları, gerçekten başarılı bir çalışma gerçekleştirdiler. Değerli dostum Savaş Çekiç, bir karşılık düşünmeden grafik tasarımımızı üstlenerek amacımızın bu yayında görünür kılınmasını sağladı. Bu yayın çok parçalı bir mekanizmadır. Bu mekanizmayı işletip tutarlı bir bütünlük sağlamak da öğretim görevlisi Ahu Antmen'e aitti.

Ayrıca bu yayının basılabilmesini sağlayan Capitol Alışveriş Merkezi, 2002-2003 yılı sergiler sponsorluğunu da üstlenerek örnek bir işbirliğinin kapılarını okulumuza açtı.

Bu yıl öğrencilerimiz, tüm eğitim süreci boyunca kitabın da konusunu oluşturan "İstanbul-Asya" üzerinde çalıştılar, konunun omurgasını kurdular. Sergi Sorumlusu Prof. Dr. Güngör Güner ve çalışma grubu, okulun tüm bölümlerinin üretimini bir arada sergileyebilmek için yoğun ve başarılı bir çalışma gerçekleştirdiler. Öğrencilerimizin uzun bir sürece yayılan çabalarını görünür kılabilmemizi ve "Artık hiçbir şey eskisi gibi değil" diyebilmemizi sağlayan herkese teşekkür ederim.

Prof. **Hüsamettin Koçan**
Marmara Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ

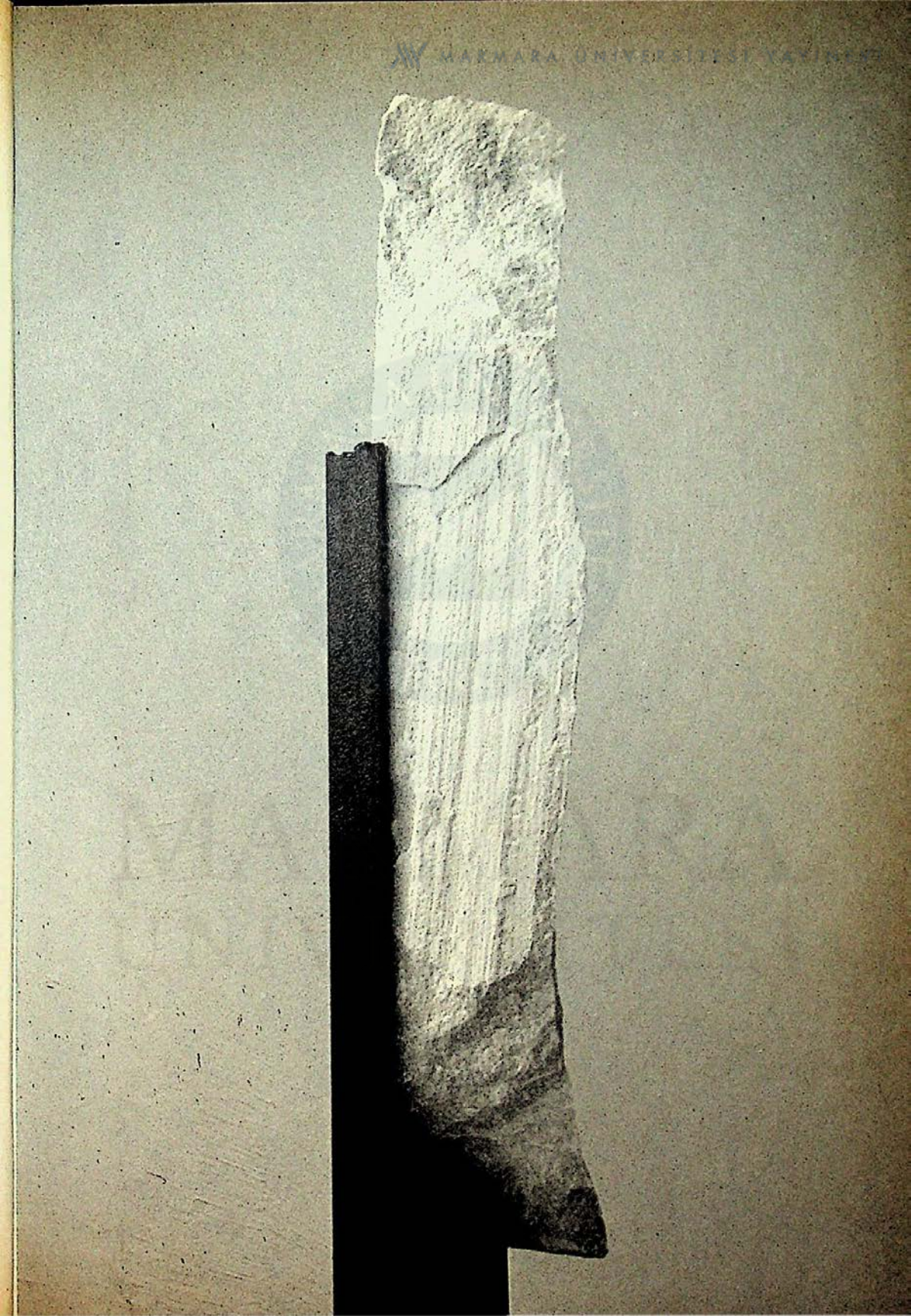

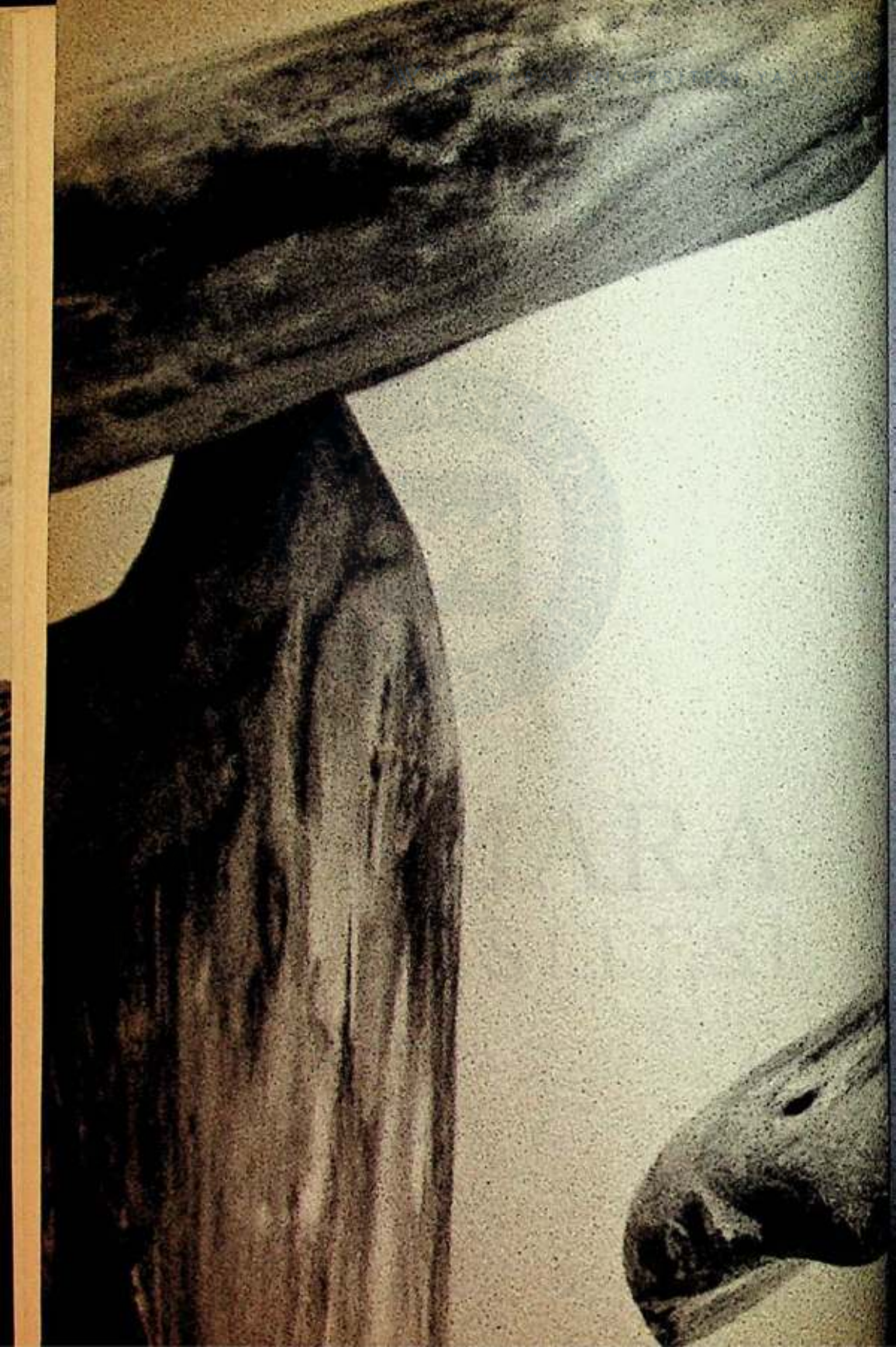

"İSTANBULASYAKASI" PROJESİ HAKKINDA...*

Tematik ve proje temelli yıllık etkinliklere 2001 yılında "Su/Us" başlığıyla adım atmıştık, 2002'de zamanla okulun etkinliklerini de aşarak toplumsal bir projeye dönüşmesi olasılığı taşıyan bir başlık seçtik: "İstanbulasyakası". İstanbul'un Asya yakasının, yaşadığımız kentin bir tür "pansiyonu" olmadığı savından hareket eden bu proje, dekanımız Hüsamettin Koçan'ın deyimiyle, "Merkezde olmak değil, önemli şeyler yapmak" inancını taşıyor ve İstanbul'un Asya yakasını daha görünür kılmayı amaçlıyor.

"*İstanbulasyakası*" projesi bu bağlamda Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin son yıllarda önerdiği daha katılımcı bir kurumsal kimlik arayışının yansımasını taşıyor. Kampüsümüz birkaç yıldır 11 galerisinde sergiler düzenleyerek özellikle Asya yakasındaki sanatsevere yönelik sürekli bir sanat merkezi işlevi üstleniyor, bu yıl içinde gerçekleştirilen "*Galeriler*" etkinliğinde olduğu gibi genellikle "merkez"de yer alan birikimi Asya yakasına da çekmenin olanaklarını araştırıyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu çerçevede "*İstanbulasyakası*" projesi, sanat eğitimi vermenin yanı sıra aynı çevreyi paylaştığı insanlara sanatı ulaştırmayı, sanat ile yaşam arasında bağlar kurmayı ilke edinen bir kurumun daha geniş anlamda tüm İstanbullulara getirdiği bir önerme olarak nitelendirilebilir. İstanbul'un Asya yakasını da kentin kültür ve sanat haritasında sürekliliği olan bir çekim merkezi haline getirmek olasılığını gündeme getiren projenin önemli bir bölümünü de belediye başkanları, sivil toplum örgütleri ve İstanbullu sanatçı ve tasarımcılarla yürütülen ortak çalışmalar oluşturuyor.
"*İstanbulasyakası*" projesi, yalnızca okulda gerçekleştirilen etkinlikleri çoğaltmak ya da kamusal alanlarda sanatı var etmekle değil, kentli olma bilincini yükselterek sanatı ve kültürü talep edilir kılmanın yolları araştırmayı hedefledi. İstanbul gibi, zorlu ve çelişkilerle dolu bir kentleşme sürecini hâlâ yaşamakta olan bir kentte bu önerme bir ütopya olarak nitelendirilebilir; öte yandan, İstanbul'un karmaşık kent dokusunun içinde yer alan bir üniversitenin, bir 'kent üniversitesi'nin, kentleşme sorunlarının kendi alanına, kendi sorumluluğuna düşen boyutlarıyla ilgilenmeye başlaması bile, umarız düş kurmaktan çok eyleme geçildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilir.

2002 yılı içinde projemiz bağlamında Asya yakasındaki tüm belediye başkanlarına ve birçok sivil toplum örgütüne çağrıda bulunduk ve ortak bir tartışma platformu yaratmak için yola çıktık. Projeye ilk aşamada yanıt veren Maltepe, Kadıköy, Adalar ve Şile belediyeleri ile bir dizi görüşme gerçekleştirdik; etkinlik planları oluşturduk. Bu etkinlikler içinde, kamusal alanlarda duvar resmi ve heykel uygulamaları, yarışmalar, park ve bahçelerin güzelleştirilmesi ve kent mobilyalarının tasarımı, kamuya açık alanlarda ve özellikle mahallelerde sinema gösterileri ve müzik dinletileri, belediyelere ait sanat merkezlerinde ve sergi salonlarında sergi düzenlemeleri ve

projeye katılan belediyelerin sınırları içinde yaşayan halkın okuldaki sergilere ve etkinliklere düzenli ziyaretlerinin gerçekleştirilmesi yer alıyor. Dileğimiz, ilk aşamada kurulan karşılıklı ilişkilerin bu yakadaki başka belediyelerin de ilgisini uyandırmasıdır.

"*İstanbulasyakası*" projesinin önemli bir ayağını da bir üniversitede ilk kez gerçekleştirilen "*Muhtarlar Tartışıyor*" toplantıları oluşturdu. Bu toplantılarda halka en yakın birim olan muhtarlar temsil ettikleri mahallelerdeki toplumsal ve kültürel yapıyı anlattılar, mahalleliyi kültürel ve sanatsal anlamda daha zengin kılmanın yollarını düşündüler, kendilerine sunulan önerilerin olanaklarını tartıştılar. Acıbadem Mahallesi Muhtarı Ersoy Uğur, Esentepe Mahallesi Muhtarı Recep Elvan, Kuzguncuk Mahallesi Muhtarı Faik Kaptan, İçerenköy Mahallesi Muhtarı Ayhan Öztürk, Gülsuyu Mahallesi Muhtarı Ziyattin Ünlü, Fenerbahçe Mahallesi Muhtarı Serap Alp ve Yeni Çamlıca Mahallesi Muhtarı Erol Dolu'nun katıldığı bu toplantılarda farklı gelir gruplarının kültürel anlamda gereksinimleri ve beklentileri gündeme geldi. Biz bu etkinliği, Asya yakasındaki "*mahalleli*"yle yapılabilecek çeşitli ortak çalışmaların temelinin atılması yolunda önemli bir adım olarak nitelendirdik.

"*İstanbulasyakası*" projesi çerçevesinde Oktay Ekinci, Prof. Dr. Afife Batur, Prof. Dr. İhsan Bilgin ve Prof. Dr. Uğur Tanyeli'nin katılımıyla okulumuzda düzenlediğimiz panel de İstanbul'un Asya yakasının kentsel gelişim sürecinde tarihsel ve kültürel geçmişinin yeniden düşünülmesi ve değerlendirmesi açısından önemli bir etkinlikti. Elinizde tuttuğunuz bu yayın da kentimizin Asya yakasına olan bakışları çoğaltmak amacını taşıyor. Asya yakasının her bir semtini ele almak, sanatın çok farklı alanlarında bu yakanın etkisini, yansımalarını aramak ve en azından geçmişi ve bugünüyle

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstanbul'un Asya yakasını tüm boyutlarıyla kalıcı bir yayın halinde belgelemeyi düşlemedik değil, ama koşullar dahilinde yalnızca kimi alanlara, kimi konulara değinebildik; umarız yapabildiğimiz kadarı kentin bu yakasına dikkat çekebilir, yeni düşler ve *'köprünün öteki yakası'*na dair yeni bir bakış açısı, yeni bir ilgi, yeni bir merak uyandırabilir.

"İstanbulasyakası" kitabının yazılardan oluşan bölümü, kentin geçmişine ve bugününe bakıyor. Görsel ağırlıklı bölümlerde ise, geçmişi ve şimdiyi barındıran ama geleceği duyuran bir üretimi bulacaksınız. Bir yıl boyunca hep birlikte düşündüğümüz "İstanbul-Asya" konusunu kavramsal bir çerçeve içinde değerlendirerek resimden heykele, seramiğe, grafik sanatlara, tekstile, fotoğrafa, geleneksel Türk el sanatlarına uzanan bir çeşitlilik içinde genç arkadaşlarımızın üretimi, İstanbul'un dört bir yanından farklı bakış açılarının bir yansıması. Bu yıl onların atölyesi, aslında, dünyanın en ilginç kentlerinden biri olan İstanbul'un kendisiydi. Yıla, okulun tüm galerilerinde sergilenen *"İstanbulasyakası"* sergisiyle başlıyoruz. Umarız bu sergi, geleceğin sanatçı-tasarımcı adaylarının şimdilik hâlâ kültür merkezlerinden, galerilerden uzak bu yakada açtıkları tek sergi olmaz!..

Öğr. Gör. Ahu Antmen
Editör,
İstanbulasyakası Komisyonu

Bu yazının bir bölümü, İstanbul dergisinin 42. sayısında Temmuz/2002 yayımlanmıştır.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İSTANBULASYAKASININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ: ŞEHİR VE KÜLTÜR AĞLARI...

KORHAN GÜMÜŞ

Şehirlerin, ülkelerin uzmanlar yoluyla tıpkı bir eşya gibi tasarlanabileceğini öngören tasarım ütopyaları tükendi...

"İSTANBULASYAKASI", sanatın ve kültürün olağan mekânlarını sorgulamamızı, hep altkültüre tanınan bir karşı alandan sanata yeniden bakmamızı sağlayacak bir ipucu taşıyor...

YERELİN KÜRESELLİĞİ

Şehirlerden söz ederken sanki yazılmamış bir tarih, sanki bir kenarda hep durduğu halde hiç görülmemiş bir durum ile karşı karşıyayız. İnsanlar, topluluklar bir taraftan yerel kimliklerine, bulundukları yerdeki yaşama koşullarına sımsıkı tutunurken, diğer taraftan başka şehirlerdeki, hatta ülkelerdeki memleketlileri, kimliklileri ile beraberler, ilişkideler. Geçmişte de binlerce yıldır şehir yaşantısına, hafızasına belki her zaman bu kültür ağları damgasını vurmuş. Ticaret, sanat, bilgi hep bu kanallardan akmış. Ama gerçeği söylemek gerekli: Şehir belki de zaten böyle bir şey... Bugün Londra'da olan bir şeyin, Düsseldorf'ta olan başka bir şeyle, onların da İstanbul'daki olan bir şeyle ilgileri, iletişimi var.

Tıpkı geçmişte Moda'da yaşayan bir İngiliz'in Londra'da olup biteni izlemesi gibi. Bazen bir bakıyorsunuz İstanbul'da yaşarken bizim hiç haberimizin olmadığı İstanbul'daki bir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

şeyden başka şehirde yaşayan birisinin, bir topluluğun haberi oluyor. Demek ki biz şehirliler, ister göç etmiş olalım, ister olmayalım, artık ülkeleri ve toplulukları sınırlarla bölünmüş bütünler olarak gören anlayıştan farklı bir yerde duruyoruz. Yakın zamana kadar gizlenmiş, saklanmış, biçim değiştirmeye zorlanmış olan kimlikler ortaya çıkıyor ve inanılmaz bir hızla yayılıyor. Evet yayılıyor ama birbiriyle ilişkisini, köklerini koparmadan. Göç eden insanlar kimliklerini ne göç ettikleri yerde bırakıyorlar ne de bu kimlikleri göç ettikleri yerde benzer koşullarda sürdürüyorlar. Kültürel kodlar, biçimler değil yalnızca değişen: kültürün dolaşım, paylaşım biçimi değişiyor. Ya da yeniden keşfediliyor.

Görülmeyen şeylerden biri de temsil. Uzmanlar toplumdan söz ederken onun bir temsili üzerine işlem yaptılar. Gerçekle temsil yer değiştirdi. Uzmanlıklarda temsilin fark edilmediği bir gösterge sistemi oluştu. Temsil bir üstdile değil, bir yerine geçme ilişkisine dönüştü. Böylece kâğıt üzerinde şehrin planlanabileceğini, kamusal mekânların tasarlanabileceğini, sanat eserinin yönetimlerin siparişi ile yerleştirilebileceğini varsayan korporatist zihniyet şehirlerde büyük bir tahribata yol açtı.

Sosyal bilimlerin 20. yüzyıl sonuna doğru bu zihniyetle yaşadığı kopuş, sonuçta Modernizm'in başlangıcından bu yana temsilin sorunsallaştırılmasını gündeme getirdi. Uzmanların topluluklar üzerinde işlem yaptıkları yanılsamasını ortadan kaldıracak bir biçimde temsil araçları, durumları ve kurgulamanın normları gündeme geldi. Böylece 'kültürün yeniden keşfi' pasif bir durum değil, yeni siyasal ve toplumsal değerlerin oluşturulmasında itici bir güç halini aldı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Korporatizm kültürde semantik bir hiyerarşi üzerine kuruludur. Temsil gizli kaldığı için, uzman iktidar aygıtının görünmeyen bir parçasıdır. Böylece temsil eden ile temsil edilen arasında kalıcı bir ilişki öngörülür. Uzmanlar şehircilik biliminden, kültürden, ekonomiden söz ederken gizlenen, kendi üzerine kapanan bir temsil üzerinden mekânı söylemleştirirler. Yani kâğıda, simülasyona bakıp, şehir üzerine konuşurlar, planlar yaparlar, projeler tasarlarlar. Bu nedenle kendi kamu yararı kavramlarını tek gerçek 'bilim' olarak sunarlar. Bu nedenle yeni kültürel değerleri bir bakıma korporatist semantik hiyerarşinin sorgulanması, temsilin görünür kılınması olarak da yorumlayabiliriz. Bu durumda da uzmanın konumunun 'tersyüz' olduğunu söylemek yanlış olmaz: Farklı kamu yararı kavramlarının temsiline olanak sağlayan, temsilin sabitlenişini sorunsallaştıran, kültürel hakları gözetme işlevini yüklenen, kendi konumunun farkında olan bir kişidir artık uzman. Böylece Modernizm'in en temel şaşırtmalarından biri olan 'ideoloji' tarihe iade edilir. Uzman hem kendi kamu yararını, gerçeğini empoze eden bir sivil toplum üyesi, hem de ayrıcalıklı bir kişi olarak iki kimliğinin örtüşmesinden elde ettiği rantı topluluklara, sivil topluma iade eder.

Görüldüğü gibi günümüzde kültür ve sanatın işlevi her zamankinden daha siyasidir. Çünkü günümüzde devlete seslenen, muhalefet eden, işbirliği yapan korporatist uzman/profesyonel ile meşruiyeti amaçlayan, sivil toplumun kapasite geliştirme problematiğini kavrayan aydın arasındaki kopuş belirginleşmektedir. Bauman'ın dediği gibi, üst-anlatıda, anlatının üreticileri, yani entelektüeller görünmez, şeffaf kalırlar... Çalışmanın iddiası ise söz konusu şeffaflığı matlaştırmak, böylece görünür ve araştırmaya açık hale getirmektir. (Bauman, Yasa Koyucular ile Yorumcular, Metis 1995)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

entelektüellerin toplumu tasarlamak üzere iktidarla bütünleşmeleri değil, işlev olarak ayrışmaları oluşturdu. Hakikatın oluşmasında entelektüellerin, sanatçıların, kültür insanlarının iktidardan bağımsızlaşması merkezî bir rol oynadı. 'Gelişmiş' dediğimiz ülkelerde gelişmenin 'toplum tasarımları' yoluyla olacağı düşüncesinin yerini uzmanın, sanatçının, kültür insanının özgül işlevine ve meşruiyetine dayalı yeni bir enformasyon dolaşım biçimi aldı.

TASARIM VE GÖRÜNTÜNÜN GÖSTERGELEŞMESİ

Değişen şeylerden biri de 'üstkültür' ve 'altkültür' ayrımı. Üstkültür tasarlanmış, kültür olarak adlandırılan ve seçkinlerin ortaya koydukları kültür. Altkültür ise insanların kültür olarak dile getirmedikleri, sıradan yaşantıları. Geleneksel iletişim biçimleri bu ikisi arasında hegomonik bir ilişki biçimi öngörüyordu. Bugün medyanın eşitlediği iletişim koşullarında kültür öğeleri demokratik bir biçimde yan yana diziliyor. Birbirlerinden farkı kalmıyor.

Buna karşılık medya bizi olan biten her şeyin tanığı haline getiriyor. Ama ne pahasına? ('İletişimin kolaylaşmasının, sınırsızlaşmasının bedeli gerçeğin yitirilişidir', diyor Baudrillard). Medya bizim (bir simülasyon olarak) her şeye olduğu gibi sanata ve kültüre de tanıklık etmemizi sağlıyor ama öte yandan temas etmemizi de engelliyor. Medya yaşantıların içine girerken aslında yaşantılar arasında hiçbir zaman kapanmayacak bir mesafe yaratıyor. Bu durumda sanatçılar, kültür insanları kendi meşruiyetlerini dönüşüm halkasında tersine bir işlev görerek sağlıyorlar. Medyanın yaşantılar arasında açtığı yarığa girerek, yerelle temas imkânlarını, kültür köprülerini kurmayı deneyerek 'eser'lerini gerçekleştiriyorlar. Bugün Avrupa Birliği ülkelerinde bu tür kültür köprüleri kuran, adeta 'karşı-medya sanatı' denebilecek

önemli bir akım var. Üstelik bu akım medya dışı değil, medyayı da kendine eklemleyebiliyor.

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin gerçekleştirdiği "İSTANBULASYAKASI" başlıklı etkinlik de işte bu bağlamda, sanatın ve kültürün olağan mekânlarını sorgulamamızı, hep altkültüre tanınan bir karşı alandan sanata yeniden bakmamızı sağlayacak bir ipucu veriyor. Sanatçının korporatist bir kimlikle topluma 'hizmet' vermesi, onu aydınlatması, eğitmesi, ona yukarıdan bakması yerine, yanında yer almasını, bir bitişiklik ilişkisi içinde varolmasını amaçlıyor.

Bugün üniversitelerin bulundukları yerle bütünleşmesi, yerelle küresel arasındaki ilişkileri geliştirmesi, sorunlara çözümler getirmesi gibi işlevleri tartışılırken, bu etkinlik, 'şehir üniversitesi' kavramı ile tanışmamızı da sağlamaya aday...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Apollodorus'a kulak verirsek, insanoğluna ışığı veren Prometheus'un annesinin Asia olduğunu kabul edeceğiz...

Başlangıçta Khaos vardı. Sonsuz ve tanımsız karanlık... Sonra Khaos'dan kendini doğurdu Toprak, yani dünyanın asal anası Gaia... Ve gögü yani Uranos'u ve denizi yani Pontos'u yarattı. Sonra da Uranos'la *"sarmaşıp kucaklaşıp doğurdu derin anaforlu Okeanos'u"*. Şaşırtmasın bu ad sizi. Okeanos okyanus olamadan binlerce ve binlerce yıl önce ırmakların babası olan ve dünyayı -ki dümdüz bir disk halindeydi- çepeçevre saran bir ırmaktı... Okeanos on iki Titan kardeşin ilkiydi ve daha tanrılar yoktu ortada... İşte böyle anlatmaya başlar Hesiodos Theogonia'sında biz zavallı ölümlülere kadar gelen Kosmos'un nasıl varolduğunun öyküsünü. Ama Okeanos'u kızkardeşi, Titanlardan biri ve denizin dişi kimliği olan Tethys'le evlendirdikten sonra karışır biraz ortalık. Bir sürü isim sayar döker şairimiz. Önce kendi dünyasının (ama Hesiodos'un yaşadığı öngörülen tarihler de bir hayli karanlıktır. Heredotos'a kalırsa, İ.Ö. 800'lerin ortaları olmalıdır) büyük ırmaklarını doğurduğunu söyler. Sonra sayısız akarsuyu ve daha pek çok varlığı... Üç bin çocuk doğururlar Okeanos'la Tethys. İçlerinde biri çeker birden dikkatimizi: Asia... Bizim bugünkü yazışımızla da yazalım bu adı bir kez de: Asya. (Europa da kızlarından biridir bu bol döllü çiftin ama Zeus'un kaçırdığı Europa'yı Phoeniks'in kızı yapar bir başka yapıtında!) Hesiodos, bir daha adını anmaz Asia'nın. Ama başka kaynaklar, örneğin Apollodorus, (İ.Ö. 180 yılında doğmuş olduğu söylenir) Yunan mitologyasının en kapsamlı yapıtı olan Bibliotheca'sında Asia'nın Iapetos'la evlendiğini yazar. Hesiodos ise Klymene ile evlendirmiştir onu. Bütün kaynaklardaysa İapetos'un Asia ya da Klymene'den dört çocuğu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olur. Dördü de Zeus'un gazabına uğrayan bu çocuklar Atlas, Menoitios, Prometheus ve Epimetheus'dur. Dünyayı sırtında taşıyan Atlas'la insanlara ateşi, yani aydınlığı veren Prometheus çeker dikkatimizi bu çocuklar arasında. Özellikle de Prometheus elbette. İyi de Asia ile Klymene karışıklığı nereden kaynaklanıyor? Eski Mısır'da gördüğümüz, önce iki kardeşken sonra tekleşen İsis-Hathor benzerliği mi var burada da? Sadece Hesiodos'a dayanıp Klymene'nin Prometheus'un anası olduğunu kabul mü edeceğiz? Kolay kolay edilir gibi değil doğrusu.

Bir de şu var: Efsaneler, Homeros'la Hesiodos'u yarıştırırlar şiir konusunda. Şu bildik "*Aşık Atışması*"nın kaynağı yani. Bir İon-Hellen çekişmesi diye de bakılabilir buna. Belki bunun için Hesiodos Anadolulu Asia yerine Hellen Klymene'ye verir o önemli oğulların analık hakkını! Burada okumaya doyulmaz Hesiodos'a; bir şaire kulak vermeyip, bir bilimadamı titizliği ve soğukkanlılığıyla mitologyayı derleyip toparlayan Apollodorus'a kulak vereceğiz ve Prometheus'un, ışığı insanoğluna verenin annesinin Asia olduğunu kabul edeceğiz.

Bir nokta var ki orada Hesiodos'a kulak vermek şart. Asia bir suyla özdeşti. Bir akarsuyla özellikle. Ama hangisiyle?

Bu soruyla birlikte coğrafyaya dalabiliriz, sık sık tarihin tanıklığına da başvurarak... Asia adını (bundan böyle "*Asya*" diye yazabiliriz artık; değil mi ki coğrafyanın alanına girdik) bugün Anadolu dediğimiz yarımadanın batı bölgesine verdi ilkin. Hatta, Homeros'a göre, sadece bugünkü Gediz ovasıydı Asya adı verilen bölge. Ksenefon (İ.Ö. 430-354), İskender'in seferlerini anlattığı ünlü Anabasis'inde Asya diye, Homeros gibi, Ege bölgesinden söz eder. Ama alan biraz daha genişlemiş, bütün Ege bölgesini kapsamıştır. Anatolia adı geçmez bir kez bile bu kitapta. Yıllar, yüzyıllar içinde Asya'nın

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

alanı da genişler. İskender gerçi çok daha büyük bir alanda egemenlik kurmuştur ama Asya kavramının sınırlarını Roma İmparatorluğu genişletmiştir. İmparatorluğun büyük tarihçisi, Amasyalı Strabon (İ.Ö. 63-İ.S. 25) Coğrafya'sında Asya'nın sınırlarını Avrupa'ya göre belirler. Yani Ksenefon'da olmayan Avrupa, Strabon'da varolmuştur ve Asya'yı belirlemeye başlamıştır. Bizans devrinde Anatolia adını alacak eskinin biricik Asya'sı da Asia Minor -Küçük Asya- adını almıştır. İ.Ö. 5. yüzyılda, İon şehirlerindeki kadar göz kamaştırıcı ve yakıcı olmasa da Strabon döneminde de Asya (artık Küçük Asya) aydınlığın anası olmayı sürdürmektedir.

Asya'nın alanı genişleyip batıda küçülüvermiş bir denizin kıyısından doğuda büyük bir okyanusa, kuzeyde kutup tunduralarına, güneyde o bildik "*bizim deniz*"den Hint Okyanusu ve Sarı Deniz'e kadar uzanan bir alanı kapsayınca, bir "*dev ana*"ya dönüşmüştür de ne olmuştur ışığına? Eksilmemiştir elbette. Yeni renklerle aydınlığını boşaltagelmiştir ta Hesiodos zamanından beri benmerkezci kardeşi Europa'nın yurduna. Zaman zaman fark etmiştir bunu Asya'nın batısında kalan topraklar. "*Ex oriente lux*" bile denmiştir, Hindistan'ın Avrupa'nın doğum yeri olduğu öğrenildiğinde.

Prometheus'un anası bugün yorgun... Bir zamanlar gönderdiği ışığı yansıtan bir aynanın parlaklığı altında uyukluyor... Belki bir gün...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

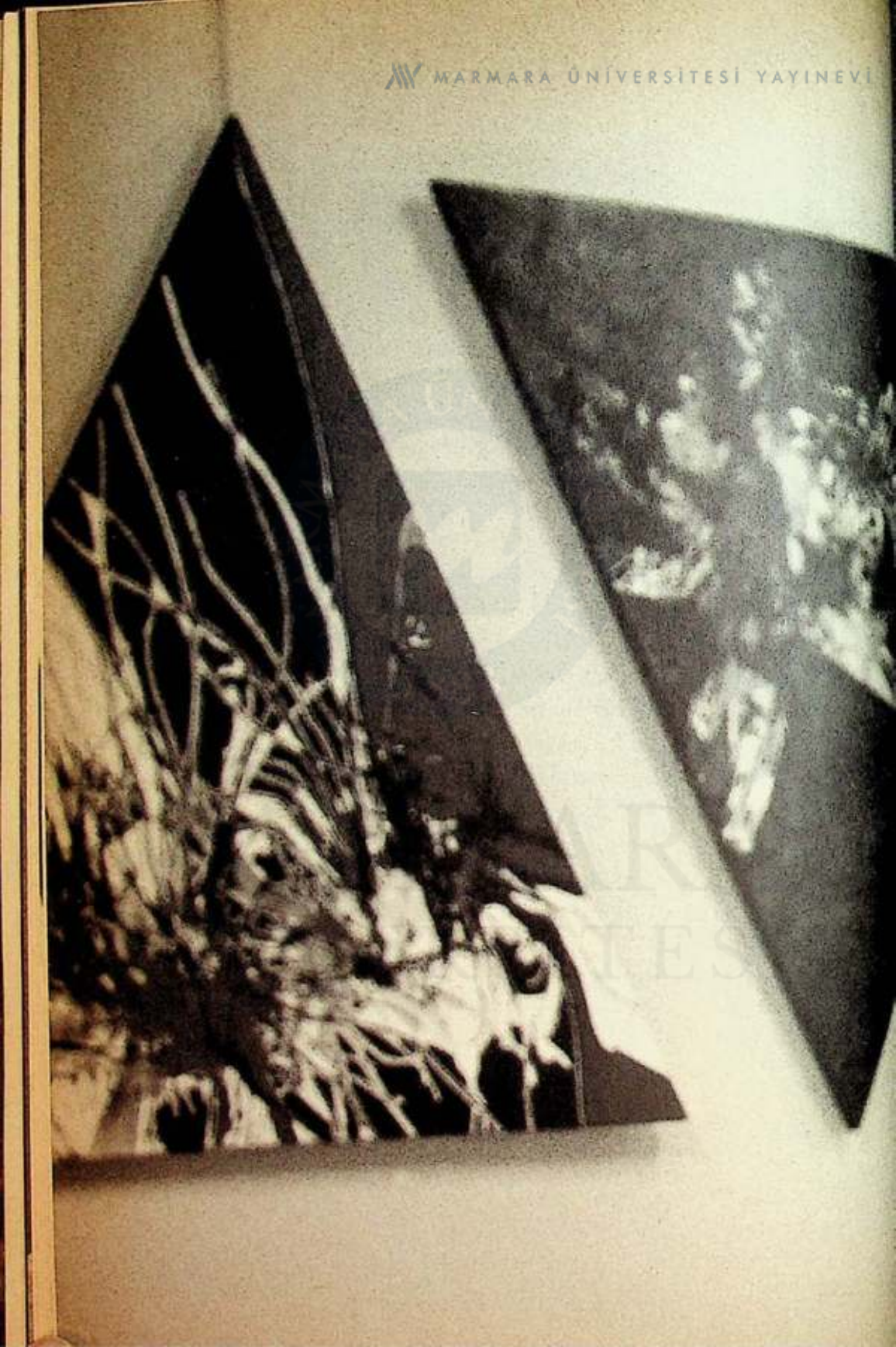

BİZİM YAKANIN ÖYKÜSÜ

DR. M. SİNAN GENİM

Orada, biraz uzakta, hemen hemen karşımızda şehir yaşardı... Bizlerse Boğaz'ın karşı yakasından onu izlerdik. Bin yıllardır hemen herkes bu şehri yazdı; şehri ve onun tarihini. Karşı yaka da onu seyretti mütevazı bir kabulle.

Kuzguncuk'ta doğdum, büyüdüm; köklerim yüzyıllardır orada... Hemen hepsi Nakkaştepe'de doğmuş, büyümüş ve orada sonsuza katılmışlar, doğdukları toprağı terk etmeden, edemeden. O güzelim poyraz esintisinin altında güneşin yedi tepeli şehrin üstünde batışını seyrederek...

Unutmam hiç mümkün olmadı; çocukluğumdan gençliğime kadar süregelen zaman içinde ara sıra evde bir telaş başlardı: "*Haftaya şehre gidilecek*". Büyük teyzelerin oturduğu Fatih veya Aksaray'a da babaannemlerin oturduğu Piyalepaşa'ya ama herşeyden evvel şehre. Kuzguncuk'tan Köprü'ye vapurla on beş dakikada gidilirdi, bilemedin yirmi dakikada lakin orası şehir idi bizse taşra. Orada, biraz uzakta, hemen hemen karşımızda şehir yaşardı. Bizlerse Boğaz'ın karşı yakasından onu izlerdik. Bin yıllardır hemen herkes bu şehri yazdı; şehri ve onun tarihini. Karşı yaka da onu seyretti mütevazı bir kabulle.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Pencereleri batan güneşin altında altına döndü. Geçmiş gecelerden biri Körfez'in derinliklerinde kaldı. Çamlıca'nın üç gülünün şen şakrak kahkahaları yükseldi ama kimse dönüp de ona bir sual sormadı. Sen nesin, senin tarihin nasıl oluştu, nelerin vardı, nelere maliksin? Sanırım artık birileri de karşı yakanın tarihini yazmalı; biraz gölgede de kalsa karşı yakanın da bir tarihi olduğunu hepimiz yeniden anımsamalıyız.

İstanbul çevresindeki en eski yerleşim bölgesi bugün İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde kalan Yarımburgaz Mağaraları'dır. Günümüzden yaklaşık 600.000 yıl öncesine Orta Pleistosen devrine kadar uzanan bu yerleşim izleri, insanlık tarihinin hemen her safhasında İstanbul çevresinde çeşitli yerleşimler olduğunun bir göstergesidir.[1] Ancak, özellikle 1960 sonrası denetimsiz bir hızla yerleşime maruz kalan İstanbul ve çevresinde ne yazık ki geçmişten kalan iskân izlerini süratle kaybetmiş bulunmaktayız. Bu olumsuz gelişmeye rağmen Anadolu Yakası'nda İçerenköy, Pendik, Tuzla, Dudullu, Ümraniye, Göksu Vadisi gibi semtlerde zaman zaman Paleolitik Devir insanının çeşitli dönem yerleşme izlerine rastlamak mümkün olabilmiştir.[2]

Anadolu Yakası'nın günümüzde bilinen en eski yerleşim alanı bir kültüre de adını veren Fikirtepe yerleşmesidir. Tüm İstanbul çevresindeki tarih öncesi döneme ait en önemli yerleşme, yakın çevresinde de benzeri bazı yerleşmelerin yer aldığı ve kendi içine kapanık bir kültür olan Fikirtepe Kültürü'dür. 1907'de Bağdat demiryolunun yapımı sırasında ortaya çıkarılan bu yerleşmeye ait çok önemli bazı buluntular günümüzde Stockholm Müzesi'nde sergilenmektedir. 1952-54 yılları arasında A.M. Mansel, K. Bittel ve H. Çambel tarafından yapılan kazı çalışmaları ile yerleşmenin yaklaşık yüzde beşi gün ışığına çıkarılabilmiştir. Fikirtepe yerleşmesinde evler çapları 4 metre olan dairesel ve eliptik planlı kulübelerden

1 Esin 1992: 65 vd. ay.bkz. Türkiye Arkeolojik Tahribat Raporu 2000 *İstanbul 2001*
2 Esin 1992: 55 vd.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

oluşmaktadır. Kulübelerin duvarları ahşap direkler ve bunların arasının sepet gibi daha ince dal ve sazlarla örülüp, iç ve dış yüzeylerinin killi çamur ile sıvanmasıyla oluşmuştur. Tek göz olan evlerin zeminleri dışa göre hafif çukurlaştırılmış olup, evin içinde yer alan ateş yeri veya yakınında zeminin altında mezarlar bulunmuştur... Evler birbirinden bağımsız olup, düzensiz aralıklarla, gelişigüzel konumlanmışlardır.[3] Fikirtepe insanları yaşamlarını yanlızca çiftçiliğe bağlamamışlar, av hayvanları ve su ürünleri beslenmelerinde önemli rol oynamıştır. Fikirtepe kültürünün belirleyici bir özelliği de çanak çömleğidir. Genellikle oldukça kaba taş parçaları ve kum katkılı bir kilden, elde biçimlendirilerek yapılan kapların yüzeyleri elle sıvanarak parlatılmaya çalışılmıştır. Önemli oranda kemik, boynuz ve çakmaktaşından yapılan aletlerin de bulunduğu bu yerleşmelerin oldukça uzak bölgeler ile ticaret yaptığı ortaya çıkan çakmaktaşı buluntulardan anlaşılmaktadır.

Son buzul çağı içinde günümüzden yaklaşık 120 metre kadar daha düşük olan deniz seviyesinin M.Ö. 7000'lerde 85 metre kadar yükseldiğini, M.Ö. 5000'lerde ise bugünkü seviyeye ulaştığını bilmekteyiz. Buna göre, yükselen sular ve meydana getirdiği değişimler sonucunda M.Ö. 7000'lerden başlayarak Marmara ve Boğaz çevresindeki kıyıların uzun müddet terk edildiğini kabul etmemiz gerekir. M.Ö. 3000 yılları başlarında bölgenin yeniden yoğun bir şekilde iskân edildiğini görürüz. Ancak Anadolu Yakası'nın sınırları içinde ne İlk Tunç Çağı ne de Demir Çağı'na ait yerleşme izlerine rastlamak bugüne kadar mümkün olmamıştır.[4] M.Ö. 4000 ila 1000 yılları arasında bölgede kısa süreli bazı iskân izlerine rastlanırsa da bunların gelip geçici kısa süreli konaklamalar için yapılmış yerleşmeler olduğu anlaşılmaktadır.

M.Ö. 1000 yıllarından başlayarak Kurbağalıdere'nin bir haliç

3 Özdoğan 1994: III.316
4 Özdoğan 1992: 39 vd.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

oluşturduğu noktada Fenike'lilerin Halkidon veya Harhadon adı ile bir ticaret kolonisi kurdukları çeşitli kaynaklarca belirtilmektedir.[5] Özellikle Heybeli Ada'da (Khalkis Adası) bulunan bakır yataklarının işletilmesi amacı ile oluşturulan bu ticaret kolonisi giderek büyümüş ve nihayet Megaralılar'ın ilgisini çekerek, Herodotos'a göre Byzantion'un kolonize edilmesinden on yedi yıl önce bir Megara kolonisine dönüştürülmüştür.[6] Kalkhedon veya Khalkedon adı ile anılan bu İlk Çağ kentinin Hellen ağzındaki adı, özellikle Khalkedon biçimi, Hellen dilinin "*Khalkos*" (Bakır) sözcüğünden türetilmiş gibi görünse de, ismin aslında "*Kalakada*" yani iskele yeri olan "*Kala*" (kıyı) sözcüğünden geliştirilmiş bir Luwi / Pelasgos dili kökenli olduğu son araştırmalara göre ağırlık kazanmaktadır.[7] Bu görüşe göre Khalkedon'un bir Fenike kolonisi olarak değil, daha önce bu bölgelerde yerleştiğini bildiğimiz erken Anadolu toplulukları tarafından kurulduğunu ileri sürebiliriz.

Ticaret gemilerinin büyümesi, Karadeniz kıyılarında ilk ticaret kolonilerinin kurulması, ticaret hacminin genişlemesi ve en önemlisi Byzantion'un bir ticaret kolonisi olarak kısa sürede gelişmesi ile Khalkedon giderek gerilemiştir. Sanırım bu gerilemede büyüyen gemilerin dereden gelen alüvyonlar nedeni ile zaman içinde sığlaşan Moda koyuna girememeleri ve buradaki iskelelere yanaşmakta güçlük çekmeleri de önemli rol oynamıştır. Ayrıca palamut balığı gibi yeni bir ticari meta da bu dönemde ortaya çıkmıştı. Boğaz akıntıları ve Haliç'in oluşumu Boğaz'dan akan balık sürülerinin Kadıköy'e dönmesini önlüyordu. Akıntı ile gelen balıktan pay alan yanlızca Byzantion oluyordu ve giderek zenginleşiyordu. Yeni ortaya çıkan bu ticari ürün Khalkedon'un fakirleşmesine ve bunu takiben büyük oranda terk edilmesine yol açtı.[8] Böylelikle İlk Çağ'ın hemen hemen tüm kaynaklarında adı geçen bu şehir tarih sahnesinde geriye çekildi.

5 Akbulut 1994: IV.329
Eremya 1988a: 285
6 Herodotos 2002: 239
7 Umar 1993: 361
8 Batur 1996: 39

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Byzantion'un devamı süresince (M.Ö. 660-M.S. 192) Anadolu Yakası yerleşmeleri konusunda yeterli bilgi sahibi değiliz. Xenophon'dan başlayarak (Anabasis/Onbinlerin Dönüşü) zaman zaman Üsküdar'ın Khrysopolis (Altınkenti) adı geçerse de, bu yerleşmenin Byzantion ile Khalkedon arasındaki geçişin olağan iskelesi olması dışında bir önemi yoktur.[9] Anadolu Yakası'nın büyük bir bölümü Byzantion'dan çok daha önce Bergama Kralı III. Attalos'un ölümü ile birlikte Roma hakimiyetine geçmiştir.[10] Roma İmparatoru Septimus Severus ve Constantinus'un çeşitli tarihlerde yaptıkları imar ve inşaat faaliyetlerine karşın Anadolu Yakası her zaman şehrin (Byzantion- Konstantinopolis) gölgesinde kalmaya mahkum olmuştur.

Bu dönemlerde Anadolu Yakası'nın en önemli yapısı muhtemelen Fenerbahçesi'nde yer alan Apollon Tapınağı'dır. Bir dönem ünlü Delphoi Tapınağı'nın kehanetleri ile yarışan bu tapınaktan ne yazık ki günümüze hiç iz kalmamıştır. Anadolu Yakası, şehrin Roma İmparatorluğu'nun merkezi olması ile birlikte rağbet görmeye başlar. Anadolu Yakası'nın gerek Marmara gerekse Boğaz kıyılarına çeşitli yapılar ve Roma benzeri villalar yapılır. Bu dönemde yapılan en önemli dinsel yapı Constantinus tarafından Kadıköy vadisi içlerinde inşa edilen Ayia Eufemia Kilisesi'dir. Hristiyanlık açısından çok önemli olan IV. Evrensel Konsil de 451 tarihinde bu kilisede toplanır. İlk konsiller arasında en iyi belgelenmiş olan Khalkedon Konsili'nde alınan bir karar ile Konstantinopolis ve Kudüs Patriklikleri kurulur. Giderek bir Latin İmparatorluğu'ndan Hellen İmparatorluğu'na dönüşen devletin devamı süresince Anadolu Yakası'nda özellikle bir dizi manastır yapılır. İstanbul gibi surlarla çevreli olmayan ve sık sık düşman kuvvetlerin - Gotlar, Persler, Sasaniler, Araplar ve giderek Türkler'in - baskınına uğrayan ve zaman zaman

9 Umar 1993:737
10 Magie 2001: 68

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kısa aralıklarla bu güçlerin hakimiyetine giren bölgede köklü ve gelişmiş yerleşmelerin varlığından söz etmek zaten mümkün değildir.

Bu olumsuz gelişmelere rağmen aralıklarla ortaya çıkan barış devrelerinde ve imparatorluğun güçlü olduğu dönemlerde Anadolu Yakası'nın bazı noktalarına çeşitli saray ve manastırların yapıldığını da biliyoruz. Örneğin daha IV. yüzyılda günümüz Altıyol bölgesinde Constantinus'un bir saray yaptırdığını bilmekteyiz.[11] Yine aynı devirlerde Fenerbahçesi çevresinin gözde bir sayfiye yeri olarak adı geçmektedir. Daha ötede Küçükyalı'da 582'de inşasına başlanan Brias (Bryas) Sarayı ve bu sarayın hemen yakınında ise Satinos (Satyros) Manastırı bazı temel kalıntıları günümüze kadar ulaşan yapılardır.[12] XII. yüzyılda Salacak'ta - daha sonraları üstüne Üsküdar - Kavak Sarayı'nın inşa edileceği alanda - bir yazlık saray olduğunu ve İmparator I. Maniel Komnenos'un son günlerini geçirdiği bu sarayın Skutarion ismi ile anıldığını bilmekteyiz.[13] Yine bu bölgede 595 tarihinde Khrysopolis veya Philippikos adı ile anılan bir manastır ile Philippikos'un kendisi için yaptırdığı saray ve geniş bir bahçe olduğu söylenmektedir. Ancak yine de bu dönemde Üsküdar bir iskele olmaktan öteye gitmez; Khalkedon'un ileri bir varoşu halindedir.

Anadolu Yakası'ndan, özellikle de Üsküdar'dan bahsederken üzerinde önemle durulması gereken bir diğer yapı da kuşkusuz Kızkulesi'dir. Hemen her gün önünden geçtiğimiz, üstüne öyküler düzülen, Boğaziçi'nin güzelliğini müjdeleyen ve mitolojide kendine yer bulan bir yapı... *"Bir zamanlar bu kulede bir kız yaşarmış derler, ona âşık bir delikanlı her gece Galata'dan kuleye yüzer, sevgilisine kavuşurmuş... Bir gece fırtına çıkmış, deniz delikanlıyı alıp götürmüş, ölü gövdesini ertesi sabah kulenin dibine atmış"*. Bu masal

11 İnciyan 1976: 137
12 Eyice 1994: II.322
13 Eyice 1976: 49 vd.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kızkulesi için anlatılır; oysa Hero ile Leandros'un efsanesi aslında Boğaziçi'nde değil Çanakkale Boğazı'nda geçer. Ama masal bu, nerede geçerse geçsin, bir hayal mahsulü olmasına rağmen bir hakikat payı da taşır. İstanbul'un süsü, bugün de dimdik ayakta duran sevimli Kızkulesi, bu masalı kendine yakıştırmış ya, doğru veya yanlış, varsın sahibi de o olsun bundan böyle.[14]

XII. yüzyıla kadar su seviyesinde bir kayalık olan bu noktada ilk kez İmparator I. Manuel Komnenos devrinde bir kule/kale yapılır. Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u fethinden sonra ise buraya yeni bir kale yaptırır. *"Ve İstanbul limunı ağzına mukabil, Anadolu yakasında, deniz içinde döküdi taş arasında bir muhkem kal'a yapturdı, ve toplar vaz'eyledi ki, atıldukça limun içinde gemi turgurmaz"*.[15]

Üsküdar'dan sonra Boğaz'a doğru en önemli yerleşme, 553 yılında Meryem Ana veya Hagios Panteleimon adına çatı kiremitleri yaldızlı bir kilise yapılan Kuzguncuk'tur. Khrysokeramos (Altınkiremit) adı ile anılan bu bölgede aynı zamanda Hermalaos Manastırı da bulunmaktadır. Çengelköy koyu Bizans döneminde Sophianai Limanı adı ile anılmakta olup, II. İustinos'un (565-578) karısı Sophia için 568 tarihinde burada yaptırmaya başladığı saray dolayısıyla bu adı almıştır. Daha sonra aynı bölgede bir saray daha yaptırılmış olup, I. Herakleios'un bu sarayı kullandığı anlaşılmaktadır.[16] Aynı semtte yamaçlara doğru halen mevcut olan bir yapının üstünde ise 1447 tarihinde Galata surlarından sökülen dörtlü bir Ceneviz armasının yer aldığını bilmek bize Çengelköy iskânının erken tarihlere kadar uzandığını göstermesi açısından ilginçtir. Vaniköy ile Kandilli arasında Brokhtoi'de I. İustinianos'un yazlık bir sarayı olduğunu çeşitli kaynaklar belirtir. Göksu vadisinin içlerinde yamaçlara doğru bir diğer Bizans iskânının olduğu, fakat buradaki yapıların

14 Erhat 1972: 179
15 Tursun Bey 1977: 75

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Anadoluhisarı'nın yapımı sırasında söküldüğü de ileri sürülmektedir.

Daha ilerde Karadeniz'e doğru Boradion/Boraidion veya Borradion (Kanlıca) ve Çubuklu deresinin ağzında yer alan Etranaion, ufak ölçekli bir manastır ile balıkçı kulübelerinin yer aldığı yerleşmelerdir. Antoine Galland 13 Ağustos 1673 tarihli bir notunda günümüz Paşabahçe semti içinde kalan İncirliköy mevkiinde, İncirliköy Kasrı'nın temelinde gördüğü üç adam tarafından çiğnenen üzüm dolu bir fıçı ve fıçıdan şarap çeken adam figürüne işaret ederek, burada İlk Çağ kaynaklarında adı geçen muhteşem bir Bakûs Mabedi olması gerektiğini söyler.[17] Phiale adı ile anılan Beykoz'da bazı iskân izlerine rastlanırsa da, Anadolu Yakası'nın en görkemli Bizans yapısı Yoros / Hieron Kalesi'dir. Boğaz'ın girişine ve de Karadeniz çıkışına en hakim nokta olan bu alanda, İlk Çağ'da Oniki Tanrı adına yapılmış bir mabet bulunduğu geçen yüzyılda ortaya çıkan kalıntılardan anlaşılmaktadır. Son Bizans devrinde yapılan kale ise 1305'de Türkler'in eline geçmesini takiben 1348'den sonra kısa bir süre Cenovalılar'ın hakimiyetinde kalır ve XIV. yüzyılın sonlarından itibaren kesin olarak Osmanlılar tarafından fethedilerek günümüze kadar varlığını devam ettirir.

17 Galland 1973:99

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Anadolu yakasının ilk Türk devri eseri Anadoluhisar/Güzelce Hisar Kalesi'dir. Aşıkpaşazade'ye göre 1390-91. Nişancı Mehmed Paşa'ya göre ise 1394-95 yılları arasında Yıldırım Bayezıd tarafından yaptırılır. Yoros ve Şile Kaleleri'nin alınmasını takiben yaptırılan Güzelce Hisar, Osmanlılar'ın İstanbul'un fethi için attıkları ilk adımlardan biridir. Boğaziçi'nden geçen Karadeniz trafiğini denetim altına almak ve Bizans İmparatorluğu nezdinde bazı ayrıcalıklar elde etmek için yapılan bu inşaat sonrasında kaleiçine bir grup asker ile Türk nüfus yerleştirilir. İç kale dikdörtgen planlı ve dört katlıdır. İç kaleyi üç bir yandan saran ve dört yarım yuvarlak çıkıntı ile takviye edilen dış kale ise 18x24 metre ebadındadır. Daha sonra 1124-52 yılında Rumelihisar'ın yapımı sırasında Fatih Sultan Mehmed tarafından ilave edilen 55x60 metre ebadındaki hisarpeçe ise 1880 yılında açılan yol nedeniyle ikiye ayrılmıştır.[18] Kalenin deniz tarafında oldukça büyük bir namazgâh yer alır. XVII. yüzyılda yapılan bu namazgâh, cami ve mescitler dışında, açık havada ibadet için yapılan dinsel amaçlı bir alan düzenlemesidir.[19] Hemen yakınında Fatih Camii olmasına rağmen yapılan bu namazgâhın inşa nedenini tespit etmek oldukça güçtür. Anadolu'nun pek çok yöresinde gördüğümüz buna benzer mihraplı ve minberli namazgâhların kanımızca özel bir anlamı olması gerekir.[20]

Osmanlı Devleti'nin ilmiye teşkilâtında müderrislikten başka, kadılık adı verilen görevlerde hakimler bulunmuştur.[21] Fatih'in İstanbul'u fethi ile birlikte şehir dört kadılığa ayrılır: İstanbul ve Bilad-ı Selase denilen Eyüp, Galata ve Üsküdar kadılıkları. Üsküdar kadılığı, Üsküdar merkez olmak üzere beş naip (vekil) ile idare edilirdi. Kartal, Pendik, Gebze, Şile ve Anadolukavağı'nda birer naip bulunurdu. Anadolu yakasının Beykoz haricindeki tüm dini ve idari işleri Üsküdar Kadılığı'na bağlıydı. Beykoz kazası ise Müneccimbaşı'lara bağlı

18 Ayverdi 1966: 501 vd.
Gabriel 1943: 9 vd.
19 Genim 1976:147
20 Genim 1978: 339

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olduğundan, onun tarafından bir vekil ile yönetilirdi.[22] Görüldüğü üzere artık Kadıköy'den söz edilmemekte. Üsküdar Osmanlı şehrinin önem kazanan yerleşmesi ve Anadolu üzerine yapılacak her türlü hareket ve seyahatin başlangıç noktası olmaktadır.

Bir bölgenin iskân tarihini belirlemek açısından, o bölgede yer alan cami, mescit ve çeşmelerin yapım tarihleri ve sıklıkları özel bir önem taşımaktadır. Osmanlı şehrinde mahallelerin çekirdeğini mescit ve hemen yakınında yer alan çeşme oluşturmakta ve çoğunlukla mahalle orada yer alan cami veya mescitin ismini almaktadır. Bu nedenle Anadolu yakasının iskân tarihini saptamak amacı ile öncelikle mescit ve çeşmelerin yapım tarihleri bizlere önemli ipuçları vermektedir. Anadolu yakasının bilinen ilk cami 1393 yılında Anadoluhisarı'nda Yıldırım Bayezıd tarafından yaptırılan ve fetihten hemen sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından yeniden fevkani (iki katlı veya yüksekçe) olarak inşa edilen, 1880'li yıllarda ise yol açılması nedeniyle yıkılan Fatih Cami'dir.[23] Hemen hemen aynı tarihlerde Fatih Sultan Memmed'in Salacak sırtlarında da bir mescit inşa ettirdiğini bilmekteyiz.[24] XV. yüzyıldan günümüze kalan bir diğer cami ise Üsküdar yamaçlarında yapılan, tüm siluete hakim, 1471-72 tarihli Rum Mehmed Paşa Cami'dir. XV. yüzyıldan günümüze ulaşan herhangi bir çeşme yoktur. Tarihi bilinen ilk çeşme Kadıköy'de iskele civarında bulunan Babüssaade Ağası Mehmed Ağa'nın 1506 tarihli çeşmesidir.[25]

XVI. yüzyıl Anadolu yakasının merkezi konumundaki Üsküdar için tam bir gelişim yüzyılı olmuştur. 1547-48 tarihli Mihrimah Sultan, 1580-81 tarihli Şemsi Ahmed Paşa Camileri ile 1583 tarihli Atik Valde (Nurbanu) Sultan Camii, Üsküdar iskânının giderek yoğunlaştığının ve vadi tabanından tepelere doğru tırmandığının bir göstergesidir.[26] Her üçü de Mimar

21 Uzunçarşılı 1965
22 Uzunçarşılı 1957: 25 vd.
23 Ayvansarayi 2001: 570 Öz 1965: 5
24 Ayvansarayi 2001: 636 Öz 1965: 23
26 Kuran 1986: Katalog

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sinan tarafından yapılan bu yapılar içinde, caminin yanı sıra medrese, darülhadis, imaret, mektep, darüşşifa, hamam gibi ek yapılar da içeren Atik Valde Külliyesi özel bir öneme sahiptir. Mimar Sinan bu yapılar haricinde Anadolu yakasında üç dini yapı daha yapmıştır: Kanlıca Gazi İskender Paşa Camii (1559-60), Üsküdar Mevlana Efendi Camii (1560) ve Hacı Paşa Mescidi. Şehrin, Türk Devri sarayları içinde en önemli saraylarından biri olarak kabul edilen Üsküdar Kavak Sarayı da önemli ölçüde Sinan tarafından inşa edilmiştir. Mustafa Sai Çelebi Tuhfetülmi'marin'de sarayın 1551 tarihinde Sultan Süleyman döneminde yapıldığını söylerse de Kavak Sarayı'nın kimi yapılarının bu tarihden daha önceki bir döneme ait olduklarını sanmaktayız.[27] XVI. yüzyılda içinde Kavak Sarayı'nın da yer aldığı Üsküdar Bahçesi, Ayazma Bahçesi, günümüz Tunusbağı'nda yer alan Piyale Paşa Bahçesi, Haydarpaşa Bahçesi, Fener Bahçesi, İstavroz Bahçesi, Kule Bahçe, Kandilli Bahçesi, Göksu Bahçesi, Çubuklu Bahçesi, İncirli Bahçesi, Sultaniye Bahçesi ve Tokat Bahçesi gibi on üç adet hasbahçe bulunmaktadır.[28] Bu hasbahçelerin ikisinde Mimar Sinan'ın yaptığı Fenerbahçe Sarayı ile Kandilli Sarayı yer almaktadır.[29] Bunların yanı sıra Mimar Sinan'ın Üsküdar ve yakın çevresinde dört saray daha yaptığını biliyoruz: Rüstem Paşa Sarayı, Siyavuş Paşa Sarayı, Nişancı Mehmed Paşa Sarayı ve son olarak da Istavroz Bahçesi'ndeki Mehmed Paşa Sarayı.[30]

XVI. yüzyılda Üsküdar vadisi ve yamaçlarında bir dizi küçük cami ve mescit de yapılmıştır: Davut Paşa Camii 1505, Basüssaade Ağası (Selman Ağa/Horhor) Cami 1506, Takkeci Mescidi 1537, Arakiyeci (Kapıağası) Mescidi 1543, Solak Sinan Mescidi 1547, Taşçılar Cami 1548, Çakırcıbaşı (Doğancılar) Cami 1558, Mirahur Mescidi 1597 gibi... Anadolu yakasının diğer yerleşim bölgelerinden Anadolukavağı Ali Reis Mescidi 1592, Alemdağ Sarıkadı (*Sarigazi*) Mescidi, Anadoluhisar

27 Genim 1984: 35
28 Erdoğan 1958: 171 vd.
29 Genim 1988: 393
30 Kuran 1986: Katalog Meriç 1965

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sinan Efendi (Muhşi Sinan) Mescidi. Kanlıca Sinan Efendi Mescidi 1566. Haydarpaşa Tazıcılar Ocağı Mescidi. Kadıköy Cafer Ağa Mescidi de bu yüzyılda yapılan yapılardan bazılarıdır. XVI. yüzyılda biri Beykoz'da olmak üzere tarihi bilinen yedi çeşmenin altısı ise Üsküdar'da bulunmaktadır.[31]

İki gezgin, Evliya Çelebi ve Eremya Çelebi Kömürciyan, XVII. yüzyıl Anadolu Yakası'nı tanımak açısından bizlere ışık tutarlar. Anadolu Yakası yerleşimlerini yapı tarihlerinin ve çizili belgelerin anlattıklarından çok daha renkli bir şekilde tasvir eden yirmi yaşlarındaki Evliya Çelebi bakalım neler söylemektedir.[32] 1630'larda Anadolukavağı - ki bu semte o günlerde Anatoli Kilidü'l bahr' ı denmektedir - bir askeri üs halindedir; bir camisi, yedi mescidi ve bir hamamı vardır. Tamamı bir Türk yerleşmesi olan Anadolukavağı'nda, genellikle gemicilik, bağcılık ve tüccarlıkla geçinen sekiz yüz hane vardır ve bunların tümü bağlı bahçeli eve sahiptir. Daha sonra gelen Beykoz yerleşmesi de sekiz yüz adet bağlı bahçeli evi ile düzenli bir kasabadır. Caminin yanı sıra, mescidi, hamamı ve sübyan mektebi vardır. Burada yaşayanlar bahçıvanlık, odunculuk ve balıkçılıkla geçinmektedirler. Hemen yakınında saraya ait Tokat ve Sultaniye (Paşabahçe) Bahçeleri yer alır. Gerek Tokat gerekse Sultaniye Bahçeleri'nde birer padişah köşkü bulunmaktadır. Sultaniye Bahçesi'nin güneyindeyse 300 evli, cami ve mescidi ile İncirli Köyü yer alır. Burada Hezarpare Ahmed Paşa'nın bir sarayı vardır.[33] İncirli'den sonraki ilk yerleşme 1200 evli bir yerleşme olan Kanlıca kasabasıdır. Ancak arada yine saraya ait Çubuklu Bahçesi yer almaktadır. Sahilde İbrahim Çelebi Yalısı, Emir Paşa Yalısı, Süleyman Efendi ve Longazade Yalısı gibi yapılar bulunmaktadır. Kanlıca'da ise yedi mahalle ile birlikte Mimar Sinan tarafından inşa edilen bir cami bulunmaktadır. Günümüzde de olduğu gibi yoğurdu çok lezzetlidir.

31 Tanışık 1945
32 Baysun 1964: IV. 400 vd.
33 Evliya 1995: I.199

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Anadoluhisarı yerleşmesi bin haneyi aşan bir büyüklükte olup, Fatih tarafından yaptırılan bir cami vardır. Kalesinde iki yüz kadar asker bulunmakta, sahilde ve yamaçlarda Defterdar Halıcızade Sarayı, Defterdar Mustafa Paşa Sarayı, Hoca Çelebi Sarayı ve Kaftancı Ali Çelebi, Emir Paşa, Bahai Efendi yalıları gibi önemli yapılar yer almaktadır. Anadoluhisarı ile Kanlıca arasında günümüzde Mihrabat Körfezi adı ile anılan, Bahai Körfezi de denilen körfezde yer alan Bahai Efendi Yalısı çinilerle süslü pek güzel bir yapıdır.[34] Hisar'dan Çengelköy'üne kadar herhangi bir yerleşmeye rastlayamıyoruz. Halkın gezinti ve dinlencesine açık olan Göksu Mesiresi'nden ötede Kandilli ve Kule Bahçesi saraya ait has bahçelerdir. Kandilli Bahçesi içinde III. Murad tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan saray anlaşıldığı kadarıyla kullanılmaya devam edilmektedir.

Evliya Çelebi'ye göre en büyük Boğaz yerleşmesi (Anadolu Sahili) Çengelköy'dür; burada çoğunluğu kağir, 3000'i aşkın ev vardır. Küçük bir cami ile isimlerini belirtmediği büyük evler (saraylar) bulunmaktadır. Çengelköy iskânının büyük çoğunluğu Rum'dur. Ma'anoğlu Bahçesi ve Saraya ait bir has bahçe vadi derinliklerine doğru uzanmaktadır. Evliya Beylerbeyi' nden söz ederken İstavroz ismini kullanmıştır. "*İstavroz kasabası bir subaşılıktır*" demekle yetinmiş, gerek nüfusu gerekse yapıları hakkında bilgi vermemiştir. Ancak burada I. Boğaz Köprüsü'nün yapımı sırasında büyük bir bölümü yok olan Abdullah Ağa mahallesinde XVI. yüzyıl yapımı bir cami - Abdullah Ağa/Istavroz Cami (1592) - olduğunu bilmekteyiz.[35] Kuzguncuk köyü hakkında da pek fazla bilgiye rastlayamıyoruz; sadece Nakkaş Bahçesi ile günümüz Paşalimanı'nda yer alan Öküz Limanı, Kaya Sultan Sarayı ve bağından söz edilmektedir.

34 Süreyya 1996: II.351
35 Ayvansarayi 2001: 586
Öz 1965: 33

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

XVII. yüzyıl Üsküdar'ı Evliya Çelebi'de çok detaylı bir şekilde anlatılır. Camiler, mescitler, medreseler, darül kurralar, imaretler ve benzeri pek çok yapıyı isimleri ile belirtir. Ancak esas ilgimizi çeken Üsküdar iskânı içinde yer alan sivil mimarlık örnekleridir: Salacak'ta Ayşe Sultan Sarayı, Atik Valide Sultan Sarayı, Hanzade Sultan Sarayı, Doğancılar'daki Hacı Paşa Sarayı , Ak Mehmed Paşa Sarayı, Cinci Hoca Sarayı, Arslan Ağa Sarayı gibi günümüze ulaşmayan, isimlerinden başka bilgi sahibi olamadığımız bu saraylar, Üsküdar iskânının büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir. Üsküdar ve çevresi pek çok toplumsal mekâna sahip bir iskân alanıdır: Büyük ve Küçük Çamlıca , Kız Kulesi, Sarı kazı (Sarıgazi - Sarıkadı), Kayışpınarı, Piyale Paşa Havuzu gibi mesire yerleri... Kalamış Burnu, Kadıköy Bağları, Haydarpaşa Bağı, Ali Bahadır ve Sücah Bağları, Salacak, Alemdağı ise ünlü gezinti yerleridir. Bütün bunların yanı sıra bir de "*seyrangâh*" denilen seyir yerleri vardır: Şemsi Paşa ve Doğancılar Meydanı.

Deniz kıyısındaki yeldeğirmenleri ile Kadıköy iskânı, bir mahalle müslüman, yedi mahalle Rum'dur. Çarşı içinde kiremit çatılı, tek minareli Osman Ağa Cami yer alır. Terzi Mustafa Ağa yalısıysa isim belirtilerek anılan bir yapı olarak göze çarpar. Daha ilerde yer alan günümüz yerleşmelerinden hemen hemen hiçbir şekilde bahsedilmez. Bostancı adı yalnızca "*Bostancıbaşı Cisri*", yani Bostancıbaşı Köprüsü olarak bir yerde geçmektedir.[36] Yer yer Karye-i Kartal, Karye-i Pendik isimlerine rastlanırsa da, yalnızca Pendik hakkında kısa bir bilgi verilir. Kartal'dan söz edilmez. Pendik, Üsküdar'dan yedi saat uzakta olup, deniz kıyısında büyükçe bir hıristiyan köyüdür; evleri düzenlidir. Geniş bağ ve bostanları olup, İstanbul'un sebzesi buradan temin edilmektedir.

1680'lerde Anadolu Yakası'nı gezen Eremya Çelebi

36 Evliya 1995: I.204

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kömürciyan da bizlere hemen hemen Evliya Çelebi ile aynı bilgileri vermektedir.[37] Ancak, aradan geçen elli yıla yakın süre içinde yeni bir köy kurulmuştur: Vaniköy. Burada IV. Murad'ın Vani Mehmed Efendi'ye tahsis ettiği Kandilli Bahçesi'nin kıyı kesiminde bir cami - Vaniköy Cami (1665) - ile küçük bir iskân fazlaca gelişmeden günümüze kadar ulaşmıştır. Eremya Çelebi Göksu'da bir dizi su değirmeni olduğunu ve burada üretilen unun tüm Marmara havzasına dağıtıldığını belirtir. Kavak Sarayı da anlatısının içinde yer almakta ve IV. Murad'ın Revan - Bağdat olmalı - seferi dönüşü burada bir köşk yaptırdığı belirtilmektedir. Kadıköy'den Fenerli Bahçe'ye kadar uzanan bölge ise bağlarla kaplıdır. Buradaki kasrın önünde, denizin içine atılmış bir temel üzerinde yükselen kulenin tepesinde bir fener yanmaktadır ki, bu fenere atfen buraya Fenerli Bahçe denmiştir. İzmit'e doğru daha ileriki yerleşmelerden bahsedilmez; yalnızca Bostancıbaşı'nın Kartal ve Pendik'e kadar şehrin bütün sahillerini dolaştığından söz edilir. Bu açıklama da bize şehrin güvenlik sınırlarının Pendik'e kadar uzandığını göstermektedir.

XVII. yüzyıldan günümüze tek bir sivil mimarlık örneği ulaşmıştır; ülkemizin en eski konutu olan bu yapı 1699 tarihli Amucazade Hüseyin Paşa Yalısı Divanhanesi'dir.[38] Günümüze ulaşan yapı, Köprülü Yalısı'nın Selamlık Köşkü olarak kullanılmıştır. Divanhane'nin planı T şeklindedir. Orta Asya'dan beri büyük açıklıklar elde etmek için kullandığımız bu plan tipi, ters T şeklinde erken dönem anıtsal yapılarında da görülür. Divanhane'nin yalnızca ana mekânı orijinal kalmıştır. Kara tarafında olması gereken sofa, dinlenme odası, hela gibi mahaller yıkılarak, 1870'li yıllarda bugünkü iki katlı ek bina yapılmıştır. Gerek mekân planlaması gerekse Lale Devri öncesi kalemişi nakışları ile mimarlık tarihimizin bu en özgün yapısı ne yazık ki kaderine terk edilmiş, yok olmayı

37 Eremya 1988a: 47
38 Eldem - Ünver 1970
Eldem 1974: 151 vd.
Eldem 1994: II.82 vd.
Saladin - Mesguich 2000

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bekler haldedir. En kısa süre içinde ciddi bir şekilde ele alınması ve geleceğe aktarımının sağlanabilmesi için her türlü girişimde bulunulması gerekir. Divanhane'nin güney bahçesinde yer alan ve 1880'li yıllarda çekilen bir fotoğraftan varlığını öğrendiğimiz Harem Binası ise 1900'lü yılların başında yanmış veya yıktırılmış olmalıdır.

XVIII. yüzyıl, Osmanlılar için karmaşa ile başlar. 1683 Viyana bozgununun ardından gelen 1699 tarihli Karlofça Antlaşması ile küçülmeye başlayan İmparatorluk, 1703'de Sultan III. Ahmed'in Edirne'de tahta geçmesiyle yaralarını sarmaya başlamıştır. 1718 Pasarofça Antlaşması'nın imzalanması ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesi ile birlikte, İstanbul'da III. Ahmed'in şenlendirme politikası gereği pek çok saray ve köşk yapımına başlanır. Osmanlı toplumu ile Batı dünyası arasındaki ilişkiler, sarayın gerek diplomatik gerekse askeri amaçlarla Avrupa'ya yönelmesi sonucu yeni bir boyut kazanır. 1721 yılında elçi olarak Paris'e giden Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin yaşadıkları, devrin Sultan'ı, III. Ahmed'i etkilemiş ve yeni bir anlayışın doğmasına hız kazandırmıştır.[39] Daha sonraları Lale Devri adı ile anılacak olan ve 1730 yılı Eylül ayında Patrona Halil Ayaklanması ile son bulan bu oniki yıllık zaman dilimi içersinde Anadolu Yakası'nda da bazı yapılar inşa edilir veya yenilenir. Kandilli Sarayı bu dönemde yenilenen yapıların en önemlisidir. Şemsi Paşa semtinde ise eski Şerefabad Kasrı inşa edilmiştir.[40] Lale Devri yapıları ve bahçeleri ayaklanma sırasında büyük ölçüde tahrip edildiğinden, elimizde ne yazık ki onlara dair yeterli bilgi bulunmamaktadır.

XVIII. yüzyılda Anadolu Yakası'nda yapılan ilk anıtsal yapı 1708 tarihli Üsküdar Yeni Valide Cami'dir. III. Ahmed'in annesi, Gülnuş (Gülfem) Emetullah Valide Sultan adına yaptırılan kare planlı, biraz basıkça tek kubbeli, çifte şerefeli

39 Germaner - İnankur 1989: 40
40 Eldem 1974: II.375

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

iki zarif minareli caminin sebili, mektebi, türbesi, muvakkithanesi ve imareti vardır. Daha sonraları inşa edilen ahşap Hünkar Dairesi ise sivil mimarlık yapılarını hatırlatan kurgusu ile dikkat çeker.[41] 1760 tarihinde daha önceleri Ayazma Bahçesi'nin yer aldığı Salacak sırtlarında, Sultan III. Mustafa tarafından yaptırılan Ayazma Cami, özellikle Hünkar Köşkü ile tanınır.[42] Mimari kurgusu, pencere içlikleri, kalemişleri ve tavan süslemeleri ile devrinin tipik bir örneği olan bu yapı, bize devrin sivil mimari yapılarının iç mekân oluşumları hakkında ipuçları vermektedir. Türk Barok'u üslubunda kare planlı, tek kubbeli ve tek minareli caminin hemen yanında 40 adet yastık dokuma karhanesi ile Lonca Binasının yanı sıra bükücü karhanesi yapılmıştır.[43] III. Mustafa'nın Anadolu Yakası'na ilgisi bir hayli fazladır. Ayazma Camii'nin inşası sırasında Kadıköy İskelesi yakınına da ikinci bir cami yaptırılır. 24.3.1761 tarihinde yapımı biten bu yapı daha sonraları yandığı için Sultan Abdülmecid tarafından yeniden inşa edilir (1858). Caminin bir Hünkar mahfili ile sübyan mektebi vardır.[44]

XVIII. yüzyıldan günümüze ulaşan en güzel mescitlerden biri de 1720 tarihli Kule Bahçe (Kuleli Ocağı) Mescidi'dir. Nişancı Kaymak Mustafa Paşa tarafından yaptırılan bu mescit bir Boğaz Yalısı'nı andırır. Benzerleri sayıca oldukça azalan bu yapı, anıtsal özelliklerinden ziyade, sivil mimari karakteri ile gözümüzü okşamaktadır.[45] Yine bu tarihlerde XVII. yüzyıl gezginlerince adı anılmayan Maltepe'de, 1728 yılında Kazasker Feyzullah Efendi tarafından yaptırılan cami, bize Marmara kıyılarında eski yerleşmelerin yanı sıra Türklerin öncülüğünde yeni köylerin kurulduğunu gösterir.[46] III. Mustafa'dan (1757-74) sonra tahta geçen I. Abdülhamid de (1774-89) Anadolu Yakası'na ilgiyi sürdürmüş ve bu kez Beylerbeyi'nde, eski İstavroz Sarayı'nın Hırka-i Şerif Dairesi'nin bulunduğu yerde bir selatin cami yaptırmıştır (1778). Türk Barok'u üslubunda

41 Ayvansarayi 2001: 594
Öz 1965: 15
42 Eldem 1986: II.228
43 Ayvansarayi 2001: 595
Öz 1965: 6
44 Ayvansarayi 2001: 662
Öz 1965: 61
45 Ayvansarayi 2001: 577
Öz 1965: 42
46 Öz 1965: 45

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tek kubbeli ve tek minareli olarak inşa edilen yapıya daha sonra II.Mahmud 1811'de bir minare daha ilave ettirir. İç mekânı XVI. yüzyıldan başlamak üzere çeşitli çiniler ile süslenir. Yıkılan İstavroz Sarayı'ndan sökülen bu çinilerin yanı sıra, kürsü ve dolap kapaklarındaki ağaç ve marküteri işleri de çok güzeldir.[47]

Anadolu Yakası'nda XVIII. yüzyıldan günümüze ulaşan bir saray yapısı bulunmamaktadır. Ancak, 1753 tarihinde yapımı tamamlanan Eski Küçüksu Kasrı'na ait bazı bilgiler günümüze dek ulaşmıştır. 1699 tarihli Amucazade Hüseyin Paşa Divanhanesi'ni andıran bir divanhane ile denize açılan dikdörtgen şemalı bir yapı olan ahşap Küçüksu Kasrı, bir orta sofaya eklemlenen daha küçük bir sofa ve bu sofalardan girilen bol pencereli, aydınlık mekânlardan oluşmaktadır.[48] XVIII. yüzyılda yapıldığını bildiğimiz altı yapının, beşi yalıdır. Çengelköy Köçeoğlu Yalısı (1780) Harem ve Selamlık Binası olmak üzere iki ayrı binadan oluşur. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uygulamaya konulan planlama anlayışı bu yapıda da görülür. Bahçe ile zemin katı aynı kottadır. Düz ayak girilen zemin katı üzerine bir kattan oluşan yapı, orta sofalı plan tipindedir. Orta Sofa oda köşeleri pahlanmak suretiyle genişletilmiş olup, sofaya açılan tüm mekânlar ve orta sofa, büyük pencereler ile ışık almaktadır. Üst katta denize doğru uzanmış, ocaklı bir baş oda vardır.[49]

Yine Çengelköy'de bulunan Bostancıbaşı Abdullah Ağa ve Sadullah Paşa Yalısı Harem Binası da geç XVIII. yüzyıl yalılarındandır.[50] Dikdörtgen şemalı bir orta sofaya sahip olan Abdullah Ağa yalısından farklı olarak zemin katı oda köşeleri pahlanmış bir dikdörtgen, üst katı ise eliptik bir orta sofaya sahip olan Sadullah Paşa Yalısı, Köprülü Divanhanesi'nden sonra özgün karakterini koruyan en eski boğaz yalısıdır.[51] Kuzey-güney yönünden çift merdiven ile ulaşılan üst kat

47 Ayvansarayi 2001: 579
Öz 1965: 12
48 Eldem 1986: II.192
49 Eldem 1986: I.190
Eldem 1994: II.158 vd.
50 Eldem 1986: I.218
Eldem 1994: II. 167 ve 173
51 Esin Tarihsiz

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sofasının gerek batı (deniz) gerekse doğu (bahçe) yönünde bol ve uzun pencereli birer eyvan vardır. Bir çadır formunda düzenlenen sofa tavanının özgün kalemişleri ile deniz yönündeki odaların nişleri içinde yer alan kalemişi manzara resimleri, devrinin mimari anlayışı, özellikle de bahçe düzenleri hakkında bize önemli bilgiler sağlamaktadır. Tüm odaların iç mekân düzenlemeleri, merdiven kurgusu ve pencere düzeni bize Batı etkili yeni bir mimari anlayışı sergiler.

XVIII. yüzyıl sonlarına tarihleyebileceğimiz diğer iki yapı ise Anadoluhisarı - Kanlıca arasında yer alan Zarif Mustafa Paşa ve Yasinci Yalıları'dır.[52] Günümüze ulaşmayan Yasinci Yalısı'nın aksine, çeşitli onarımlarla özgün yapısına yapılan müdahalelere karşın Zarif Mustafa Paşa Yalısı bugün varlığını sürdürmektedir. İki katlı, orta sofalı olan yalının en ilgi çekici bölümü orijinal planlamasını ve dekorasyon özelliklerini koruyan hamam kısmıdır. Saray yapıları dışında günümüze ulaşan sivil mimarlık örnekleri içindeki tek özgün örnek olan hamam bölümü, bize yazılı kaynaklarda çok sıkça bahsedilen yalı ve konak hamamlarına dair görsel bir sunum yapmaktadır. Mermer panolar üzerine yapılan ve bölüm bölüm boyanan Lâle Devri motifleri, vazolar içindeki çiçek ve kâseler içindeki meyvalar, Topkapı Sarayı III. Ahmed Odası kalemişlerini hatırlatır. XVIII. yüzyılda yapıldığı söylenen eliptik sofalı bir diğer yapı ise Acıbadem Hünkar İmamı Köşkü'dür. Orta Sofası yassı bir kubbe ile örtülü olan yapının, bir baş odası ile orta sofaya açılan üç eyvanı vardı.[53] Daha küçük ölçekli sivil mimarlık örneklerinin de 1960'lara kadar varlığını sürdürdüğü XVIII. yüzyıl mimarlık mirasımızdan, yukarıda da anlatmaya çalıştığımız üzere günümüze ne yazık ki çok az özgün örnek ulaşmıştır.

Bizim yakanın tarihinde XIX. yüzyılın büyük önemi vardır;

52 Eldem 1986: II. 40 ve 76
Eldem 1994: II. 88 vd.
Kuban 2001: 108 vd.
53 Eldem 1986: II.195

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

büyük anıtsal yapılar, kışlalar, okullar ve ilk sanayi tesisleri bu yıllarda yapılır. Anıtsal nitelikli ilk yapı, III. Selim tarafından 1800 tarihinde inşasına başlanan Selimiye Kışlası'dır. Bodrum ve zemin katı kâgir, üst katları ise ahşap olan bu kışla 1807 Kabakçı Mustafa Ayaklanması sırasında tahrip edilir. Daha sonra 1826-27 tarihleri arasında yeniden yapılır. Tümüyle tamamlanması ve günümüzdeki görünümüne kavuşması ise 1850'lere kadar uzanmaktadır.[54] 1804-05 tarihleri arasında ise Anadolu yakasının son anıtsal camisi olan Selimiye Camii tamamlanır.[55] Geniş bir avlunun ortasında yer alan, kare planlı, tek kubbeli, Barok stildeki caminin tek şerefeli iki minaresi vardır. Hemen bitişiğinde Hünkar Dairesi yer alır. Muvakkithanesi, Sübyan Mektebi ve Hizmetli Odaları bulunur. Osmanlı İmparatorluğu'nun yenileşme hamlelerinde önemli bir rol oynayan III. Selim cami yakınına Selimiye adı ile anılan kumaş ve kadife dokumahaneleri de yaptırır. III. Selim'in sanayileşme yönündeki bir diğer girişimi ise 1803'de Beykoz Çayırı'nda kurdurduğu Kâğıt Fabrikası'dır. Kısa süren faaliyet sonrasında fabrika kapanır ve hemen yakınında, 1810 tarihinde üretime geçen Dabakhane-i Klevehane-i Amire - 1816'dan itibaren Techizat-ı Askeriye Fabrikası adını almıştır - açılır. Bu fabrika, daha sonraları Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası olarak 1990'lara kadar üretimini sürdürmüştür.[56] 1807 Kabakçı Ayaklanması ile tahta geçen II. Mahmud'un ilk yıllarında önemli yapı ve iskân hareketleri görülmez. 1826 yazında Vak'a-i Hayriye olayı ile Yeniçeri Düzeni ortadan kaldırılır.[57] Bu tarihten itibaren büyük bir hızla yenileşme dönemi başlar.

İlk Buharlı gemi 20 Mayıs 1828 günü Boğaz'a ulaşır. Swift adlı bu gemi İngiliz yapımı olup, şehirli tarafından "*Buğu Gemisi*" olarak adlandırılır.[58] Bu sıralarda gerek Boğaz köyleri gerekse Kadıköy ile şehir arasındaki ulaşım piyade denen hızlı yolcu kayıklarının yanı sıra, pereme adı ile anılan dolmuş kayıkları

54 Konyalı 1977: II.350 vd.
55 Ayvansarayi 2001: 596
Öz 1965: 58
56 Küçükerman 1988
57 Sakaoğlu 1994: VII.357 vd.
58 Tutel 19972: 13

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ya da hemen her yerleşmenin ortak malı olan pazar kayıkları ile sağlanmaktadır.[59] Pazar kayıkları 13 metre kadar uzunluğunda, 2.5 metre genişliğinde ahşap, denize dayanıklı teknelerdir. Her yerleşmenin bir, iki hatta üç pazar kayığı bulunur. Bunlar yolcu ve yük taşırlar; sağlanan gelirle hem kayık ve kayıkçıların giderleri karşılanır hem de köyün çeşitli ortak ihtiyaçları görülür. 1880'lerin ilk çeyreğinde Beykoz, Kanlıca, Anadoluhisar'ı ve Kanlıca'nın büyük pazar kayıkları vardır. Beykoz'dan sepetçi çubuğu, Kanlıca'dan kaynak suyu taşıyan pazar kayıkları en fazla gelire sahip olanlardı. Daha az geliri olan Anadolukavağı, Paşabahçe, Çubuklu, Çengelköy, Beylerbeyi ve Kuzguncuk'un ise dört çifte birer pazar kayığı bulunmaktadır.[60] Bu da bize göstermektedir ki, özellikle Boğaz köyleri gelişmekte ve şehir ile organik bağları güçlenmektedir. Bu gelişim öylesine hızlıdır ki, 1800'lerde 4.000 olan kayıtlı kayık sayısı, 1845'de 19.000' e ulaşır.

1828'de Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin Batı tarzı eğitimi için eski Kule Bahçesi'nde Kuleli Kışlası inşa edilir. Kışla, 1839'a kadar süvariler tarafından kullanılır; daha sonraları ise çeşitli amaçlara tahsis edilir. 1856 yangını dışında önemli bir tahribe uğramayan yapı, günümüze kadar ulaşmıştır. XIX. yüzyılın önemli bir saray yapısı da geleneksel anlayıştaki Şerefabad Kasrı'dır. Şemsipaşa'da, Rum Mehmed Paşa Cami ile sahil arasında, Anadolu yakasının en güzel manzarasına hakim bir noktada yapılan bu kasır iki katlıdır. Daha önce burada bulunan eski Şerefabad Kasrı'nın, II. Mahmud tarafından 1816 tarihinde esaslı bir şekilde yenilenmesi ile oluşan kasıra ait çeşitli görüntüler günümüze ulaşmıştır.[61]

Bu yüzyılın bir diğer saray yapısı ise eski İstavroz Sarayı arazisinin elde kalan bölümüne 1832 yılında yapılan Bağ-ı Ferah Sarayı'dır.[62] Çeşitli bölümlerden -Mabeyn, Harem,

59 ay. es.: 14
60 ay.es.: 14
61 Eldem 1974: II.375
62 Tuğlacı 1981: 16

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

vs...- oluşan sarayın çevresinde Mermer Köşk[63], Şevketabad Kasrı, Büyük ve Küçük Yalı gibi binalar vardır. II. Mahmud'un bu ahşap sarayından günümüze ulaşan tek yapı 1826 tarihli Mermer Köşkü'dür. Ortasında iki yan duvardaki selsebillerden beslenen bir havuzun yer aldığı ana sofa ve onun iki yanındaki birer odadan oluşan çok sade bir planı vardır. Bina derinliğinin yarısı arazi eğiminin verdiği imkan ile toprağa gömülmüş olup, arkada bir iç bahçe teşekkül ettirilmiştir. Helalar ve servis hacimleri iç bahçeye açılır. Günümüzde başka bir örneği olmayan bu kağir yapının çatısı mermer kaplı, düz bir terasdır.

1837 yılında biri İngiliz, diğeri Rus iki şirket Boğaz köylerine birer vapur çalıştırmaya başlar. Bir müddet sonra Hazine-i Hassa Vapurları İdaresi kurulur ve saraya ait Hümapervaz vapurunu devralarak Boğaz seferlerine katılır. Artan talebi karşılamak amacı ile Mesir-i Bahri adlı ikinci bir vapur daha yapılır. 1 Mayıs 1851 günü o devrin Resmi Gazete'si olan Takvim-i Vekayi'de bir ilan yayınlanır: sabahları İstanbul'a, akşamları ise Boğaz köylerine düzenli seferler yapacak olan Şirket-i Hayriye İdaresi kurulmuştur. İlk düzenli seferler Üsküdar'la Beşiktaş arasında Vesile-i Ticaret ve Girit vapurları ile günde karşılıklı dört sefer olarak yapılmaya başlar.[64] Düzenli olmamakla birlikte Fevaid-i Osmaniye Şirketi de 1846'dan itibaren Kadıköy ve Adalara sefer düzenlemektedir. Giderek artan yolcu ve özellikle de taşıt trafiğini güvenli bir şekilde iki yaka arasında taşımak amacıyla dünyada ilk defa bir arabalı vapur yaptırılır. 1872'de sefere alınan Suhulet bu gemilerin ilk örneğidir. Hemen sonrasında ise 1969'lara kadar hizmet veren, yandan çarklı Sahilbent arabalı vapuru seferlere başlar.[65]

Artık hızla Boğaz kıyıları ve yamaçları, Üsküdar'ın Bağlarbaşı, Altunizade, Acıbadem gibi semtlerinin yoğunluğu artmaktadır.

63 Eldem 1974: II.431
64 Tutel 1997: 34
65 Tutel 1997a: 17-55

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hemen her noktada saraya ve özel şahıslara ait yapılar yükselmektedir. Validebağı Adile Sultan Kasrı 1853, Beykoz Kasrı 1854 ve eski Küçüksu Kasrı yerine yapılan Göksu Kasrı 1856 kullanıma alınan yapılardır.[66] 1864 yılında bizim yakanın en önemli yapılarından biri olan Beylerbeyi Sarayı tamamlanır. Ana Bina, Sarı Köşk, Mermer Köşkü, Yalı Köşkleri, Ahır Köşkü gibi yapılardan oluşan saray topluluğu, Batı görünüşlü, Doğu etkili bir yapıdır.[67] 1876 yılında ise Eski Kandilli Sarayı'nın olduğu hasbahçede, Adile Sultan daha sonraları bir dönem Kandilli Kız Lisesi olarak kullanılacak olan bir saray yaptırır.

Anadolu yakasının Boğaz bölümü şenlenmekte, çeşitli yapılarla kullanıma açılan alan büyümektedir. Boğaziçi'nin günümüzdeki hemen hemen tüm yeşil alanları da bu sıralarda oluşmaya başlar. Saray tarafından devrin üst düzey yöneticilerine bağışlanan alanlar, Beykoz Abraham Paşa, Çubuklu Hidiv, Kuzguncuk Fethi Ahmed Paşa, Paşalimanı Hüseyin Avni Paşa koruları 1850'li yılları takiben ağaçlanmaya başlamıştır. Giderek küçülen saraya ait hasbahçelere karşı, özel mülkiyete ait alanlar büyümekte ve korumaya alınmaktadır.

1857 tarihinde yayımlanan bir Nizamname ile İstanbul 14 Belediye Dairesi'ne ayrılır; fakat yalnızca 6.Daire (Beyoğlu) çalışmalara başlar. 1877'de yayımlanan ikinci bir Nizamname ile Daire sayısı 20'ye çıkarılır ve Anadolu Yakası, 13.Daire Beykoz, 14.Daire Anadoluhisarı, 15.Daire Beylerbeyi, 16.Daire Üsküdar Yenimahalle, 17. Daire Üsküdar Doğancılar ve 18.Daire Kadıköy olarak yeniden belirlenir. Görüldüğü gibi yoğunluk Üsküdar ve Boğaziçi'ndedir.[68] Hemen hemen aynı tarihlerde 29 Aralık 1876'da yayınlanan bir Belediye yayınında Üsküdar en büyüğü 653 haneli Selami Mahallesi olmak üzere, 5.738 haneli 39 mahalleden oluşmaktadır. Buna karşın

66 Tuğlacı 1981: 187 vd.
67 Tuğlacı 1981: 207 TBMM 1993
68 Bayrı: 29

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kadıköy, Cafer Ağa (675 hane), Osman Ağa (647 hane) ve Hacı Mustafa Efendi (Kızıltoprak-96 hane) olmak üzere 3 mahalle ve 1418 haneden oluşmaktadır. Marmara sahilinde ise Bostancıbaşı Köprüsü Mahallesi ile Kartal Köyü, hane sayısı belirtilmeksizin bu listede yer almaktadır. Anlaşılan odur ki, şehrin yerleşim bölgeleri Boğaz yerleşmelerinin Karadeniz'e kadar uzanmasına karşı Kadıköy - Kızıltoprak civarında son bulmaktadır. Boğaz yerleşmeleri arasında Çengelköy 360 hane ile en kalabalık mahalledir ve onu 262 hane ile Beykoz Köyü ve 254 hane ile İstavroz Mahallesi izlemektedir. En az nüfuslu yerleşme 32 haneli Vaniköy'dür. Boğaziçi üçü sahilden uzak, Akbaba Köyü 39 hane, Dereseki Köyü 42 hane, Bulgurlu Köyü 221 hane hariç 13 yerleşme (Anadolufeneri / Anadolu Kavağı / Yalıköy / Beykoz / İncirköy / Kanlıca / Anadoluhisarı / Kandilli / Vaniköy / Çengelköy / İstavroz / Beylerbeyi / Kuzguncuk) ve toplam 2222 haneden oluşmaktadır. Üsküdar ile Kadıköy arasındaysa 36 haneli Haydarpaşa Mahallesi bulunmaktadır.[69]

Anlaşıldığı kadarıyla, Kadıköy ve daha ilerisi özellikle ulaşım sıkıntısı nedeniyle oldukça tenhadır. 1845 tarihli bir İstanbul haritasında, Fenerbahçesi'nden sonraki alanlara rastlamıyoruz.* Kadıköy ve Marmara Sahili 22 Eylül 1872'de Haydarpaşa'dan Pendik'e kadar çalışmaya başlayan tren hattı ile hareketlenir. Tarihimizde 93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı - Rus Savaşı sonrası İstanbul'a gelen göçmenlerin hat boyundaki bazı noktalara yerleştirilmesi ile bazı günümüz yerleşmelerinin çekirdeği oluşmaya başlar -Hasanpaşa, Göztepe, Erenköy...

1879'da Belediye bölgeleri yeniden düzenlenir ve 8. Daire Kanlıca, 9. Daire Üsküdar, 10. Daire Kadıköy olmak üzere Anadolu Yakası üç idari bölgeye bölünür. Üsküdar ve Boğaziçi, gerek yerleşim alanlarının darlığı gerekse muhafazakar yaşantısı nedeni ile yerleşim yoğunluğuna rağmen, bölgenin

69 Işlı 2002

* *M.Sinan Genim Koleksiyonu'nda bulunan 1845 tarihli el yapımı Han*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

merkezi olma özelliğini yaklaşık iki bin yıl sonra yeniden Kadıköy'e devretmektedir. 1892'de Hasanpaşa'da Gazhane yapılır.* 1893'de yapımı tamamlanan I. Elmalı Barajı sonrası 1894'den itibaren şehre su verilmeye başlanır. Moda, Kalamış, Fenerbahçe gibi semtler gayrimüslim ve levantenlerin ilgisini çekmeye başlar ve Kalamış koyu çevresi hızla iskân edilir.

XIX. yüzyılın son anıtsal yapısı yapımına 1893 yılında başlanan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Askeri Tıbbiye) binasıdır. Vallaury ve D'Aronco tarafından tasarımı üstlenen yapı, 11 Şubat 1895 günü hizmete girer. Selimiye Kışlası ile birlikte Anadolu Yakası'nın siluetinde varlığını öncelikle duyuran bir yapıdır. Yalnızca boyutları ile değil, mimarisinin özgün biçimiyle de dikkat çeker.[70] Kadıköy'e doğru hemen yanında, günümüzde ağaçlarla örtülmüş olan bir diğer büyük yapı Haydarpaşa Askeri Hastahanesi (1846) yer almaktadır.

Bu yüzyıldan günümüze az sayıda da olsa önemli sivil mimarlık örnekleri kalmıştır. Çeşitli kötü onarım ve bozulmalara rağmen Çubuklu Halil Ethem Yalısı, Körfez Prenses Rukiye Yalısı, Anadoluhisar Hekimbaşı Salih Efendi Yalısı, Kandilli Kıbrıslılar, Abut Efendi ve Kont Ostrolog Yalıları, Kuzguncuk Fethi Ahmed Paşa Yalısı ile Salacak Çürüksulu Mahmud Paşa Yalıları günümüze ulaşır.[71] Bu örnekler arasında sayılması gereken bir diğer yapı da Bağlarbaşı Abdülmecid Efendi Köşkü'dür; Altunizade'den Nakkaştepe'ye inen Kuşbaşı Caddesi üzerinde, büyük bir korunun içinde kalan son halife Abdülmecid Efendi'nin çeşitli yapılardan oluşan yazlığından günümüze ulaşan tek yapı olan Selamlık Köşkü.[72] 1880'li yıllarda A.Vallaury tarafından yapılan bu yapı, klasik Orta Sofalı plan tipinin en güzel örneklerinden biridir. Geniş saçakları, XVI. ve XVII. yüzyıl gravürlerinde gördüğümüz kepenk örnekleri ile bir benzeri günümüzde olmayan binanın, bizce en önemli özelliği kalemişiyle süslü olan cepheleri ve

* *Her ne kadar Kuzguncuk Nakkaştepe Vadisi'nde daha önce bir Gazhane kurulmuşsa da, bu Gazhane yalnızca Beylerbeyi Sarayı ve çevresinin aydınlatılmasında kullanılmış olup, Saraya elektrik bağlanmasından sonra faaliyetine son vermiştir.*

70 Batur 1994: 377 vd.

71 Eldem 1994 Eldem 1986

72 Eldem 1986: 204 Bozdoğan vd. 1987: 161 Genim 1995: 102 vd.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

saçak altlarıdır. XIX. yüzyıl motifleri ile süslenen bu renkli cephelerin bir başka örneğine rastlamamaktayız.

1890 yılı İstanbul için büyük projeler yılıdır. Bu projelerin en önemli ikisi Fransız Mühendis Arnodin tarafından önerilen Sarayburnu - Üsküdar ve Kandilli - Rumelihisar köprü projeleridir. Artık iki yakanın bir araya getirilmesi için ilk öneriler gündeme gelmeye başlamıştır.[73] Yine aynı yıl Fransız Mimar Joseph Antoine Bouvard şehir için çok sayıda meydan düzenleme projesi hazırlar, fakat ne yazık ki ya Bizim Yaka'da düzenlenecek meydan bulamaz ya da Bizim Yaka bu tür projeler önerilecek kadar önemli değildir.[74] Fakat bu arada Raimondo D'Aronco Harem İskelesi için büyük bir proje çizerse de, bu yapı hayata geçirilemez.[75] D'Aronco bu proje dışında 1903 - 1906 yılları arasında Anadoluhisarı'ndan Erenköy'e kadar çeşitli semtlerde hemen hemen hiçbiri uygulanmayan bir dizi konut projesi çizer.[76]

Anadolu yakasının son anıtsal yapısı 1906'da inşaatına başlanan ve 1908'de hizmete açılan Haydarpaşa Garı'dır. Otto Ritler ve Helmuth Cuno isimli iki Alman mimar tarafından hazırlanan proje eklektik bir anlayışın ürünüdür.[77] Ülkemizin en büyük garı olan bu yapı siluete etkin bir şekilde katılmayı - çevresinde oluşan tüm kötü yapılanmaya karşı - günümüzde de sürdürmektedir.

1789 Fransız Devrimi ile gündeme gelen ve giderek yükselen milliyetçilik akımları ve bunun doğurduğu savaşlar artık imparatorlukların ortadan kalkmalarına neden olmaktadır. Bizim sınırlarımız içinde yüzyıllar boyu herkesin, hep beraber, karışıklı sevgi ve saygı ile oluşturduğu birliktelikler yok olmakta, giderek kesin sınırlarla bölünen, yüzyıllardır birlikte yaşamanın getirdiği alışkanlıklara rağmen birbiri ile bir türlü dostane ilişkiler kuramayan milletlerin egemen

73 Çelik 1986: 86 vd.
74 ay. es: 88 vd.
75 Ornella Ed. 1982: 95
76 ay.es: 132 vd.
77 Salman 1994: 30

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olduğu yeni bir dünya kurulmaktadır. İstanbul giderek dünya ticaretinden pay alan, çok renkli ve çok milletli evrensel bir şehir olmaktan uzaklaşmakta, tekdüze, rekabete kapalı, kendi içine çekilen sıradan bir şehir haline dönüşmektedir.

23 Mart 1930'da Kadıköy kaza merkezi olur. Bu sıralarda Kadıköy'ün, Merkez, Kızıltoprak ve Erenköy olmak üzere üç bucağı vardır. 1934 tarihli İstanbul Şehir Rehberi'nde, Anadolu yakasında, Kadıköy'ün dışında iki ilçe daha, Beykoz ve Üsküdar bulunmaktadır. Beykoz, Merkez ve Anadoluhisar olmak üzere iki, Üsküdar ise Merkez, Beylerbeyi ve Kısıklı olmak üzere üç bucağa sahiptir. Beykoz 7 mahalle, Üsküdar 28 mahalle ve Kadıköy 31 mahalleden oluşmaktadır.[78] 1950'li yıllara kadar Anadolu Sahili yerleşmelerinde önemli bir değişim gözlenmez. Hem üst sosyal tabakanın hem de mütevazi halk tabakasının birlikte yaşadığı, komşuluk ilişkilerinin yoğun olduğu bir görünüm egemendir. Kadıköy ötesindeyse bağlar ve bahçeler içindeki köşklerin oluşturduğu sayfiye karakteri devam etmektedir. Ancak 1945'den itibaren ahşap köşkler yıkılarak yerlerine çok katlı betonarme apartmanlar yapılmaya başlanır. 1950 sonrası, önce Fikirtepe çevresinde ilk gecekondular ortaya çıkmaya başlar. Artık Anadolu yakasında anıtsal nitelikli yapı faaliyetlerine rastlanmamaktadır. Üsküdar, Kadıköy özellikle Haydarpaşa Köprüsü ve Bağdat Caddesi gibi yol düzenlemeleri dışında hemen her düzenleme neredeyse kendi kendine oluşmakta, daha doğrusu hızla oluşan iskânı takip eden bir düzenleme politikası hakim olmaktadır.

1956 yılında 6785 sayılı İmar Kanunu, bir yıl sonrada 9153 sayılı İmar Nizamnamesi yürürlüğe girer. Artık kanunlar, yönetmelikler, yönergeler... devri başlamış, mimarinin kanunla tarif edildiği yeni bir dönem gelmiştir. Bir taraftan rant bekleyenler bin yılların mirasını üleşirken, diğer taraftar

78 İstanbul 1934

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

popülist söylemler ayyuka çıkar. Derken 1983 yılında 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu yürürlüğe girer: Yüzyılların oluşturduğu mimari miras görmezden gelinerek, bundan böyle konulan kurallarla yapı yapılacak denilir. Artık mimari kaygı ortadan kalkmış, kuralların nasıl delineceği tartışılır olmuştur. İstenen ve arzulanan iyi, güzel ve çağdaş bir yapı değil, daha büyük, daha yüksek, daha... binalardır. Yüzyılların komşuluk ilişkileri ve karşılıklı saygı içinde oluşan Boğaziçi mimarisi ve onun oluşturduğu bahçeler ve yeşil doku, İstanbul'u evrensel bir kültürün mirası olarak değil, fakat paylaşılması gereken bir mal olarak gören bir grubun yeşil alanı olarak ayrılır. Fikirtepe'de gecekondu yapanların popülist söylemleri galip gelir. Çoğunluk öyle istiyordur, öyle olur. Bundan böyle taşla, toprakla, ahşapla... yüreğimize dokunan yapılar - köşkler, kasırlar, bahçeler... - yapmak büyük suçtur ve özellikle bir grup mimarlık diploması sahibince "*mimarlık*" ayıplanır olmuştur.

Yine de 1930 ila 1980'li yıllar arasında Sedat Hakkı Eldem[79] (Kandilli Komili Yalısı, Çolakoğlu Evi, İkbal Sultan Yalısı, Vaniköy Kıraç Yalısı, Topbaş Evi, Beylerbeyi Ayaşlı Yalısı), Zeki Sayar (Mühürdar Dr. Sami Yanar Evi), Abidin Mortaş (Erenköy Evi), Emin Necip Uzman (Dragos Evi) gibi yapılar inşa edebilme cesaret ve kararlılığını gösterebilmişlerdir.

XXI. yüzyılın bu ilk yıllarında Anadolu Yakası iskânının bir bölümü - Boğaziçi - tüm bozulmalara karşı geleneksel dokusunu belirli ölçüde muhafaza etmeye çalışsa da, Üsküdar iskânı, kesintisiz olarak Alemdağ'a, Kadıköy iskânı ise İstanbul il hudutlarını aşarak, Gebze'ye kadar ulaşmıştır. Tüm bu alanda evrensel boyutta çağdaş bir mimari yapıta rastlamak mümkün değildir. Ülkemin giderek globalleşen dünyada, tıpkı geçmişte olduğu gibi, mimari olarak da var olduğu günleri göreceğimi umarım.

79 Bozdoğan 1987: 145 vd

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu metnin sonunda çok önemli bulduğum bir tehlikeden söz etmek isterim. Beyoğlu ve etki bölgesinde, 1970'lerden başlayarak yükselmeye başlayan gökdelenler, binyılların İstanbul siluetini olumsuz etkilemektedirler. Tarihi Yarımada'nın göğe uzanan minare ve dikilitaşları arasından yükselen ölçüsüz ve şekilsiz kitleler, geçmişi bu denli eskilere giden bir şehre karşı inşa edilen, hakaret niteliğindeki yapılardır. Bu görüşümüz, bizim modern yaşamın getirdiği yeniliklerden, çağdaş konfor istemine duyulan özlemi görmezden gelmeye çalışmamızdan kaynaklanmamaktadır. Elbette bu büyüklükteki ve dünya ile entegre olmaya çalışan bir şehirde, yüksek bloklar yapılacaktır. Ancak sorun, nerede yapılacakları sorunudur. Bu yapıların, şehrin siluetini etkilemeyecek, bin yılların ortak kültürel mirasını ve doğal topoğrafyasını örtmeyecek, onlarla karışıp, yanılgılara neden olmayacak bir uzaklıkta ve yıllar içinde oluşan altyapıdan bir hırsız gibi pay almaksızın, kendi altyapısını (oluşan rantın bir bölümünü kullanarak), kendisinin hazırlayacağı bir bölgede inşa edilmeleri gerekmektedir.

Ne yazık ki bu tür kötü yapılanmalara öncelikle devlet yapıları örnek olmaktadır. Son yıllarda yapılan Acıbadem Telekom ve Haydarpaşa Siyami Ersek Hastahane'si benzeri kötü örneklerden ikisidir. Yoğun yüksek bloklarla kaybedilmiş bir Kızıltoprak - Tuzla yerleşme alanlarının yanı sıra, zannederim kısa bir süre içinde XIX. yüzyılın sonsuz bağ ve bahçelerini barındıran İbrahim Ağa Çayırı'dan, Küçük Çamlıca yamaçlarına kadar uzanan vadiyi de rant uğruna, popülist söylemler arasında yitireceğiz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KISALTMALAR

İ.A.	Millî Eğitim Bakanlığı. İslam Ansiklopedisi. Ankara 1965-1986
İst.A.	Tarih Vakfı. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. İstanbul 1994

KAYNAKÇA

Akbulut 1994	M.R. Akbulut. "*Kadıköy*" İst. A. C.4, s.329-339
Ayvansarayi 2001	Ayvansarayi Hüseyin Efendi. İstanbul Camileri. Haz: Ahmed Nezih Galitekin İstanbul 2001
Ayverdi 1966	E.H.Ayverdi. Osmanlı Mimarisinin ilk Devri 1230-1402 İstanbul 1966
Batur 1994	A.Batur. "*Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Binası*" İst.A. C.5 s.377-379
Batur 1996 1996	Dünya Kenti İstanbul Sergisi. Ed: Afife Batur İstanbul
Bayrı 1951	M.H.Bayrı. İstanbul. İstanbul 1951
Bozdoğan 1987	S. Bozdoğan, S.Özkan. E.Yenal, Sedad Eldem. Singapore 1987
Baysun 1964	M.C.Baysun. "*Evliya Çelebi*" İ.A. C.IV, s.400-412
Çelik 1986	Z.Çelik. 19.yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul. İstanbul 1986
Eldem - Ünver 1970	S.H.Eldem - S.Ünver. Amucazade Hüseyin Paşa Yalısı. İstanbul 1970
Eldem 1974	S.H.Eldem. Köşkler ve Kasırlar II. İstanbul 1974
Eldem 1986	S.H.Eldem. Türk Evi. İstanbul 1984-87
Eldem 1994	S.H.Eldem. Boğaziçi Yalıları II. İstanbul 1994
Erdoğan 1958	M.Erdoğan. "*Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri*" Vakıflar Dergisi.C.IV,s.149-182 Ankara 1958
Eremya 19882	Eremya Çelebi Kömürciyan. İstanbul Tarihi XVII. Asırda. Çev: Hrand D. Andreasyan İstanbul 1968
Erhat 1972	A.Erhat. Mitoloji Sözlüğü. İstanbul 1972
Elgin 2000	Ü.Elgin Geçmişten Geleceğe Kızkulesi. İstanbul 2000
Esin 1992	U.Esin. "*İstanbul'un En Eski Buluntu Yerleri ve Kültürleri*" Semavi Eyice Armağanı - İstanbul Yazıları - s.55-78 İstanbul 1992
Esin Tarihsiz	E.Esin. Sa'dullah Paşa Yalısı. İstanbul Tarihsiz
Eyice 1976	S.Eyice. Bizans Devrinde Boğaziçi. İstanbul 1976
Eyice 1994	S.Eyice. "*Brias Sarayı*" İst.A. C.2,s. 322-23
Evliya 1995	Evliya Çelebi. Seyahatname. I . Haz. Orhan Şaik Gökyay İstanbul 1995
Gabriel 1943	A.Gabriel. Chateaux Turcs de Bosphore. Paris 1943
Galland 1973	A.Galland. İstanbul'a ait Günlük Anılar 1672-73. C.II Çev: Nahid Sırrı Örik Ankara 1973
Genim 1976	M.S.Genim. "*Mihraplı ve Minberli Namazgahlara Bir Örnek*"İ.Ü. Ed.Fak. Sanat Tarihi Yıllığı VI. s. 147 vd. İstanbul 1976
Genim 1978	M.S.Genim. "*Mihraplı ve Minberli Namazgahlar*" Fifth International Congress of Turkish Art. s. 339-345

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

	Ed: G.Feher Budapest 1978
Genim 1984	M.S.Genim. "*Kaybolan İki İstanbul Sarayı : Saray-ı Atik -i Hümayun ve Üsküdar Sarayı*". Milli Saraylar Sem. Bildiri Özetleri. s.35 İstanbul 1984
Genim 1988	M.S.Genim. "*Sinan'ın Sivil Yapıları*" Mimarbaşı Koca Sinan ve Yaşadığı Çağ. s. 393-402 İstanbul 1988
Genim 1995	M.S. Genim. "*Abdülmecid Efendi Köşkü*". Maison Française
	Sayı :1, Ocak 1995. s.95-111
Germaner - İnankur 1989	S.Germaner - Z. İnankur. Oryantalizm ve Türkiye. İstanbul 1989
Herodotos	Herodotos. Herodot Tarihi. Çev: Müntekim Ökmen İstanbul 2002
İncicyan 1972	P.Ğ.İncicyan. 18. Asırda İstanbul. Çev: H.D.Andreasyan İstanbul 1976
İstanbul 1934	İstanbul Şehri Rehberi. İstanbul 1934
İşli 2002	E.N.İşli. "*İstanbul'un Mahalle İsimlerine ait Kaynaklar...*". İstanbul Ocak :2002 Sayı: 40. s. 71-77
Konyalı 1977	İ.H.Konyalı. Üsküdar Tarihi II. İstanbul 1977
Kuban 2001	D.Kuban. Ahşap Saraylar. İstanbul 2001
Kuran 1986	A.Kuran, Mimar Sinan. İstanbul 1986
Küçükerman 1988	Ö.Küçükerman. Geleneksel Türk Dericilik Sanayii ve Beykoz Fabrikası... İstanbul 1988
Magie 2001	David Magie, Anadolu'da Romalılar I Attalos'un Vasiyeti. Çev: Nezih Başgelen - Ömer Çapar İstanbul 2001
Meriç 1965	R.M.Meriç. Mimar Sinan Hayatı. Eseri. Ankara 1965
Ornella Ed. 1982	D'Aronco Architetto. Ed: Ornella Selvafolta. Milano 1982
Öz 1965	T.Öz. İstanbul Camileri II. İstanbul 1965
Özdoğan 1992	M.Özdoğan, "*Tarih Öncesi Dönemde İstanbul*". Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları İstanbul 1992
Özdoğan 1994	M.Özdoğan "*Fikirtepe Kültürü*". İst. A. C.3 s.215-217
Sakaoğlu 1994	N.Sakaoğlu, "*Vak'a-i Hayriye*" İst.A. C.7. S.557-59
Saladin - Mesguich 2000	H.Saladin - R.Mesguich. "*Anadoluhisarı'nda Köprülü Yalısı*".P Dergisi Sayı :19. Güz 2000. s. 130-139
Salman 1994	Y.Salman, "*Haydarpaşa Garı*". İst.A. C.4. s.30
Süreyya 1996	M.Süreyya. Sicill-i Osmani. Haz: Nuri Akbayar İstanbul 1996
Tanışık 1945	İ.H.Tanışık, İstanbul Çeşmeleri II. İstanbul 1945
TBMM 1993	Beylerbeyi Sarayı. TBMM Yayını İstanbul 1993
Tuğlacı 1981	P.Tuğlacı, Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi. İstanbul 1981
Tursun Bey 1977	Tursun Bey. Tarih-i Ebü'l-Feth. Haz: A.Mertol Tulum İstanbul 1977
Tutel 1997	E.Tutel. Seyr-i Sefain Öncesi ve Sonrası. İstanbul 1977
Tutel 1997?	E.Tutel. Şirket-i Hayriye. İstanbul 1977
Umar 1993	B.Umar. Türkiye'deki Tarihsel Adlar İstanbul 1993
Uzunçarşılı 1957	İ.H.Uzunçarşılı. "*İstanbul ve Bilad-ı Selase denilen Eyüp, Galata ve Üsküdar Kadılıkları*" İstanbul Enstitüsü Dergisi III İstanbul 1957
Uzunçarşılı 1965	İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı Ankara 1965

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

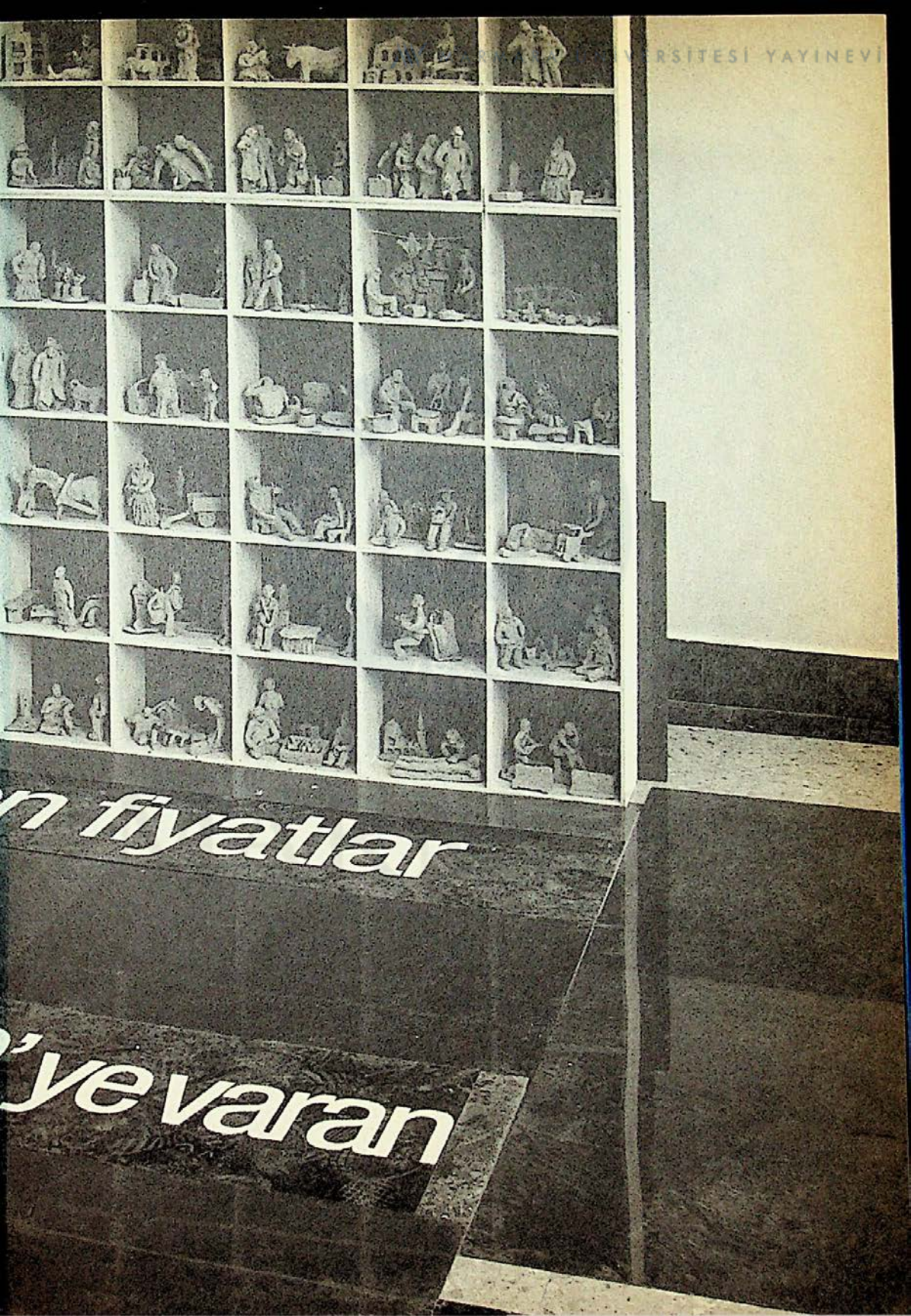

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

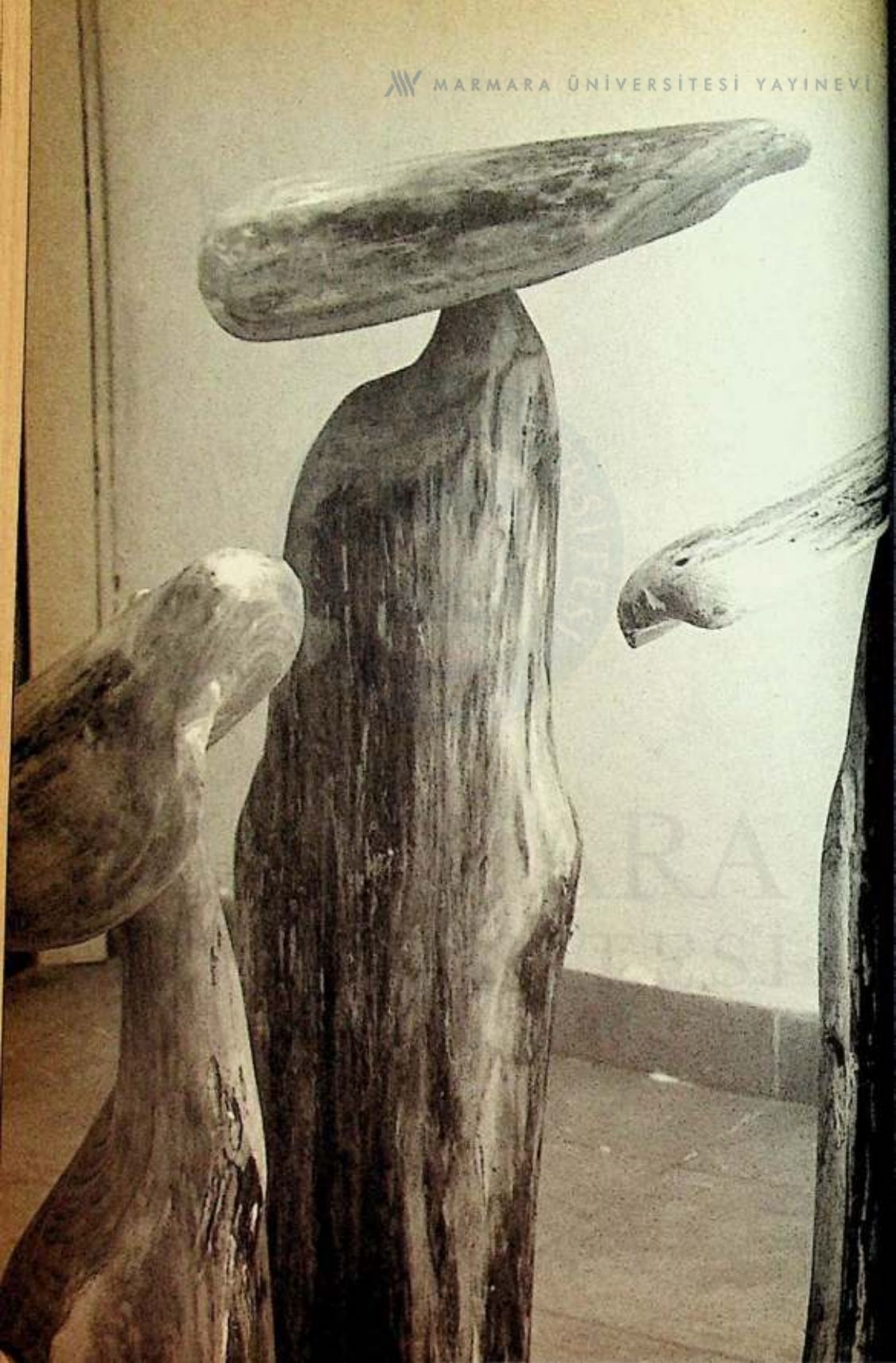

ÖZGÜRLEŞME MEKÂNI OLARAK KADIKÖY: İSTANBUL'UN "ÖTEKİ"Sİ

PROF. DR. UĞUR TANTELİ

Türkiye'de streotipik bir toplumsal tip olmaktan çıkıp ait olduğu gruptan özerk kişilik geliştirebilen insanların doğum yeri Kadıköy'dür.

Nâzım Hikmet'in ya da Semiha Berksoy'un Kadıköylü olmaları ancak orada yaşayabilir olmalarından ötürüdür.

Sivil toplum oluşturmaya yönelik ilk denemeler Kadıköy'de başlar.

Belki de Türkiye modernleşmesinin yeni bir aşamasına ancak Kadıköy kendi olağanlığı içinde kavrandığı, artık 'öteki' olmadığı zaman geçilecektir...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Osmanlı insanı çeşitli geleneksel cemaatler ("Gemeinschaft"lar) içinde yaşar, onların dayanışmacı yapılarından yararlanır ve yine o cemaat yapıları tarafından denetlenir. Öncelikle dinsel bir cemaate mensuptur. Onun özgül iç denetimine tabidir. Çoğu hukuki sorunlarını bile o dinsel grubun cemaat örgütleri içinde halleder. Kimi zaman bu denetim etnik bir içerik de kazanabilir. Sözgelimi, göçebe Türkmen ve Çingene grupları her ikisi de müslüman olmalarına karşın, farklı cemaat yapılanmaları içindedirler. Diğer yanda, belirli bir kentsel mesleği yürütmekteyse, o meslek grubu için tanımlanmış mesleki cemaatin (loncanın) zorunluluklarına uymak zorundadır. Ve nihayet belirli bir mahallede yaşamaktadır. O mahallelinin sıkı denetimi-gözetimi altındadır. Geleneksel ahlaki ve kültürel normların dışına çıktığı zaman dolaylı ve dolaysız biçimlerde orada uyarılır, norma dönmesi sağlanır ya da eğer dönmüyorsa, dışlanır. Mahalle bireysel yaşam için çok kısıtlı bir alan tanımlar. 1950'ler İstanbul'unda bile namus mahallenin namusudur. Evine erkek alan dul bir kadının ya da erkeğin, imamın önderliğinde mahalleli tarafından "basılması" ve cezalandırılması yüzyıllar boyunca İstanbul folklorunun adeta bir bileşeni gibidir. Karı-koca ilişkileri de, çocuk eğitimi gibi salt ailevi içerikli olmaktan alabildiğine uzaktır. Kendi mahallesinden bir çocuk ya da gencin uygunsuz sayılan davranışını gören birinin, duruma başka bir mekânda da olsa doğrudan müdahale etmesi yadırganmaz. Bu toplumsal bir görevdir. Hüseyin Rahmi Gürpınar romanlarında 20. yüzyıl başlarındaki işte İstanbul mahallesinin ve mahallelisinin bu "büyük gözaltı" ortamını çok gerçekçi bir biçimde betimler.

Kentliler kimi zaman mensup oldukları tüm cemaat yapıları içinde onların tümü tarafından denetlenmektedirler. Yani, aynı kişi oturduğu mahallede, meslek örgütü olan loncada, mensup olduğu dini grup içinde, tüm yaşam alanı boş nokta

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bırakmamacasına kayıt altındadır. Kimi durumda ise, bunlardan bazılarının denetimi söz konusudur. Örneğin, bir mahalle içinde barınmalarına olanak verilmediğinden ötürü, ailesiz bekârlar hemen sadece bir tür mesleki denetim aracı sayılabilecek "bekâr odası" denen kolektif konutlarında denetlenirler. Defterinde kayıtlı oldukları "oda"yı terk etme hakları bile yoktur.

Modernleşme tüm bu geleneksel cemaatsal yapıların ve denetimlerin yıkılışını getirecektir. Ne var ki, bu yıkım Birinci Dünya'da ve Geç Modernleşme diye nitelenebilecek durumu yaşayan Türkiye gibi ülkelerde farklı güzergâhlarda gerçekleşmektedir. Birinci Dünya'da geleneksel yapılar en azından kentlerde işlerliklerini belirli bir zaman aralığında ve mekânda tümel olarak yitirmişlerdir. Onların yerine yeni yapılanmalar başat hale gelecektir. Kapitalist ilişkiler İngiltere'den başlayarak toplumsal, ailevi ve bireysel yaşamı kültürel araçlarla denetlenemez hale getirirler. Aynı kapitalist üretim ilişkileri loncanın (meslek örgütünün) ve başka geleneksel yapıların var ettiği kısıtlamaları yıkarak emeğin ve metanın önündeki serbest dolaşım engellerini ortadan kaldırmışlardır. Kapitalizm öncesi ekonomilerde neredeyse sabit gibi düşünülen üretim-tüketim dengesi, artık piyasa mekanizmalarına tabidir. Loncanın üyeleri, üretim yöntemleri, araçları ve onlar sayesinde üretilenler üzerinde kurduğu denetim bazen zorlu uğraşlarla yok edilir. Denetim, toplumsaldan bireysel ölçeğe dek, artık sadece hukuki içerikli olabilecektir. Meslektaşlar, komşular ve aileler ise, artık olsa olsa tecessüsleri nedeniyle rahatsız edicidirler. Ama, diğer bir komşunun yaşamına müdahale edebilme olanakları kısıtlanmıştır. Kuşkusuz, tümel bir değişimden söz edilmesi, bu tür toplumlarda Modernite yapılanması içinde Modern-öncesi hiç bir kalıntının barınamadığı anlamına gelmez. Ancak, böyle kalıntılar varlıklarını sürdürseler de, başat

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olanın ortasında, küçük yalıtılmış adacıklar gibi yaşamaya mahkumdurlar.

Oysa, Geç Modernleşen toplumlarda cemaatçi denetimin ve geleneksel düzenin yıkımı ve yenisinin kuruluşu böyle bir tümel çerçevede gerçekleşmez. Bu tür toplumlarda bütün toplumsal, ekonomik, kültürel alanlarda varlığını çok uzun zaman sürdürecek çoklu bir yapılanma ortaya çıkar. Bir tarafta geleneksel cemaat yapıları ve kültürel ilişkiler önemli değişimler geçirseler bile yaşarlar. Diğer taraftaysa bunların yanında ve bunlara eklemlenen Modernite odakları ya da alanları belirir. Geç Modernleşen toplumun tüm kültürel, ekonomik, toplumsal yapıları bu birbirine eklemlenen ve dolayısıyla da birbirini tehdit etmeyen çoklu bünye tarafından biçimlenir. Örneğin, geleneksel mesleki denetimin geçerli olduğu bir ekonomik etkinlik alanı ile onun hemen yanı başında modern olarak nitelenebilecek bir ekonomik alan, neredeyse simbiyotik bir yaşam sürdürebilir. Aynı yapılanma kentsel bünyede de gözlemlenir. Kentin önemli kesimi mahalle yapısının tanımladığı denetimler altında yaşarken, onun yanında hiçbir biçimde mahalle olarak örgütlenmeyecek yeni semtler doğar. Böyle bir kent ikiye bölünmüş ya da çelişik yapılanma gösteren bir kent değildir. Birbirine sıkıca eklemlenmiş Modern ve Premodern elemanlardan oluşan bir kenttir. Kent bunların hepsi sayesinde ayakta durur, "işler". O toplumun insanları kentin bu çoklu bünyesinin karşıt bileşenlerini yaşarlar, kullanırlar. Onların kişilik yapıları ve davranış örüntüleri de aynı karşıt bileşenlerle kurulmuştur. Kentsel yaşam ise bunun olağan bir sonucu olarak, karmaşık bir trafik içinde biçimlenir. Örneğin, Premodern bileşende oturmak, Modern bileşende çalışmak, maddi ve kültürel gereksinmelerin bir kesimini birinci alanda, bir kesimini ikinci alanda gidermek söz konusu olabilir. Ve nihayet, Premodern kesimden Modern kesime gidiş aynı zamanda da

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

cemaatçi denetimden kaçış ve özgürleşme ya da en azından daha geniş bir toplumsal çevreye açılım demektir.

İstanbul'da Tarihsel Yarımada ile Pera özellikle 19. yüzyılın ortalarına doğru böyle bir ikili yapılanma göstermeye başlar. Dolayısıyla, iki kesim arasında bir trafik gündeme gelir. Bu kısmen tabii ki gündelik bir trafiktir; İstanbul'dan Pera'ya kimi maddi gereksinmeleri karşılamak için geçilir. Giderek buna kültürel gereksinmeler eklenir. Modernite'nin kimi kültür verilerini talep edenler onları orada bulacaklar, sonra da oturdukları geleneksel kesime döneceklerdir. Talepler, Batı dillerinde kitaplar, Batılı müzik ve eğlenceler, hatta metresler biçiminde olabilir. Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet romanlarında, Pera'da gönül eğlendirip gece geç vakit mahalle yaşamının egemen olduğu aile evine dönen (bekâr ve/veya evli) erkek motifi tipiktir. Özgürlük bu durumda bir cinsel yaşam tarifesi içinde tanımlanmış gibidir. Bunun dışında geleneksel-Modern alan trafiğinin gündelik olmaktan çıkıp süreklilik edindiği durumlar vardır. Örneğin, daha 19. yüzyıl ortalarında kimi Rum, Ermeni ve Museviler Tarihsel Yarımada'daki mahallelerini terk edip Pera'ya taşınırlar. Ünlü Musevi banker ailesi Kamondolar Balat'ta değil Pera'da yerleşeceklerdir. Kapitalizmin nimetlerinden yararlanmak için bir özgürlük alanı işlevi gören bu kesimde yaşamak zorundadırlar. Türkler ise Premodern-Modern alanlar trafiğini önceleri sürekli yerleşme amacıyla düşünmezler. Özgür (ya da daha "serbest") olabilmek için daha erken 18. yüzyılda bile mesirelere yönelik gündelik trafiği icat etmişlerdir. Orada mahallenin ve mahallelinin denetiminin dışına çıkılır, tüm kentle birlikte yaşanır. Hatta karşı cinsle ilk çekingen karşılaşmalar ve iletişim deneyimleri yaşanır. Dolayısıyla geleneksel ahlak normları ilk olarak orada aşınmaya başlayacaktır. Bundan ötürü de, İstanbul folklorunda mesirenin yıkıcı etkileri merkezli bir ahlaki söylem

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

belirecektir: Deneyimsiz olan hep orada yoldan çıkarılmaktadır. Ancak, mesire sisteme bir tehdit değil, geleneksel sisteme eklemlenen Modern bir özgürlük alanıdır. Birinciyi tasfiye etmez; onunla bütünleşerek işlev görür. Sonraki yüzyılda buna yalnızca erkekler için Pera'ya yönelik trafik katılır. Bu durumda da Pera geleneksel İstanbul'un alternatifi olmaz; ona eklemlenir. Gecikmiş Modernite toplumu bu tür simbiyotik birliktelikler toplumudur.

Simbiyotik birliktelikler ve onları ayakta tutmak için söz konusu olan etkinlik sadece gündelik bir trafik değildir. Mesirenin gündelik "özgürlük" trafiğinin yanına mevsimlik bir yazlık trafiği daha 18. yüzyıl içinde katılacaktır. Üst sınıflar kent içindeki mahallelerinden, İstanbul'un saçaklarında çok daha özgür olabildikleri yazlık "semtler"e gitmeye başlayacaklardır. Sayfiyenin geleneksel mahalle (dolayısıyla "Gemeinschaft") denetiminden kaçışla ve özgürlükle ne denli ilişkili olduğunun en iyi ifadeleri Lâle Devri'nin kapanışının ardından yazılan karşıt görüşlü metinlerde bulunur. Yazarlar buralara gidenlerin gayriahlaki saydıkları davranışlarından nefretle söz ederler. İsyancılar, öncelikle bu gibi denetim-dışı bölgelerdeki (örneğin, Sadabad'daki) özel köşk ve konakların yıkımını talep eder ve istediklerini de bir oranda elde ederler. Denetim dışına çıkış çabası geleneksel denetimi savunanlar için hâlâ olabilecek en kötü gelişmedir.

Denetimden kaçışın sınıfsal denebilecek bir boyutu da vardır. Cemaatçi yapılar içinde denetlenen grupların en varlıklıları kaçmak için en hevesli olan ve bunu gerçekleştirmeyi en kolay başaranlardır. Mekânda hareketliliğin yüksek maliyetini her çağda ve her toplumda olduğu gibi, varlıklılar karşılayabilir. Mesireye gündelik kaçış, kuşkusuz en ucuz olanıdır. Sayfiyeye mevsimlik göç ve yerleşim alanını sürekli olarak değiştirmek en masraflı kaçış türleridir. Hangi ölçekte olurlarsa olsunlar,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tüm kaçışların kentsel mekânda devrimci etkileri olacaktır. Geleneksel kentsel bünyeyi Gecikmiş Modernite kentine dönüştüren değişim böyle belirir. Varlıklılar, daha düşük gelir grubundan dindaş ve ırkdaşlarıyla paylaştıkları (gelir bağlamında heterojen) kentsel mekânları terk edip, kendi gelir gruplarından kişilerle paylaştıkları daha türdeş mekânları yaratırlar. İşte tam bu noktada İstanbul'un yeni semtlerinin tarihi başlar. Kadıköy onlardan biri, en genişi ve muhtemelen etkisi bağlamında en önemlisidir. Önemi de İstanbul'un modernleşme süreci içindeki bu geleneksel alandan ve denetimlerinden "kaçış" trafiği çerçevesinde oynadığı rolden kaynaklanır.

Üsküdar'dan daha doğudaki bölgenin geleneksel kentsel yapılanma dışında işlev görür hale gelişi, erken 18. yüzyılda Lâle Devri'nde Fenerbahçe mesiresinin doğuşuyla başlar. Ne var ki, Fenerbahçe, Kâğıthane ve Boğaziçi gibi daha yakın ve kolay ulaşılabilir yörelere göre, İstanbul yaşamına zor eklemlenenen bir alandır. Rolü de kısıtlı olacaktır. 19. yüzyıl başlarında Selimiye Kışlası ve mahallesinin inşa edilişi ise geleneksel yapılanmayı kararlılıkla reddeden ilk kapsamlı girişimdir. Ne var ki, yönetimin modernleşmeci iradesini kanıtlasa da, Selimiye hiçbir zaman İstanbul genelinde tetikleyici etki yapan önemli bir değişim odağı olmaz. Asıl atılım 19. yüzyıl başında Moda'ya Levantenler'in ve geleneksel mahallelerinden kaçarak özgürlük arayan Osmanlı üst sınıflarının sürekli yerleşmesi ile gündeme gelir. Örneğin, Vakanüvis Lütfi'ye göre, daha 1831-32'de "Takvim-i Vekayi" gazetesini yayımlamak için İzmir'den davet edilen Blak (Blacque?) Bey'e devlet Kadıköy'de (muhtemelen Moda'da) devasa bir yalı tahsis etmiştir. Bu denli erken bir tarihte bile yörenin geleneksel bir Osmanlı köyü olmaktan çıkıp Avrupalılar'ın barınabileceği türde geleneksel-dışı bir banliyö alanına dönüştüğü düşünülebilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Moda-Kadıköy çok önemli bir yerleşim örüntüsü değişiminin habercisidir. Geleneksel düzende kendi etnik-dinsel grubunun mahallesi içinde barınmak zorunda olan aileler ilk kez burada bu kısıtlamayı aşarlar. Kadıköy-Moda alanı pratikte dinler ve etnisiteler-ötesi heterojen bir mekân olur. Bugün bile İstanbul'da (hatta belki tüm Türkiye kentsel alanlarında) nüfus yoğunluğuna oranla en az sayıda cami Kadıköy'den Bostancı'ya uzanan alanda vardır. Oysa, eski ana kentte cami ve mescitler yaklaşık 50 metre aralıkla dizilmişlerdir. Gelir grubu bazında ise bölge erken dönemlerinden başlayarak modernleşmenin en belirgin ölçütlerinden birini yerine getirir: Homojendir. Kuşkusuz, bu üst gelir grubu geliri bağlamında bir türdeşliktir. Örneğin, Samipaşazade Sezai'nin 1889'da yayımlanan romanı Sergüzeşt'in kahramanı babasının Mısır'da edindiği servetle elde edilen böyle bir "Avrupavari" Moda konağında yaşamaktadır.

Birkaç onyıl içinde, düzenli buharlı gemi seferlerinin ve yeni banliyö demiryolunun ulaşımı kolaylaştırıcı etkisiyle Bostancı'ya kadar uzanan bölge Osmanlı üst sınıflarının yerleşme alanına dönüşür. Bağdat Caddesi doğmuştur. Bölgede yaşayanların bir kesimi sürekli yerleşiktir. Bir kesimi ise kışın ana kente dönmektedir. Burada geniş bahçe parselleri içindeki konaklar çevresinde yeni bir yaşam biçimi belirir. Merak edenler, Nezih Neyzi'nin "Kızıltoprak Anıları"nda bu yaşamın son kalıntılarının tasvirlerini bulacaklardır. Ana kentte elde edilemeyecek bireyleşme olanakları burada elde edilir. Çünkü, geleneksel mahalle denetimi burada hiç varolmamıştır. Fiziksel çevre bu denetim dışı kalma çabasının bir ürünüdür. Dağınık ve seyrek bir yapılanma konutlara Boğaziçi'nde bile benzerine ulaşılamayan bir özerklik sağlamaktadır. Dolayısıyla, ana kentin yerleşim alanının çapı yüz metreyi bulmayan mahalle boyutlarına karşın, Bağdat Caddesi boyunca

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

-varlığı kâğıt üzerinde bir fiziksel/mülki tanım olmaktan öte anlam taşımayan- mahalleler birkaç kilometre uzanmaktadır (Bugün bu tarihsel sınırları nedeniyle Türkiye'nin en kalabalık mahallesi Suadiye'dir).

Kadıköy-Moda-Bağdat Caddesi alanı bir anlamda aceleci toplumsal grupların ürünüdür. Burayı, Modern bireyselliklerini oluşturmak ya da en azından Modernite olanaklarını kullanmak isteyen, ama istediklerine geleneksel kent mekânında kavuşamayan Osmanlı elitleri var edecektir. Burjuva olarak nitelenebilecek Türk gruplar daha ufukta bile gözükmezken, bölge parsellenmiş ve hatta Erenköy tren istasyonu çevresinde inşa edilen küçük kentsel merkez gibi örgütlü elemanlarla donatılmıştır. Yerleşimin itici gücü Osmanlı bürokratik seçkinlerinin en modernleşmiş katmanıdır. Örneğin, Hafız Ahmet Muhtar Paşa Selamiçeşme'de elektriği bile kendi küçük tesisinde üretilen bir konak kompleksinde yaz-kış oturmaktadır. Burası 1930'lara kadar ağırlıklı olarak söz konusu toplumsal yapısını korur. Yeni oluşmaya başlayan Türk kökenli burjuvazi, uzun süre daha uzak ve sadece yazlık olarak kullanılan Adalar'ı yeğler. İlginç olan ilk gerçek modern bireylerin yaşamında Adalar'ın önemli bir yerinin olmayışıdır. Onlar, önce yeni doğan burjuvazi içinde değil, Kadıköy'ün Osmanlı seçkinlerinin torunları arasında belireceklerdir. Türkiye'de stereotipik bir toplumsal tip olmaktan çıkıp, ait olduğu gruptan özerk kişilik geliştirebilen insanın doğum yeri Kadıköy'dür. Kendisinden özerkleşilen grup ise doğal olarak, Osmanlı eliti ya da bir anlamda aristokrasisidir. Nâzım Hikmet'in ya da Semiha Berksoy'un Kadıköylü olmaları ancak orada yaşayabilir olmalarından ötürüdür. Olağan grup çizgisinin dışına çıkmayı göze alıp kuralları zorlayabilenler Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Kadıköy'ünden başka bir kentsel çevrede ortaya çıkamamışlardır. Nâzım Hikmet'in ya

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

da Semiha Berksoy'un Kocamustafapaşa'nın o sıralarda henüz mahalle strüktürünü koruyan atmosferinde varlık kazanabileceklerini düşünmek zordur. Bir toplumsal tip olmak yerine, tekil birey olmaya cüret edebilmek için, kişisel iradeden fazla, uygun ortam gereklidir.

Kendisi de bir Kadıköylü olan Safiye Erol'un Erken Cumhuriyet evresinde geçen romanları bu çevrede yaşayan ilk bireylerin (yani, roman kişiliği olabilecek bireyleşmeyi yaşayan ilk Türkler'in) yaşamlarını ve dünyalarını öyküler. İstanbul'un geleneksel mahallelerindeki kişiliklerin erken dönem romanlarında aynı derinlikte öykülenmemiş oluşu kuşkusuz rastlantı değildir. Konusu Aksaray'da geçen "Sinekli Bakkal"daki kişilikler henüz kendilerini bireyleştirememiş karton kişiliklerdir. Gürpınar'ın geleneksel İstanbulluları da kişilik yapıları sayesinde değil, içinde konumlandırıldıkları gülünç durumlar aracılığıyla roman karakteri haline getirilmişlerdir.

Bu açıdan bakıldığında, sivil toplum oluşturmaya yönelik ilk denemelerin Kadıköy'de başlaması da olağandır. Nitekim, Süreyya (İlmen) Paşa gibi bir kapitalist girişimci ve sivil toplum önderinin Kadıköylü olduğu ve orada eylemde bulunduğu özellikle akılda tutulmalıdır. Tüm kentsel ve kültürel hizmetlerin kamudan (sevilen deyişle, devletten) beklendiği, aksinin yönetim tarafından da (en hafif deyişle) yadırgandığı bir dönemde Kadıköylüler özgür iradeleriyle örgütlenmiş, kamusal alanı ve fiziksel çevreyi düzenleyici etkinliklerde bulunmuşlardır. Yoğurtçu Parkı bile böyle bir sivil toplum girişiminin ürünüdür. Süreyya Paşa anılarında bu parkı yapmak için nasıl örgütlenip harekete geçtiklerini, ancak gazetelerde çıkan, "yönetimin yaptığı işi halk yapıyor" biçimindeki eleştiriler üzerine, o sıralarda henüz bir merkezi yönetim organı olan belediye tarafından dışlandıklarını

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

anlatır. Sivil toplumu oluşturmak için, tüm önemine rağmen Kadıköy yeterli ağırlıkta bir merkez olamamış gibi gözüküyor. Başta da belirtildiği gibi, Gecikmiş Modernleşen toplumda modern bileşenler geleneksel olanlara eklemlenirler. Bu da onların devrimci/dönüştürücü etkisini kısıtlar. Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Kadıköy'ü ve Kadıköylüler'i için de böyle olmuştur.

Gelenekseli modernle eklemlendirerek onun dönüştürücü etkisini kısıtlayan Gecikmiş Modernleşen toplumsal yapılar, Kadıköy-Bağdat Caddesi alanının oluşumu gibi çok önemli bir değişimin farkına varılmasını engellemişlerdir. Buraya taşınarak özgürleşmeyi deneyenler, gerçekleştirdikleri yeni oluşumun adını koyamamış, bu gelişmeye ilişkin bir söylem kurgulamayı denememişlerdir bile. Oysa, örneğin, hemen 20. yüzyıl başında "Lebensreform" (yaşam tarzı reformu) söylemleriyle Berlin çevresinde yeni bahçeli banliyöler yaratan Alman burjuvaları, fiziksel çevre ile kurdukları yeni ilişkinin adını koyabilmekteydiler. Kadıköy'ü var eden Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet kuşakları ise kendi (kentsel bağlamdaki) modernliklerinin ve dolayısıyla da önemlerinin bilincine varamayacaklardır.

Birbirine eklemlenen Modern ve Premodern bileşenlerin oluşturduğu bir toplumsal yapılanma sayısız direnç odağının ve mekanizmasının oluşumuna yol açar. Bileşenler birbirleriyle gerilimli ilişkiler içinde yaşarlar. Premodern'in içinden Modern "öteki"ne eleştiri okları yöneltilir. Bu eleştiri hem Modern bileşenin işlerliğini kısıtlar, hareket alanını daraltır ve ancak örtük olarak dışavurulmasına yol açar (dolayısıyla bir anlamda olumsuzdur), hem de uzun vadede onun içselleştirilmesini sağlar. Modern olan, bir tür günah keçisine dönüştürülerek o toplumun imgeleminde "yerli" bir gerçeklik haline getirilir adım adım. Toplum onunla didişe

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

didişe yeni hoşgörü alışkanlıkları geliştirir. Kadıköy bu didişmenin hedeflerinden biridir. Uzun bir zaman boyunca, Tanzimat romanındaki Batılılaşma'yı yanlış anlamış kişi tipi gibi, Kadıköy de bir tür modernleşmeyi yanlış anlamış, dolayısıyla yola getirilmesi gereken alan tipi olarak tanımlanacaktır. Görgüsüz zenginliğin arketipal eleştirisi "Lüküs Hayat" müzikali bile Bağdat Caddesi bölgesinde başlar. Sonraki yıllarda da, ta bugüne kadar, Bağdat Caddesi yoldan çıkmış, şımarık, modernleşmeyi yanlış kavramış bir toplumsal grubun mekânı olarak tanımlanmayı sürdürecektir. Geleneksel denetimlerden kaçamayanlar veya henüz kaçmak istemeyenler iki seçenekle yüz yüzedirler: Ya kaçanların sahip oldukları özerklik ve özgürlüklere yönelik eleştirel bir mesafe tesis ederler; ya da onlardan yararlanmak için ilk kısa süreli tanışıklık fırsatlarını kullanırlar. Her ikisinin de hedefi burasıdır. Örneğin, bugün bile daha düşük gelirli ve/veya daha geleneksel mahallelerin gençleri, Kadıköy'ün "serbest" kızlarıyla tanışma umuduyla hafta sonlarında Bağdat Caddesi'ni ziyaret ederler. Öte yanda, eleştirel mesafesini koruyanların tutumunun daha gerçekçi olduğu söylenemez. İstanbul'un daha düşük gelir düzeyine sahip ve/veya geleneksel denetimleri daha fazla uygulayan bölgelerinin modernleşmeyi bu kesimden daha "doğru" kavradığını ve daha az "yoldan çıktığını" düşünmek aşırı naiflik olur. Gerçekçi bir yorum, Kadıköy'ün hâlâ İstanbul'un "öteki"si olarak nitelenerek moderniteyi işselleştirmek için kullanılan bir araç olduğudur. Belki de Türkiye modernleşmesinin yeni bir aşamasına ancak Kadıköy kendi olağanlığı içinde kavrandığı, yani artık "öteki" olmadığı zaman geçilecektir.

O noktaya gelindiğinde, sözgelimi, Bağdat Caddesi'nin ne melek ne de şeytan olmadığı kavranacaktır. Onun, daha önce rolleri irdelenmiş Paris'in bulvarları, St. Petersburg'un Nevski Prospekt'i gibi özgül bir Modernite mekânı olduğu görülecek;

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINE

yargılanmak yerine anlaşılmayı ve yorumlanmayı beklediği fark edilecektir. Kuşkusuz, bunu fark etmeyi sürekli geciktirerek, onu bugüne dek yapılageldiği gibi, heba edilmiş sayısız modernleşme deneyiminden biri olarak anlamlandırmayı sürdürmek ve mahkum etmek de olanaklıdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

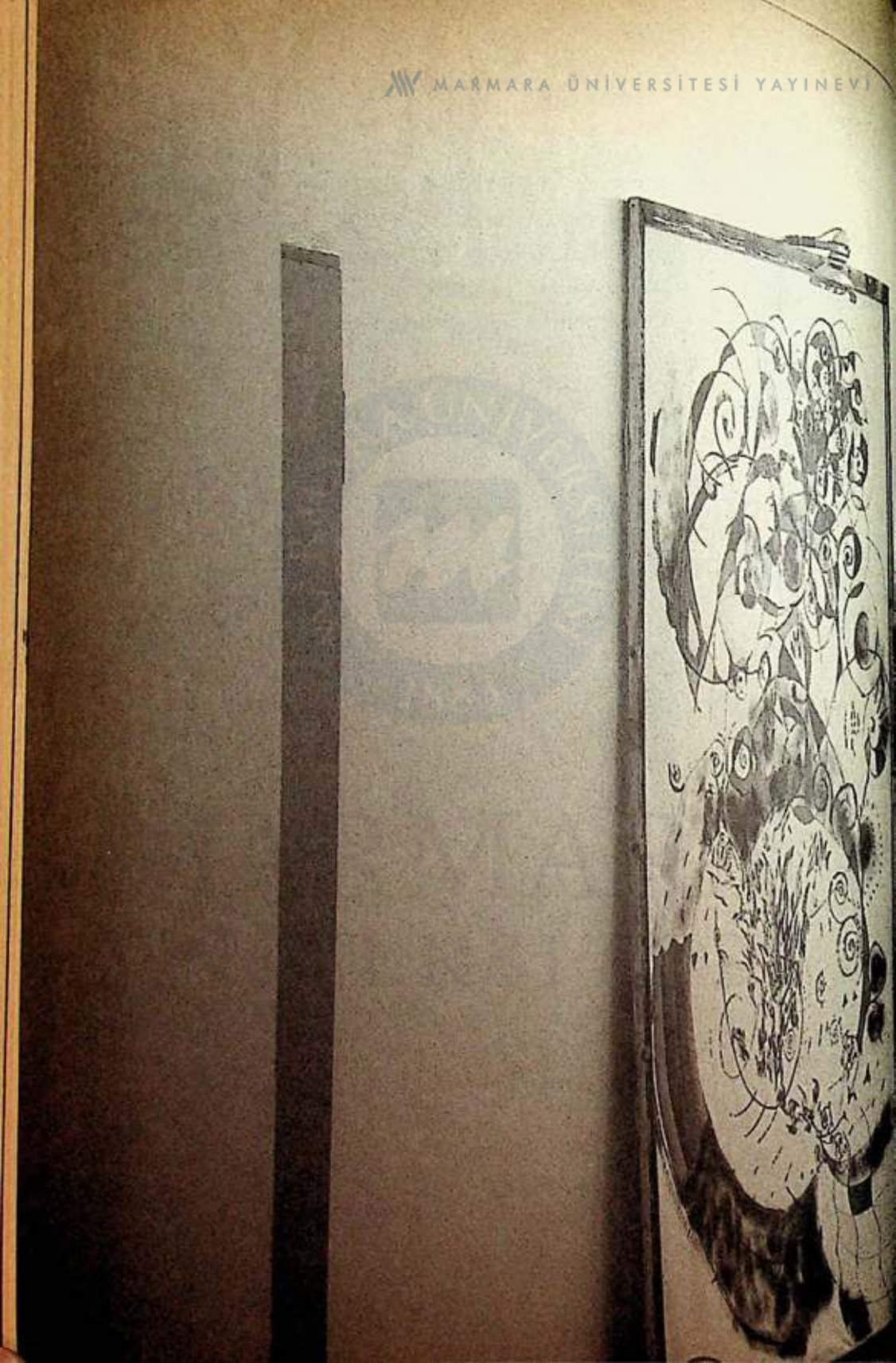

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

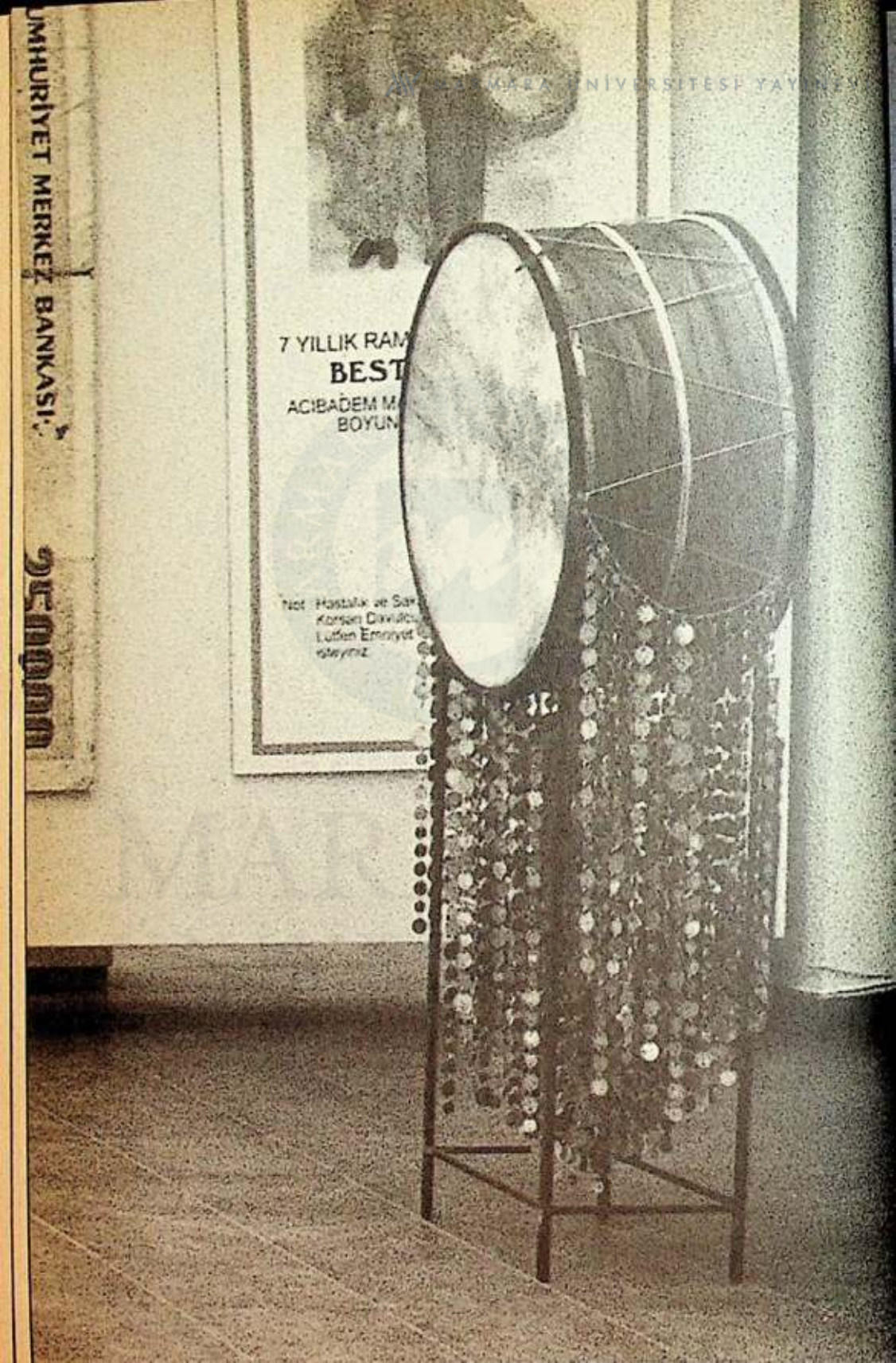

İSTANBUL'UN ASYA YAKASI SUNAY AKIN

FOTOĞRAFLAR: ÖZGÜR İLKER

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstanbul'un Asya yakasının salı günleri en kalabalık yeri Kuşdili Çayırı'dır. Bunun nedeni, bir türlü belini doğrultamayan insanların alışveriş ettikleri "Salı Pazarı"nın bu alanda kurulmasıdır. Ne var ki, çayırdan eser kalmamıştır günümüzde. Buraya "Kuşdili" adının verilmesinin nedeni de kuşbazların çayırın ortasından geçen derenin kenarı boyunca dizilip, kanaryalarına kurbağa serenatı çekmeyi öğretmeleridir. En iyi öten kanarya, kurbağanın sesini en iyi taklit edendir. Bu özelliğiyle nam salan bir alanda kurulan futbol takımının simgesi de güvercin ya da martı olamazdı herhalde! Bu çayırda futbol oynama sevdalı gençlerden olup, ayağı kırılınca tüm hayalleri kırılanlardan biri de ressam Fikret Mualla'dır. Belki inanmayacaksınız ama, 1900'lü yılların başında, elleri elekli insanlar derenin kenarında gezinir, altın ararlardı. Her ne kadar, Asya yakasında "Altın şehir" olarak Üsküdar bilinse de altın Kadıköy'de çıkardı!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEV

ALTIYOL'DAKİ BOĞA HEYKELİ

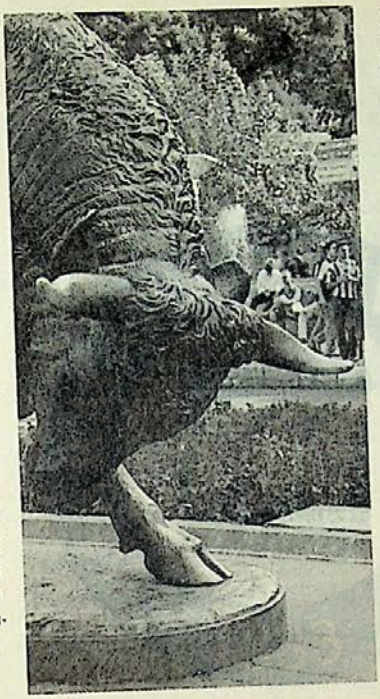

İskelelerin dışında, Asya yakasındaki buluşma yerlerinin başında Altıyol'daki boğa heykeli gelir. Boğanın öfkeli olmasının nedeni, randevusuna gelmeyenler değildir. O, İstanbul'dan yeşil alanların, parkların yok edilmesine kırgındır. Kendisi de bir buluşma nedeniyle zaten gelmiştir İstanbul'a. Alman kralı II. Wilheim'ın, II. Abdülhamit'i ziyareti sırasında "Elim boş gitmeyeyim" diyerek yanında getirdiği heykel, Yıldız Sarayı'nın bahçesine konulur ilk önce... Sonra, önüne taşınır Lütfi Kırdar Spor Salonu'nun. Derken, aklına nereden esti bilinmez, ver elini Asya yakası! Kadıköy'de, eski iskelenin karşısındaki küçük parka konuk olduktan sonra Altıyol'a çıkarılır. Şimdilik burada durmaktadır! Boğanın İstanbul'a etrafında görmeye alışık olduğu yeşillik giderek azalmış ve bugün küçük bir çember kadar kalmıştır. Hayvan nasıl öfkelenmesin, yeşilin katledilmesine nasıl tepkisiz kalsın!? Bir de şu var; yanından geçen bir otomobilin frenleri patlasa ve heykele çarpıp zarar verse, ara ki bir daha bulasın II. Wilheim'ı, II. Abdülhamit'i!...

T.C.
Marmara Üniversitesi
Kütüphane ve Dokümantasyon
Daire Başkanlığı

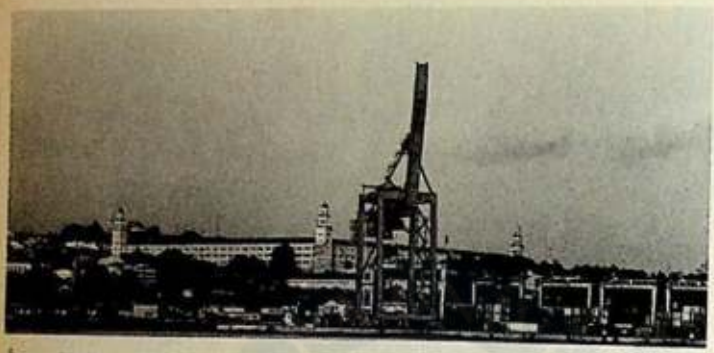

İstanbul'un Avrupa yakasında "Edirnekapı", "Topkapı" gibi kapıları varsa, penceresi en çok olan binası Asya'dadır. Ters dönmüş bir bilardo masası şeklinde olan Selimiye Kışlası tarihin en ilginç sanat törenine tanık olmuştur. 1836 yılında yaşanılan törende, kışla boyunca dizili askerlerin selam durduğu padişah değil, bir resimdir! Gerçi resim dönemin padişahı II. Mahmut'a aittir ama olsun, saygı gösterilen bir tablodur ne de olsa! Duvarına bir resim asılan ilk devlet binası olan Selimiye Kışlası, hemşirelik mesleğinin kuruluşuna da tanık olmuştur. Kırım Savaşı sırasında İstanbul'a gelen Florence Nightingale, kışlanın hasta yataklarıyla dolu koridorlarında yaptığı yeniliklerle çağdaş hemşireliğe ışık tutar. Geceleri elinde fenerle sürekli olarak gezindiği, inleyen askerler arasında gezindiği için de zaten "Lambalı Kadın" olarak anılır. Kışla yalnızca hemşirelere değil, denizcilere de yol göstermiştir. Marmara Denizi'ne açılan bir kaptan, Hayırsız Ada yakınlarında gemisini durdurur ve küpeştesindeki bayrak direğini, Selimiye Kışlası'nın iki kulesini, bir de Çamlıca Tepesi'nin en üst noktasını bir hizaya getirince dümeni kilitlerdi. Bilirdi ki, bu doğrultuda giderse, sığ sulardan, ters akıntılardan kurtulacak, Çanakkale Boğazı'na doğrudan gidecektir!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

FİKİRTEPE

İstanbul'un en eski yerleşimlerinden biri de Fikirtepe'dir. M.Ö. 4000-3000 yıllarındaki Bakır Çağı insanları, İstanbul'un bu bölgesinde yaşamışlardır. Fikirtepe Höyüğü ile ilgili ilk arkeolojik çalışma, 1936 yılında, Alman biliminsanı K. Bittel tarafından yapılır. Arif Müfit Mansel de 1950'li yıllarda bölgede çalışır. İlginç olan, çalışmalarda bulunan seramiklerin benzerine ne Anadolu ne de Avrupa'da rastlanılmasıdır!... Namık Kemal ve arkadaşları sık sık, kentin dışındaki bir evde bir araya gelmekte ve aydınlanma toplantıları yapmaktadır. Saraydan gizli yürütülen bu çalışmaların gerçekleştiği ev bir tepede bulunmaktadır. Bu yüzden Namık Kemal, "Bundan böyle bu bölge Fikir Tepesi olarak anılsın" diyerek semtin isim babası olur. Adı bir aydın, yazar tarafından konulan semtin meydanında bugün "fikir" yuvası olarak "Ülkü Ocağı" bulunmaktadır yalnızca

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BOĞAZ KÖPRÜSÜ'NÜN AYAKLARI

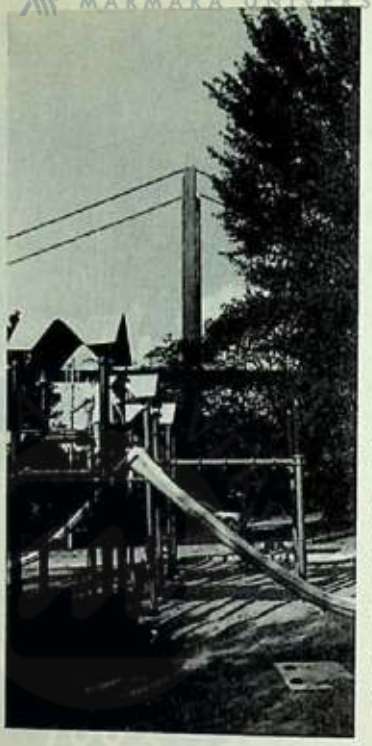

İstanbul'a tepeden bakan ve güzelliğine gölge yapan asma köprülerin ilkinin Asya kıtasında ayaklarının bulunduğu yer, son geyikliğidir İstanbul'un! Evet, yanlış okumadınız "Geyiklik"ten söz ediyorum. Bir zamanlar İstanbul'a bir saray ya da büyük bir konak yapılacaksa, en az elli dönümlük bir alan da geyiklere ayrılırdı. Geyik beslemek, bu güzel hayvanların yaşadığı ağaçlar arasında yürüyüş yapmak ayrı bir mutluluktu bir zamanlar. İşte, İstanbul'un bu konudaki son yeri olan Beylerbeyi Sarayı'nın geyikliği, asma köprünün ayakları için Karayolları'na devredilmiştir. Ben diyorum ki, köprünün Asya yakasında bulunan para gişelerindeki memurların arka duvarlarına birer geyik başı asalım. "Ne bu?" diye soran olursa, "Eski bir hatıra" yanıtı verilir!...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ESKİ KADIKÖY İSKELESİ

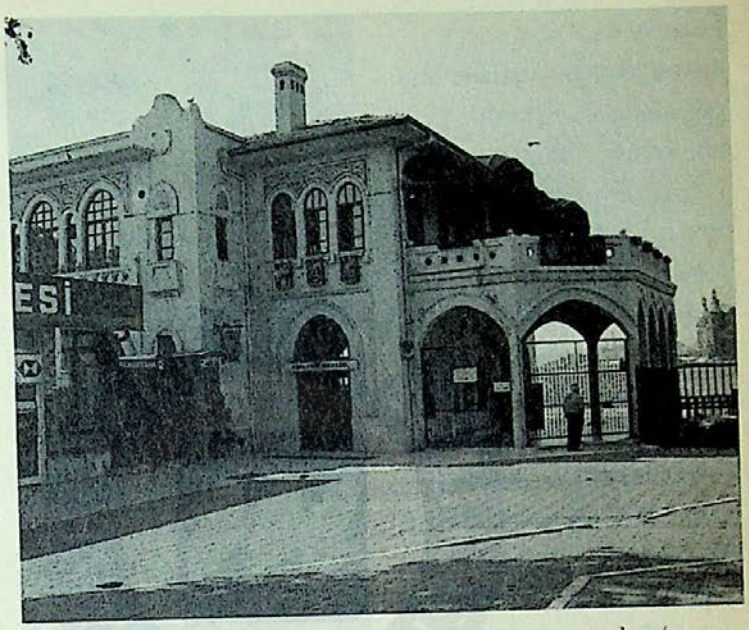

Asya yakasındaki vapur iskeleleri arasında apayrı bir önemi vardır Kadıköy İskelesi'nin. Bu önem iskelenin yolcularında, yanaşan vapurlarında ya da mimarisinde değil, ona çarpan, çırpınan sulardadır. Memleket özlemiyle dolu olarak, "Tuna'nın suyu" olmayı düşleyen Nazım Hikmet, Karadeniz'den geçtikten sonra nereye varmak istiyordu: "Çarpaydın Kadıköy iskelesine / çarpaydın çırpınaydın / vapura binerken Memet'le anası"... Nazım Hikmet'tir iskelenin etrafında çırpınan. Bir keresinde de şunu söylememiş miydi ünlü şair: "Kadıköy vapuruyla İstanbul'a geçerken sulara iyi bakın, onlarda yüreğim var."

T.C.
Marmara Üniversitesi
Kütüphane ve Dokümantasyon
Daire Başkanlığı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Orhan Veli Beykoz doğumludur. "Sakal" adlı şiirinin ilk dizelerinde söyler bunu: "Hanginiz bilir benim kadar / Karpuzdan fener yapmasını / Sedefli hançerle üstüne / Gülcemal resmi çizmesini..." Beykozluluk bunun neresinde, diye sorabilirsiniz! Orhan Veli, karpuzdan fener yapma ve üstüne Gülcemal vapurunun resmini çizme konusunda ustadır. Böylesine iddialı dizeleri ancak bir Beykozlu yazabilir. Çünkü, İstanbul'un karpuz tarlaları Beykoz'daydı!..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

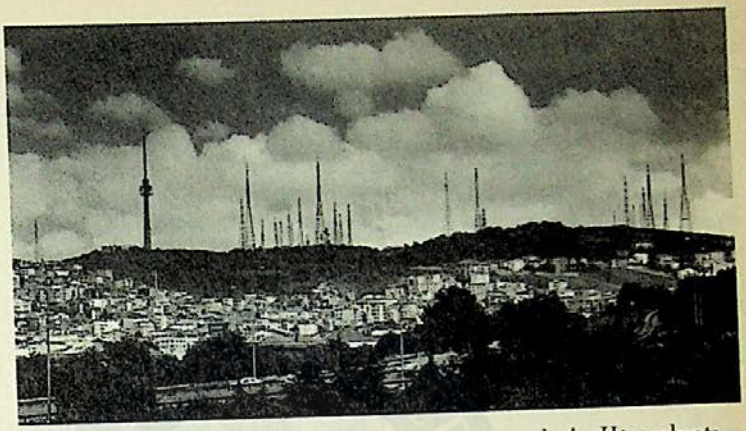

Her ne kadar İstanbul'un "yedi tepe"si Avrupa yakasında, sur içinde bulunsa da kentin en yüksek tepesi olan Çamlıca, Asya tarafındadır. Bedri Rahmi Eyuboğlu, İstanbul'un kuleleri arasında çöpçatanlık yaptığı şiirinde şunları yazar: "Ama şu Kız Kulesi'nin aklı olsa / Galata Kulesi'ne varır / Bir sürü çocukları olur..." Bu dizelerden birkaç yıl sonra, şunları yazar Paris'te Bedros: "Ama şu Eyfel Kulesi'nin aklı olsaydı / Galata Kulesi'ne varırdı / Bir sürü çocukları olurdu..." Sen, koskoca şair, ressam, tut Eyfel Kulesi'ni Kız Kulesi'nin üstüne kuma getirmeye çalış!.. Hiç yakıştı mı Bedri Reis? Bu evlilikten hangisi mi oldu? Elbette Galata Kulesi'yle bizim Kız Kulesi değil, Eyfel Kulesi evlendi! Bir sürü de çocukları oldu. Çamlıca Tepesi'ndeki radyo verici kuleleri bu evlilikten doğan çocuklardır. Bereket versin ki şekilleri annelerine, boyları babalarına çekti. Ya tam tersi olsaydı?!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Adı "Leander Tower" olarak geçer kitaplarda, haritalarda. Efsaneye göre Hero, kulede ateş yakınca, kentin Asya yakasında yaşayan bir halk çocuğu olan Leander "cup" diye denize atlar ve onunla buluşmak için başlarmış yüzmeye. Fırtınalı bir gecede ateş sönmüş ve yolunu bulamayan yağız delikanlı da boğulup gitmiş. Bu öykü İstanbul'un değil, Çanakkale Boğazı'nın öyküsüdür. Yani Leander, Çanakkale'nin Asya yakasındadır. Böylesi daha zor değil mi?.. Salacak kıyısından Kız Kulesi'ne herkes yüzebilir. Ama sen, koskoca Çanakkale Boğazı'nı aş, Hero'yla seviş, sonra geri dön! Kaç babayiğit yapabilir bunu? İngiliz şair Lord Byron, "Ben yaparım" der ve 1811'de yüzer Çanakkale Boğazı'nı. Sonra da şu dizelerle biten bir şiir yazar: "Leander aşkı için yüzdü boğuldu / Ben kahramanlık için yüzdüm yalnızca nezle oldum"... Kız Kulesi için anlatılan bir başka efsane de kızını kurtarmak isteyen kralla ilgilidir. Ne var ki, falcının dediği olacak ve kızını sakınan kralın gönderdiği üzüm sepetinden çıkan yılan, prensesi sokacaktır. Bilir misiniz ki, bu öykünün çok eski anlatımında sepet üzümle değil, çiçekle doludur?! Kızına çiçek gönderen bir baba... İşte bu bize uymaz!.. Kız Kulesi bir sanat ve kültür merkezi olmasını isteyen şair tarafından "Şiir Cumhuriyeti" ilan edildi 1992 yılında. Şu an orayı mönü kitapçığı, adisyon fişi ve yemek yerken Kız Kulesi'nin güzelliğini göremeyenler dolduruyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

HAYDARPAŞA GARI

Bu mekâna aslında "Gar" yerine "Gardrop" demeliyiz. Çünkü, İstanbul'un gerçek kıyafeti bu binanın dev kapılarından yayılır kente. Sabahın ilk saatlerinde akın akın gardan çıkan insanların elbiseleri soluk renklidir... Ve de, son durulama sularına yumuşatıcı katılmamıştır! Asya yakasında oturan ve her gün İstanbul'un Avrupa yakasına çalışmaya giden emekçilerdir bunlar. Akşam saatlerinde dönerler geriye ve geldikleri gibi garın dev kapıları arasında kaybolurlar gözden... Güzel günlere olan umutları askıya alınır her seferinde!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ESKİ SÜREYYA PAŞA PLAJI'NIN BAKİRELER MABEDİ - SAHİL YOLU/MALTEPE -

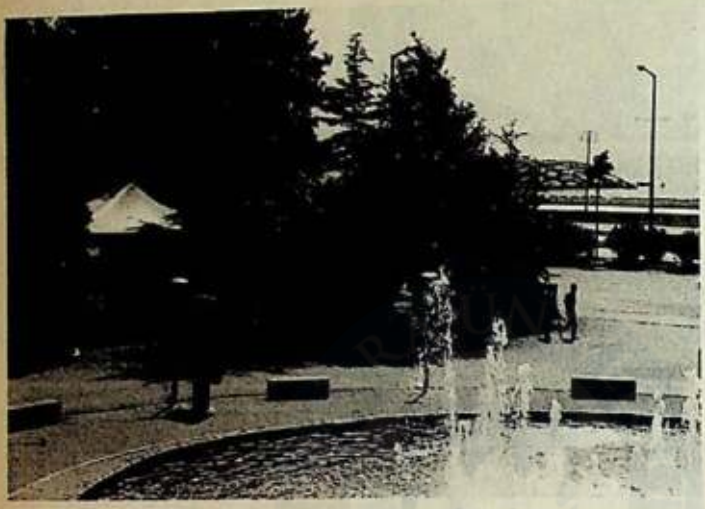

Yaz günlerinde, içine mayo giyerek İstanbul sokaklarında son gezenlerdenim. Yüzmek gibi bir düşüncemiz olmasa da, yolumuz deniz kıyısına düşerse pişman olmayalım diye mutlaka giyerdik mayolarımızı. Kentin Asya yakasındaki en önemli, en kalabalık plajlarından olan Süreyya Paşa Plajı'nda, küçük bir tapınak dururdu kıyıdan biraz uzakta. "Bakireler Mabedi" olarak bilinen bu yapıya yüzenler, günümüzde otomobillerini park ediyorlar yanına. Plaj kapanmış, deniz kirletilmiş, daha da korkuncu, denizin bir heykeltıraş gibi yüzyıllardır işlediği kıyı şeridi toprakla doldurulup, dümdüz edilmiş... Bakireler Mabedi yerinde ama!.. Buranın yeni adı, "Tecavüze Uğrayan Kadınlar Mabedi" olmalı!..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ZEYNEP KÂMİL

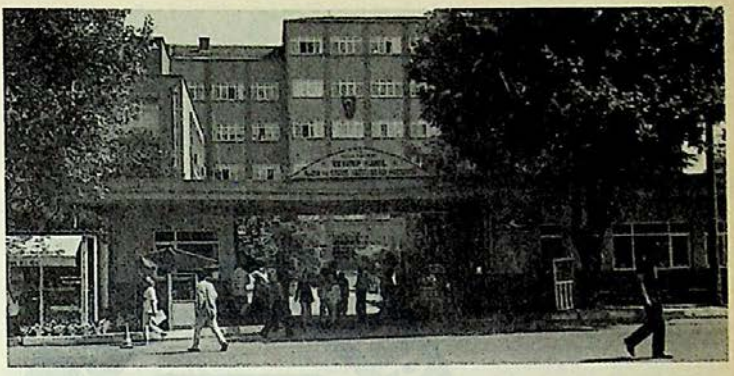

Mısır Hıdivi Mehmet Ali Paşa'nın kızı Zeynep Hanım ile babasının güvendiği adamlarından biri olan Kâmil Bey evlenirler ilk önce. Fakat iki sevgili ayrı düşerler sonradan; Zeynep Hanım İstanbul'da, Kamil Bey sürgündedir. Padişahın affıyla iki âşık kavuşurlar yeniden. Hiç çocukları olmaz ama bir çocuk hastanesi kurarlar kentin Asya yakasına. O günden beri de iki âşığın adıyla anılır o yer: "Zeynep Kâmil"... Evet, İstanbul'da adını birbirini ölümsüz bir aşkla seven iki insandan alan bir semt vardır ve de Asya yakasındadır!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Cuma günü Göksu'ya gitti / Beyaz Maşlahlı kadın..." İşte sizlere son Göksu şiiri. Yazan, Orhan Veli... Yazıldığı tarih, Eylül 1940. Kayıklar içinde birbirinden şık, birbirinden güzel nice kadınlar gezinirdi, Anadolu Hisarı'nın yanında uzanan Göksu Deresi'nde. Peşlerinde de martı sürüsü gibi bir yığın erkek tabii ki!.. Cumhuriyet öncesi tatil günü cuma olduğu için, kürekler birbirine değerdi bu günde. Göksu'nun gediklilerinden yazar Saffeti Ziya'ya kulak verelim: "Biz gençliğimizi o pembe dudakların bir gülücüğünü, o ahu gözlerin bir yakınlığını beklemek, bunu elde etmek için geçirdik. Onun için Türk kadınları her vakit gözümüzde bir tanrıça, bir ilahe, bir aşk tapınağıdır." Ne kayıkla gezmek isteyen kadınlar ne de kürek çekmeyi bilen erkekler kaldı... Otomobilinin beygir gücüyle övünen bir adam gaza basarak geçiyor, Göksu Deresi'nin üstündeki köprüden. Yanında, tay ürkekliğinde bir kadın!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hezarfen Ahmet Çelebi'nin Galata Kulesi'nden başlayan yolculuğu burada, Doğancılar Parkı'nda son bulur. O yıllarda bu alan park değildi tabii ki... Hezarfen'in anısına mı buraya bir bina kondurulmadı, yoksa bu bölge şanslı olduğu için mi betondan kurtulup yeşil kaldı, bilinmez? Ama Doğancılar Parkı, ilk uçan adamın konduğu yer olması bakımından son derece önemlidir. Ne var ki, bu değeri yansıtacak hiçbir sanat eseri yoktur parkta. Semtin çocukları da kâğıttan uçak yapmayı, uçurtma uçurtmayı unutmuş, bilgisayar oyunlarıyla oynuyorlar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

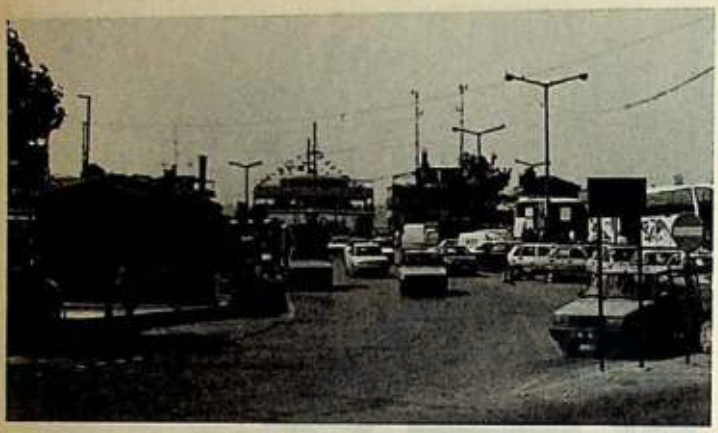

Avrupa yakasındaki otogar Sirkeci'den taşınalı yıllar olsa da, Harem yerindedir hâlâ. Otobüslerin araba vapuruna binmesi yasaktır ama!.. Harem'de birbirinden ayrı düşmüş iki sevgili gibidir otobüs ve araba vapuru. Haydarpaşa Lisesi'nde ortaokula başlayan bir çocuk, "Dandy" sakızları çıktığında arkadaşları eve dönerken Harem'e koşacak ve çantasında taşıdığı sakızları otobüs yolcularına satmaya çalışacaktır. Kazandığı da cep harçlığı ve ayak altında gezinmesine kızan muavinlerin küfürü ve de tokatı olacaktır. Yerdeki otobüs biletlerini ve Avrupa'dan gelen tır şoförlerinden istediği kibrit kutularını da biriktirmeyi ihmal etmeyecektir. Bir de, başını kaldırıp, Tarihi Yarımada'daki İstanbul silüetinin eşsiz güzelliğine bakarak hayaller kurmayı...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KULELİ ASKERİ LİSESİ

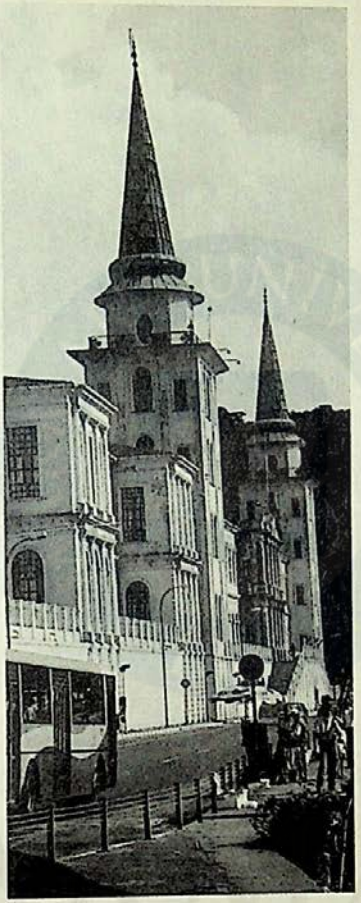

Başlarında gazetelerden yaptıkları şapkalar, balık tutmak için Boğaz kıyısına inen iki kardeş... İşte sizlere Askeri Kuleli Lisesi!.. Bir de, önündeki yoldan geçen otomobiller için konulan bir uyarı: "Klakson Çalmak Yasaktır". Bu tabela, yeryüzünde ilk kez 1952 yılında, İstanbul sokaklarına konulur. Bir yıl içinde, klakson çalma cezasından toplanan paralarla da, Aksaray Haseki Hastanesi'nin "Ruh ve Sinir Hastalıkları" bölümü yapılır. Kuleli Askeri Lisesi'nin önündeki tabelayı her görüşümde, ne yapayım, kendimi tutamayıp gülerim. Demek, bilgi de güldürürmüş insanı!..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ESKİ HAYDARPAŞA LİSESİ
- MARMARA ÜNİVERSİTESİ -

Parasız yatılı olarak Anadolu'dan Haydarpaşa Lisesi'ne gelen çocuklardan biridir o!... Okulun hamamında yıkandıktan sonra eşyalarının yanına gelir. Saati yoktur pantolonunun cebinde! Panik içinde diğer cepleri karıştırır, yere bakar... Yok, çalınmıştır saati. Bir arkadaşından kuşkulanır ama cesaret edemez söylemeye. Aylar sonra, o çocuğun kolunda görür saatini. Öylesine çekingen, ürkektir ki, cesaret edip söyleyemez saatin kendisine ait olduğunu. İşte, eski Haydarpaşa Lisesi, yeni Marmara Üniversitesi'nin kulelerindeki saat bu öyküsünü anlatır şair Cemal Süreya'nın!

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YA

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

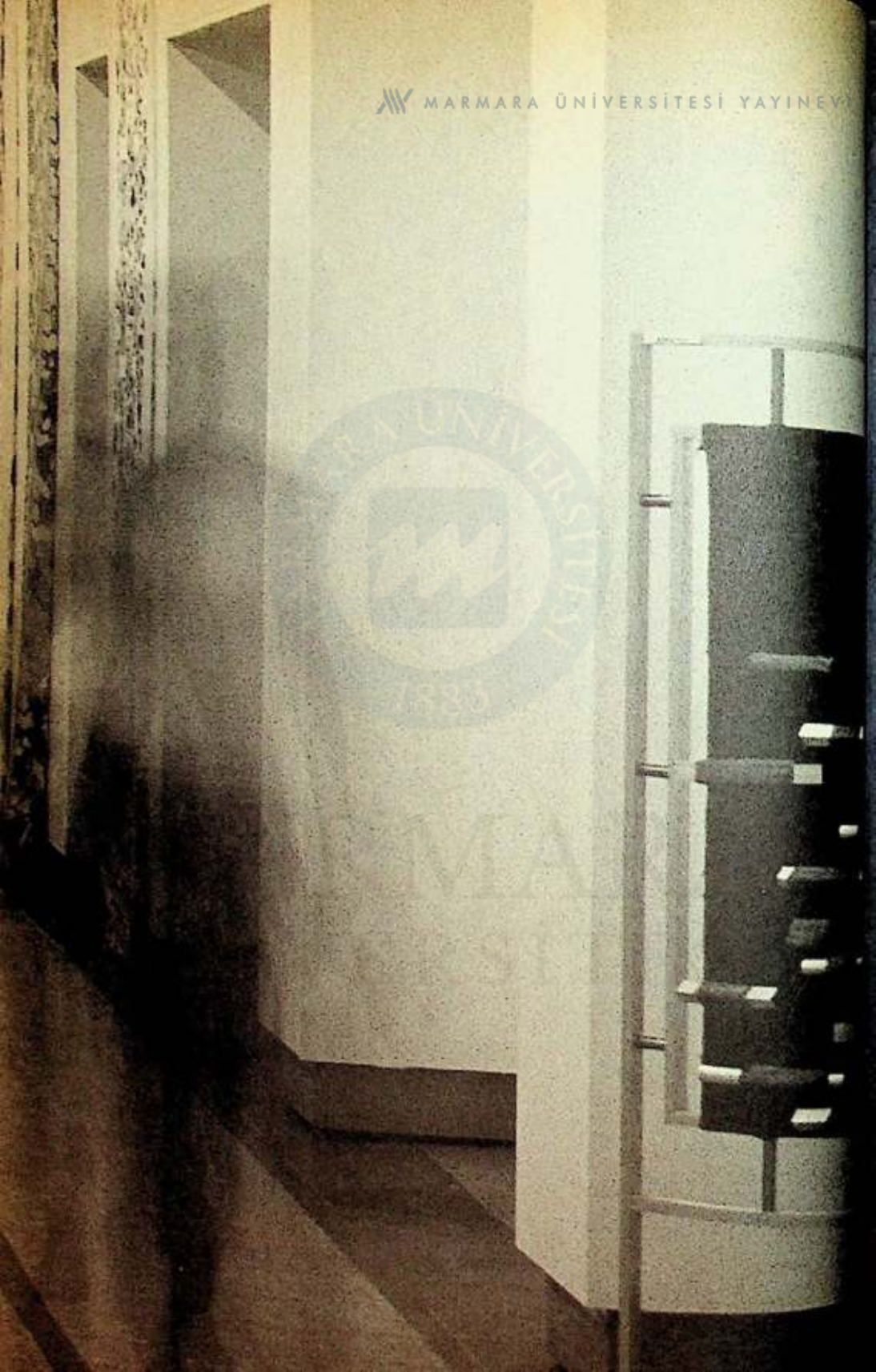

İlk konservatuvarımız Daru'l-Elhan'ın devamı olan eski Belediye, bugün İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Kadıköy meydanının tam ortasında. Ama gerçekten meydanda. Estetik mi, bahçeler mi, şarkılar mı dediniz?

"Al yanına bir dilnüvaz
Gönlünce gez, zevk et biraz
Baştan başa işte Boğaz
Gönlünce gez, zevk et biraz

Göksu'yu atma bir yana
Küçüksu pek âlâ sana
Çubuklu'da ey dilrubâ
Gönlünce gez, zevk et biraz."

17. yüzyılda yaşamış olan Tiflî Çelebi'nin, ondan iki asır kadar sonra Dellalzâde İsmail Efendi tarafından mahur makamında bestelenmiş olan bu güftesi, geleneksel müzik repertuvarımızda yer alan benzer temalı pek çok eserden birisine dönüşmüş. Çeşitli kalıplardan, vezinlerden, vurgulardan ve melodilerden örülü ses hafızamız, giderek değişen ve dönüşen hayatlarımızın farkında olmadığımız bir boyutu olarak, nice böylesi örneği barındırıyor. Bilmediğimiz, içinde yaşamadığımız mekân ve zamanlar, bize bir o kadar aşina gelebiliyor bu ortak geçmişimiz, ses dünyamız sayesinde.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tarihsel akış içinde siyasal, ekonomik ve toplumsal yapının kültür ve sanatı etkilediği bilinen ve çokça yinelenen bir husus olmakla birlikte, doğal ortamın, iklimin, mimarinin etkisi o kadar sık dile getirilmez. Oysa çevre ve gündelik koşullar, estetik tercihlerin temelinde yatar, doğal bir geçişkenlik ortamı sağlar. Bugün örneğin, "*eski bahçeler*" dendiğinde, "*mehtap*" dendiğinde hatta "*kâtibimin setresi*" dendiğinde benzer çağrışımlar uçuşur zihinlerimizde. Beğeninin ötesinde, o bütünlüğün, sürecin bir parçası oldukları için.

Bu etkileşime biraz daha analitik bakarsak, ünlü müzikbilimcimiz Rauf Yekta Bey'in şu ifadesinde işaret ettiği gibi, müzik eserlerinin ne denli soyut da olsalar kültürel varlığımız içinde tuttuğu yeri anlamlandırabiliriz: "*...Garb meşâhirinden (ünlülerinden) bir zat musikî hakkında 'negâmâtın (nağmelerin) mimarisi' tabirini kullanmıştır ki çok doğru bir teşbihtir; mesela Süleymaniye Câmi-i Şerifi veya Ayasofya civarındaki III. Sultan Ahmed'in çeşmesi mimâri ahenginin birer şaheseri oldukları gibi, Itri'nin neva, Dede Efendi'nin ferahfeza kârları da nağmelerin mimarisi olan musikînin muhteşem ve tannan (tınlayan) birer abideleridir.*" Hatta biraz daha ileri götürüp, günümüzün acımasızlığını da hesaba katarak, çeşitli nedenlerle yok edilebilen eski mekânlara, bahçelere, yapılara ve onlarla kaim olan sosyal hayatların yarattığı boşluğa rağmen, onlardan kalan tınıların, müziklerin sürdüğünü söyleyebiliriz.

Geleneksel müziğimizin şifahî/sözel karakteri; "*makam, usul, perde, üslûp*" gibi kendine özgü kavramları; kısaca "*meşk*" adı verilen ustadan çırağa aktarım şeklinde süregelmiş olan öğretim mantığı gibi çeşitli özellikleri mevcuttur. Bunların yanı sıra, tarihsel süreç içinde toplum yaşantısının değişimine paralel olarak kuşaktan kuşağa devrederken,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

toplumun estetik ve eğlenceye yönelik ihtiyacını da büyük oranda karşılamıştır. Konaklardaki fasıllardan çalgılı kahvelere, temaşa sanatından sandal sefalarına, mesire yerlerindeki toplu eğlencelerden salon konserlerine dek uzanan çeşitli biçim ve üsluplarda icra edilen eserler, toplumumuzun yaşantısına tanıklık etmişlerdir. Bu müziğin kendi koşullarının teknik ve tarihsel özgünlüğü, bilinen en eski örneklerinden itibaren, Osmanlı'nın özgün yapısını da yansıtmaktadır.

Bu paralelliği izleyebileceğimiz birkaç örnek, kültürel ortamın içinde bulunduğu sürekliliğin önemini de göstermektedir: Anadolu yakasının zarif semtlerinden biri olan ve Avrupa kaynaklarında "*Eauxdouces d'Asie*" olarak geçen Göksu ve Küçüksu akarsuları arasındaki, çevresi ulu ağaçlarla ve tepelerle çevrili geniş çayıra "*Göksu mesiresi*" denilirdi ve bu mesire - her ne kadar Kâğıthane Deresi düzeyinde bir eğlence merkezi olmamışsa da- toplu şenliklerin yapıldığı, küme fasıllarının icra edildiği bir alandı. Burada yer alan, III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan hatırasına yaptırdığı ve yenileşme döneminin üslubuna uygun olarak klasik Batı kemerleri, ampirik üsluptaki saçakaltı süslemeleri ve ince süs sütunlarıyla göz alan çeşme ile, ömrünün son on dört yılını Göksu deresine bakan yalısında felçli olarak geçiren Santuri Ethem Efendi'nin dünya çapında bir eser olan "*Şehnaz Longa*"sı arasında bir süreklilik sezmemek mümkün değildir. Yatağından doğrulup yalının penceresinden, kendisi için kayıklarda icra edilen eserlerin arasında, Lavtacı Hristo'nun şu kürdilihicazkâr şarkısını dinlemiş olması da çok muhtemeldi hatta:

"Gidelim Göksu'ya bir âlem-i ab eyleyelim
Ol kadehkâr güzeli yar olarak peyleyelim."

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Boğazın Asya yakasının bir başka güzel semti olan Kandilli'nin sırtlarındaki, Sultan II. Mahmud'un kızkardeşi Adile Sultan Sarayı başlı başına bir müzik eseri gibi tınlamaktadır. Zaten Kandilli adının hemen çağrıştırdığı Yahya Kemal'in ünlü şiiri üzerine Münir Nureddin Selçuk'un yaptığı beste, bu semti zihinlerimizde bir şarkı haline getirmiştir bile:

"Kandilli yüzerken uykularda
Mehtabı sürükledik sularda
Bir yoldu parıldayan gümüşten
Gittik, bahis açmadık dönüşten."

Veya aynı şairin, bir başka besteciye -Vecdi Seyhun'a- ilham veren şu şiirindeki Kandilli:

"Kandilli'de, eski bahçelerde
Akşam kapanırken perde, perde
Bir hatıra zevki var kederde
Artık ne gelen, ne beklenen var
Tehna yolun ortasında rüzgâr
Teşrin yapraklarıyla oynar..."

Müziksel çağrışımını çeşitli şekillerde yaptıran Üsküdar semti için Evliya Çelebi 17. yüzyılın ortalarında şunları yazmış:
"Üsküdar şehrinin her cânibi mesîre ve teferrücgâhtır. Padişahlara mahsus bahçeler cennet-âsâdır."
Günümüzdeki sosyal imajı daha alt seviyelerde olan bu semtin çağrıştırdığı eserlerin öncelikle türküler olması da bu yüzden olmalı: *"İstanbul'dan Üsküdar'a yol gider"* ve *"Üsküdar'a gider iken aldı da bir yağmur"* gibi.

Ayrıca Üsküdar denildiğinde, kuruluşu Meşrutiyet dönemine uzanan ve önceleri Darü'l-Feyz-i Musiki adıyla da bir müddet devam etmiş olan Üsküdar Musiki Cemiyeti de hemen akla

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gelenlerdendir. Türk müziğinin toplumun gündelik hayatında önemli yer eden sivil kurumları olan derneklerde amatör, profesyonel pek çok sanatkâr yer almıştır; Üsküdar Mûsikî Cemiyeti de uzun yıllar bestekâr Emin Ongan yönetiminde bu geleneksel yapıyı sürdürmüştür. Hâlâ çalışmalarını devam ettiren bu dernek, ülkemizin en uzun ömürlü müzik cemiyetidir. İlk yıllarında Muallim Kâzım Bey, Üsküdarlı (Bestenigâr) Hoca Ziya Bey, Udi Sami Bey, Kaşıyarık Hanende Hüsamettin Bey ve (kendisi de Üsküdar Altunizade doğumlu olan) Tanburî Selahattin Pınar ve pek çok müzisyen bu cemiyette mûsikî icra etmişlerdir.

Bir dönem Ahmed Celâleddin Dede'nin şeyhi olduğu ve Neyzen Aziz Dede'nin de neyzenbaşı olarak bulunduğu Üsküdar Mevlevihanesi, ayrıca Nasuhî, Çarşamba, Nalçacı ve Özbekler Tekkeleri gibi, dini ve dindışı mûsikî meşkinin önemli olduğu yerler Üsküdar'a bu alanda özel bir konum sağlamıştır denilebilir. Daha öncelerinde, Dede Efendi'nin çağdaşı ve onun eserlerinin tümünü aklında tutmasından dolayı "*Dede'nin gramofonu*" diye bilinen Mutafzâde Ahmed Efendi'nin de Bulgurlu civarında yaşadığı biliniyor. Hacı Faik Bey, Haşim Bey, Enderuni Hafız Hüsnü Bey, Udi Hasan Sabri Bey, Neyzen Salim Bey ve Musa Süreyya Bey gibi Türk müziğinin önemli isimleri de Üsküdar ve civarından. Tanburi Aleksan Efendi'nin buradaki Surp Karabet Kilisesi'nde uzun yıllar Hamparsum notası öğrettiği bize ulaşan bilgilerden. Ayrıca İbnülemin Mahmud Kemal Bey, basılı ilk güfte mecmuasını hazırlamış olan bestekâr Hacı Haşim Bey'le ilgili şu anekdotu vermektedir: "*...1822'de Üsküdar Tunusbağı'nda eski Menzilhane Caddesi'ndeki çeşmenin karşısındaki evde oturduğu sıralarda, evine ekmek getiren Ekmekçi Bağdasar Ağa'ya biriken borcunu veremeyerek ona mukabil mûsikî meşketti.*"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"*Teşrifat meraklısı beyzâdelerin semti*" Beylerbeyi; Tanburi Ali Efendi, Ferit Kam, Tanburî Dürri Turan, orada uzun yıllar yaşayıp Nakkaştepe mezarlığına gömülen Rauf Yekta Bey ve yine aynı mezarlıkta yatan Şevki Bey'i anımsatmaktadır bize. 1900'lerin başında Rauf Yekta Bey, gazetelerde uzun uzun müzik polemikleri yazmış ve dinlenmek üzere kendi deyimiyle "*Boğaziçi'nin şâirane bir köyü*" olan bu semte çekilmiştir.

Udî Nasibin Mehmed Bey ve yakın dönemin önemli bestecilerinden Vecdi Seyhun, Kanlıca'dan kalan isimler. Vecdi Bey piyanosunun ya da viyolonselinin başında kim bilir kaç kez, yalının önünden akıntıya kapılıp giden yandan çarklı bir şirket-i Hayriye vapuruna bakmıştır?

Asya yakasındaki bir diğer önemli semt olan Kadıköy, öncelikle Cumhuriyet öncesi kurulmuş olan Şark Mûsikî Cemiyeti açısından önem taşır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Leon Hancıyan ve Udî Ali Rıfat Bey (Çağatay) tarafından kurulan bu cemiyete küçük yaşlarında Münir Nureddin Selçuk da iştirak etmiş, konserler vermiştir. Bu cemiyete sonraları Sinekemanî Nuri Duyguer ve başka müzisyenler de katılmıştır. Şark Mûsikî Cemiyeti, nota yayını da yapan nadir cemiyetlerdendir.

"Kadıköy'lü" lakabıyla anılan Kel Ali Bey'in taşralı bir çocukken tedavisi için İstanbul'a getirilip, sesinin güzelliği sayesinde Enderun'a alındığı ve ömrünün son yıllarını Kadıköy'de geçirdiği bilinmektedir. Ahmet Rasim Bey bir makalesinde onun hakkında şunları yazmıştır: "*... Mûsikî erbabının ekseri gibi o da son zamanlarında zarurete uğramıştı. Kadıköyünde isticar ettiği bir kahvehanede - arzu edenlere- beste, şarkı ve saire meşk ederdi.*"

Anadolu yakasının artık hiçbiri hayatta olmayan ünlü müzisyenlerinden diğer akla gelenler: Bestekâr Leyla Hanım

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(Kızıltoprak), Tanburî Faize Ergin (Göztepe), Dr. Subhi Ezgi (Beykoz), Yesarî Asım Arsoy (Erenköy), Fahire Fersan (Bostancı)...

Bugün bu yakanın pek çok semtinde mûsikî cemiyeti mevcut, hatta ilk konservatuvarımız Daru'l-Elhan'ın devamı olan eski Belediye, bugün İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Kadıköy meydanının tam ortasında. Ama gerçekten meydanda. Estetik mi, bahçeler mi, şarkılar mı dediniz? Onlar galiba, yazının başında sözü edilen koşullara yenik düştüler. Yalnızca zihinlerimizde izleri var, silinmekle hatırlanmak arasında bir yerlerde.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA UNIVERSITESI YAYINLARI

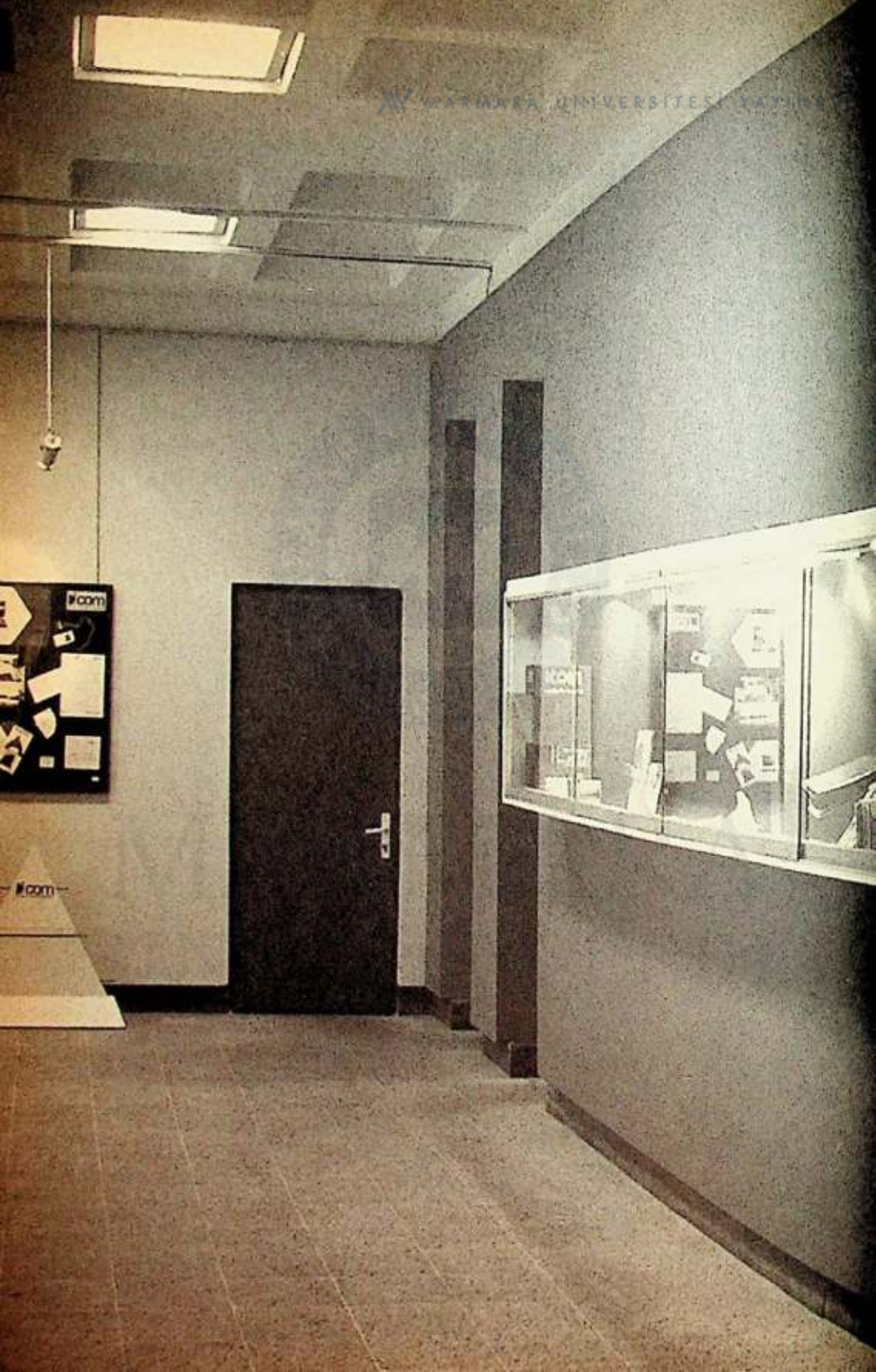

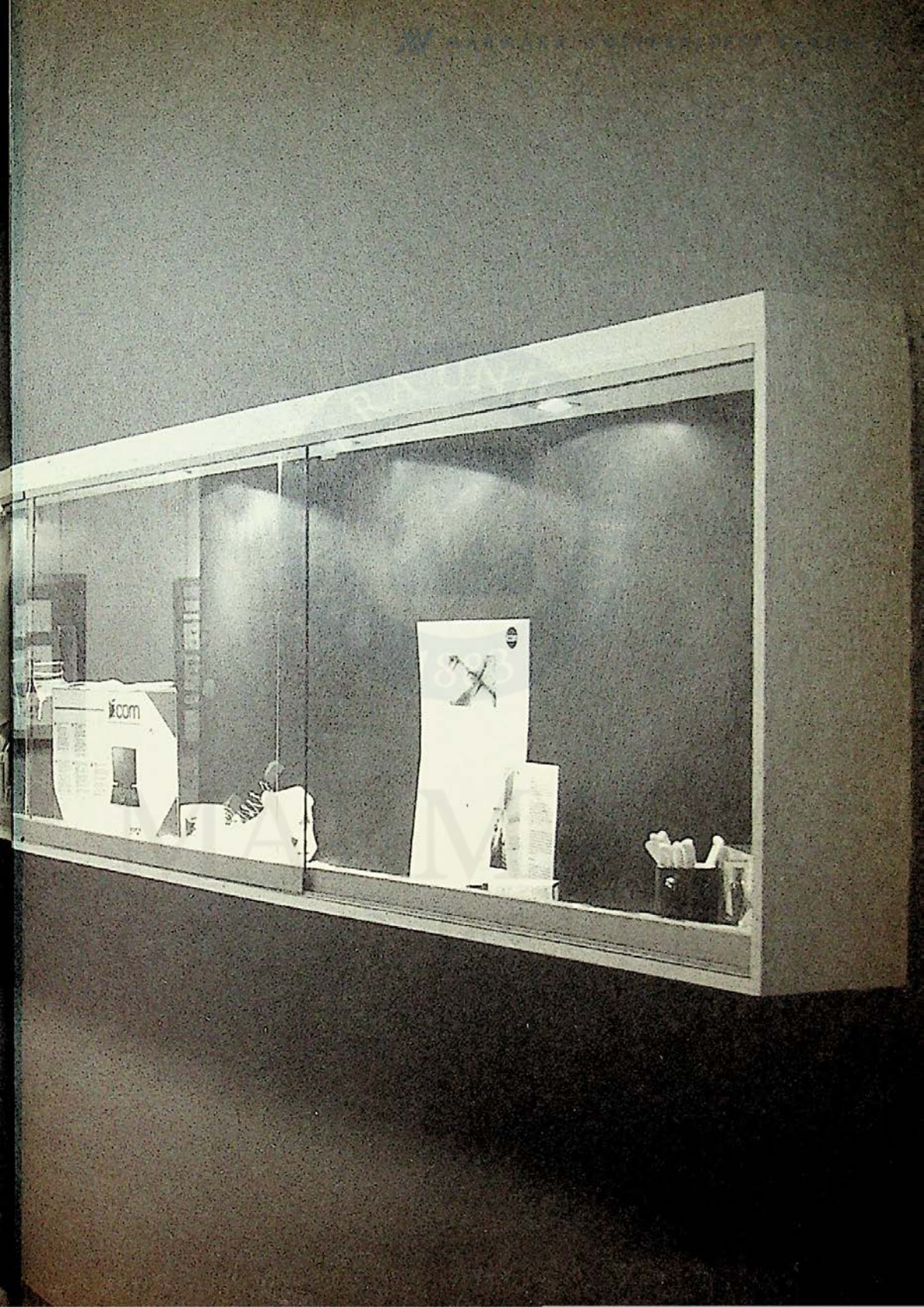
Xcom

BİZİM YAKA CENGİZ BEKTAŞ

Mahallenizdeki insanları tanıyor musunuz?

Kuzguncuk'ta sanat ve kültürle yaratılan mahalle atmosferi, Asya yakasının başka semtlerinde de yaşatılabilir mi?

Kuzguncuk'ta sanat ve kültürle yaratılan 'mahalle atmosferi'nin mimarlarından biri olan Cengiz Bektaş, bu ruhun Asya yakasının geneline yayılabileceğine inanıyor...

İlkel insandan bu güne her birimiz bir "birikim" değil miyiz?
İnsan doğar doğmaz birşeyleri almaya,
yüklenmeye başlamıyor mu?
Nereden alıyor aldıklarını?
Yakın,uzak çevresinden ...

Çevresinin ona verdikleriyle kendini kuruyor...
Kendini ne denli iyi kurarsa, onun gibi bireylerin oluşturduğu
çevre o denli nitelikli olmuyor mu?
Nitelikli çevreden alacakları da daha nitelikli olacak elbette...
Demek ki, çevresinin niteliği için savaşımı, kendini
niteliklendirmek için de savaşım olacaktır.
Çevresini olanaklandırmak için savaşımı,
onu da olanaklandıracaktır.

Çevresinin niteliğini yükseltmek için savaşmayan kişi
kendini kötü oluşumlara, olanaksızlıklara, niteliksizliklere
bırakıyor demektir.

"Arkadaşının kim olduğunu söyle, kim olduğunu söyleyeyim!"
denilmez mi? Seçtiğimiz arkadaş çevremiz ne yolda
olduğumuzu göstermiyor mu örneğin?
Sonra sokağımız, öteki kişilerle buluştuğumuz alanlarımız...
Derken mahallemiz, ilçemiz, ilimiz...
Ailenizi biliyorsunuz... Arkadaşlarınızı da...
Sokağınızı tanıyor musunuz? Kimlerle birlikte oturuyorsunuz o
sokakta? Alanda?.. Mahallenizdeki insanları tanıyor musunuz?
Her gün karşılaştığınız, merhabalaştığınız ya da önlerinden
geçip gittiğiniz...

Siz mi seçtiniz çevrenizi ?
Yalnız işinize, işinize uzaklığına göre mi seçtiniz?
Eğitim düzeyi, kültür olanaklarına göre mi?..
Nasıl seçtinizse seçtiniz... Önemli olan bundan sonraki
davranışınız...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hiçbir şeye karışmadan, hiçbir şeye katılmadan mı
yaşıyorsunuz orada? Ya da şöyle sorayım:
Ne katıyorsunuz oraya?
Çevrenizin daha nitelikli olması için ona
bir şey kattığınız oldu mu? Bir çabanız, bir çabaya omuz
verdiğiniz?
Olmadıysa neden savaşmıyorsunuz kendiniz için ?

Çevrenizin havası, suyu, toprağı kirlenmesin diye bir şey
yapıyor musunuz? Sağlıklı beslenmeniz için, sağlıklı
yaşamanız için?..
İyi de, insan olan insanın yaşamı yalnızca yemek, içmek,
sevişmek değil ki!..

Mahallenizde kitaplığınız var mı? Evinize sığdıramayacağınız
bir kitaplıktan söz ediyorum... Yeni çıkan kitapları
bulabileceğiniz, para vermeden okuyabileceğiniz...
Dinletilerle aranız nasıl? Tiyatrolarla, öteki kültürel, sanatsal
etkinliklerle? Çoğundan yoksun musunuz? Ulaşamıyor
musunuz bunlara? Neden bunların çoğunluğu karşı yakada?
Neden biz yetersizlikler içindeyiz bu yakada? Köy mü kent mi
bu Kadıköy ya da Üsküdar?

Bu olanakları sizin ulaşabileceğiniz koşullarda
sağlamayanlardan neden hesap sormuyorsunuz?
Ya da neden siz bir şeyler yapmıyorsunuz ?
Yoksa siz gerçekten köyde mi yaşıyorsunuz?

İnanın bütün bu türlü donanımların ya da çevre bilincinin
gerçekleşmesi için kimi kez bir kişinin yola çıkması
yetebiliyor.
Ben denedim ... Olduğunu, olabileceğini gördüm...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sevgiyle yola çıktım bir gün... Önce üç-dört kişiydiler bana
katılanlar; sonra daha çok, daha çok oldular...
Bir gün yaşadığımız yerle övünür olduk.
Şimdi, ozan dostlarımla, yontucu, ressam dostlarımla,
her biriyle ayrı ayrı merhabalaştığım her katmandan
kişilerimle bir çevrem var.
Neden bir mahallede, bir köyde, bir ilçede olanlar
bütün bir kente yayılmasın?
Hem bu kez öyle üç kişiyle, beş kişiyle çıkmayalım yola...
Koskoca, binbir yürek bir üniversitemiz var.
Üniversitemiz taşsın bütün çevremize, sokağımıza,
alanlarımıza... Müzik taşsın bizden...
Yontu, resim, renkler, güzellikler, şiirler taşsın...
Bunlar ancak siz isterseniz olur !
Siz, siz şu en köşedeki, sessiz sessiz oturan kişi...
Siz isteyin de bakın neler olur...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

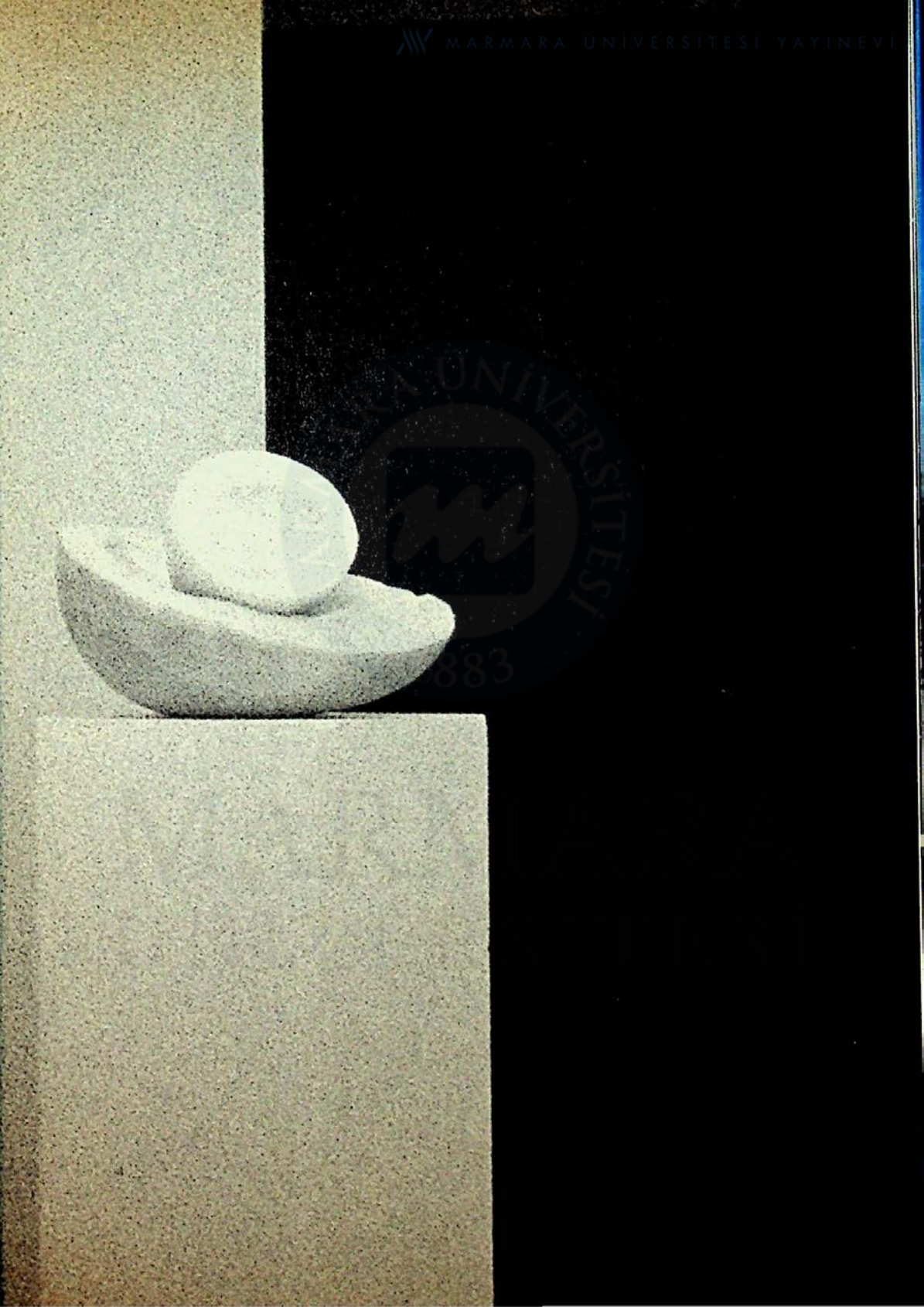

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

GSF
Marmara Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

EXHI
S E
GSF
Marmara Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

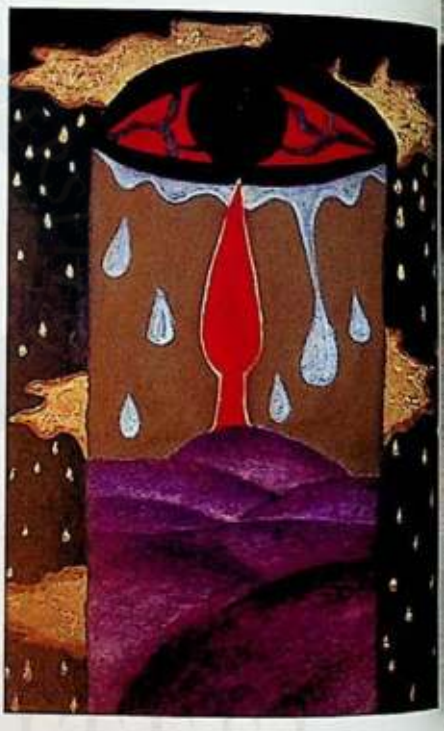

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İDİL BERFGÖK
tuval üzerine akrilik
3 x (80 x 120 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

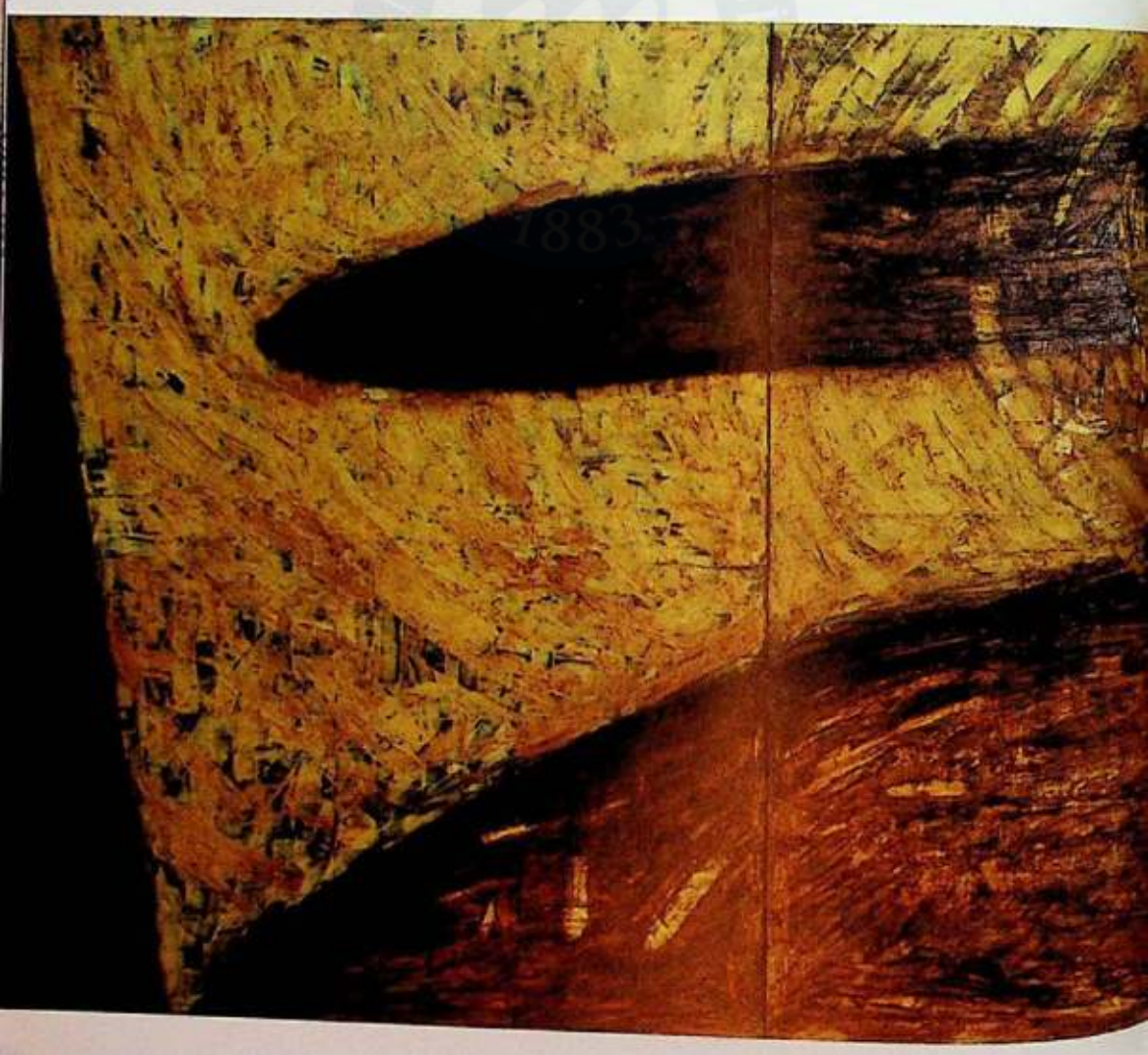

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SÜHEYLA KARALOĞLU
tuval üzerine karışık teknik
(180 x 450 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TUĞÇE GÜL
tuval üzerine akrilik
(89 x 138cm)
2 x (105 x 105 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

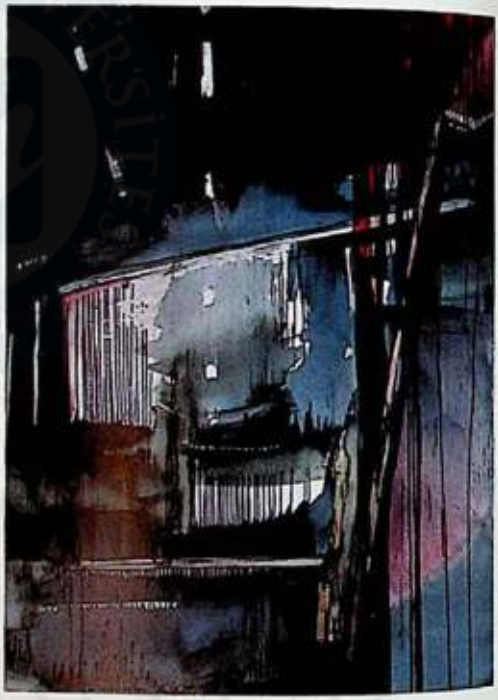

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

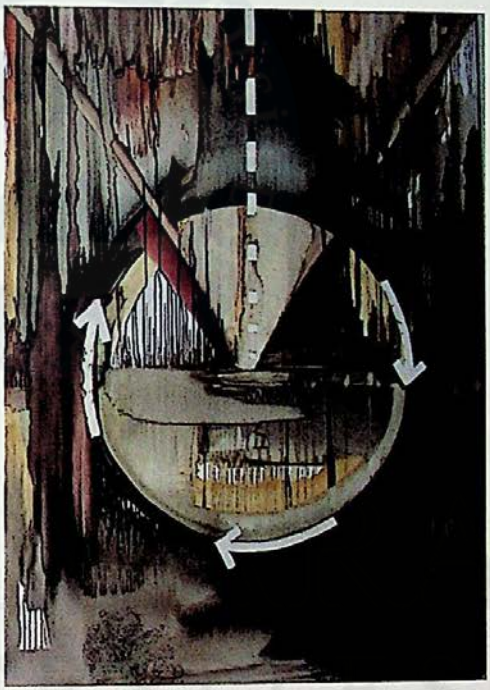

CEYLAN KARABEYOĞLU
tuval üzerine akrilik
3 x (130 x 172 cm)

ÖZLEM DEMİRTAŞ
tuval üzerine karışık teknik
(150 x 450 cm)

ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

İLGEN ARZIK
tuval üzerine karışık teknik
(260 x 260 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İLKER ATMACA
tuval üzerine yağlıboya
3 x (90 x 90 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

HALİME AYCİBİN
tuval üzerine karışık teknik
(150 x 180 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ZELİHA GÖĞCE
tuval üzerine karışık teknik
(160 x 180 cm)

DENİZ YILMAZ
karışık teknik
(200 x 200 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

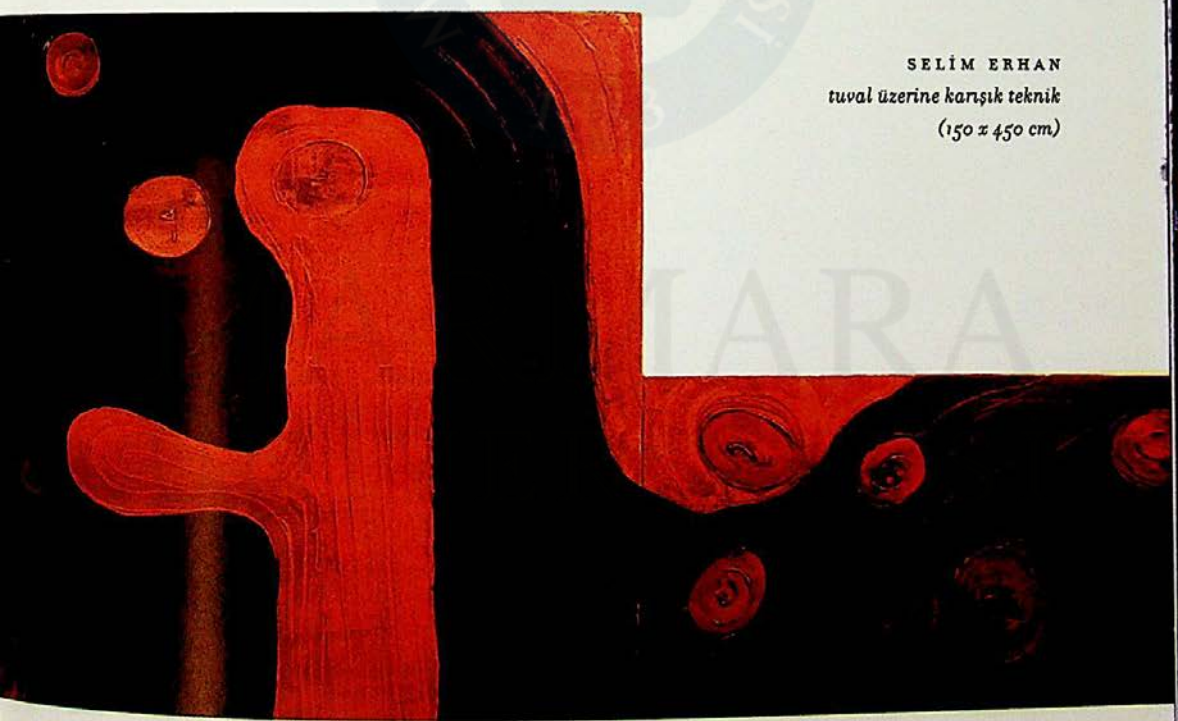

SELİM ERHAN
tuval üzerine karışık teknik
(150 x 450 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ERDİNÇ KALENDER
tuval üzerine akrilik
(150 x 200 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

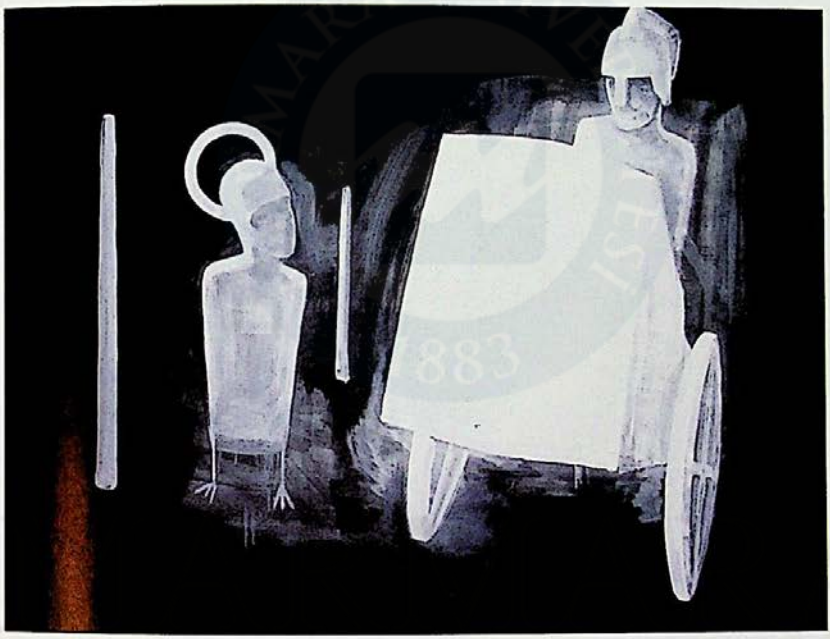

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÇAĞATAY ODABAŞ
"YEDİTEPE İSTANBUL"
tuval üzerine akrilik
7 x (140 x 140 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

AYŞE DEĞİRMENCİOĞLU

karışık malzeme

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

EVREN EROL
"KÜP"
(40 x 50 x 50 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

HASAN SAVAŞ
ASYA KUTUSU "MENTEŞELER"
hazır nesne

IŞIK ÖZÇELİK
"BU İŞİN İÇİNDE BİR İŞ VAR"
(35 x 40 x 30 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ILGIN SEYMEN
(110 x 160 x 450 cm)

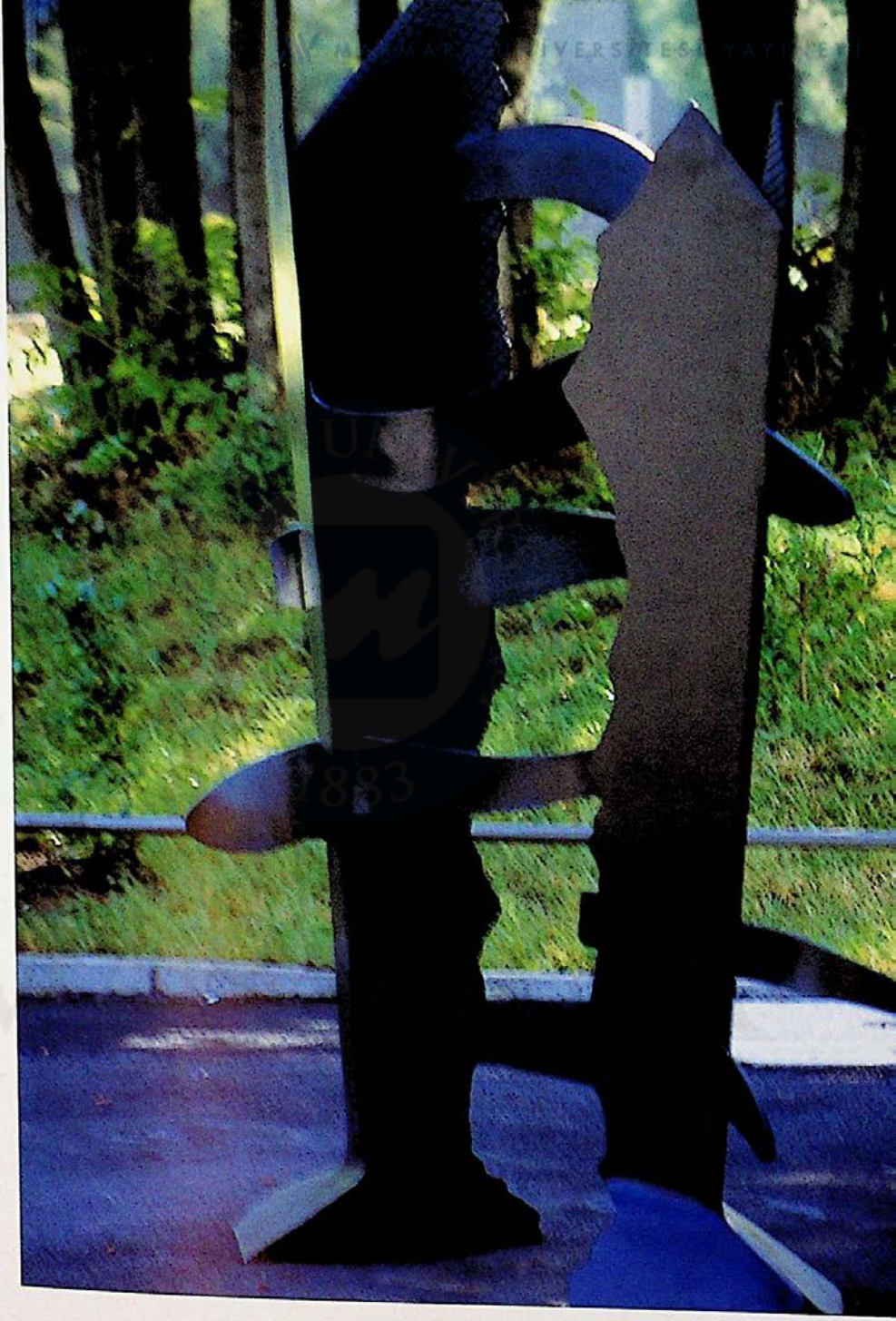

ŞÜKRAN DALMAZ
(67 x 170x 240 cm)

SERKAN YÜKSEL
"MİHENK"
(13 x 86 x 126 cm.)

MARMARA ÜNİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

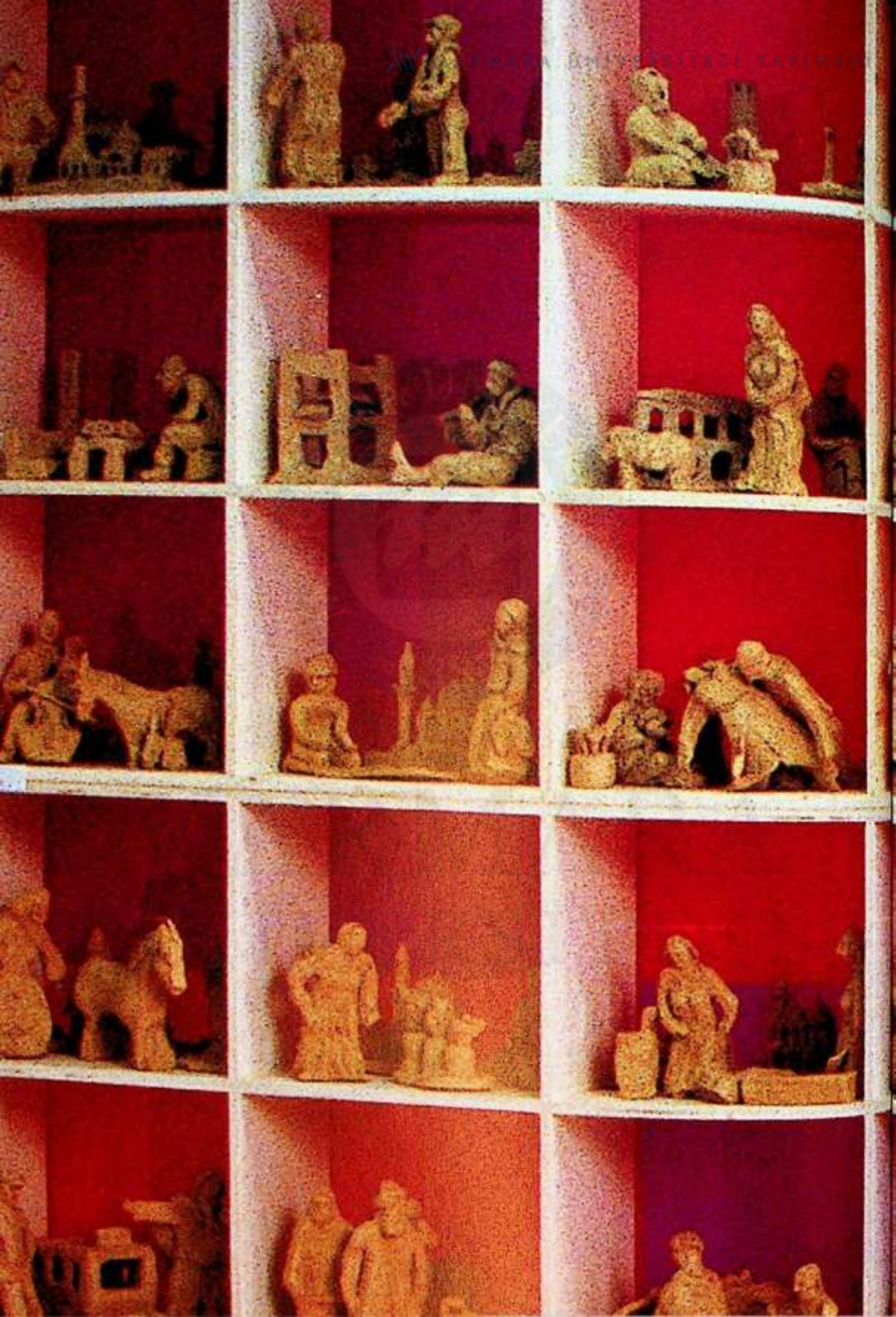

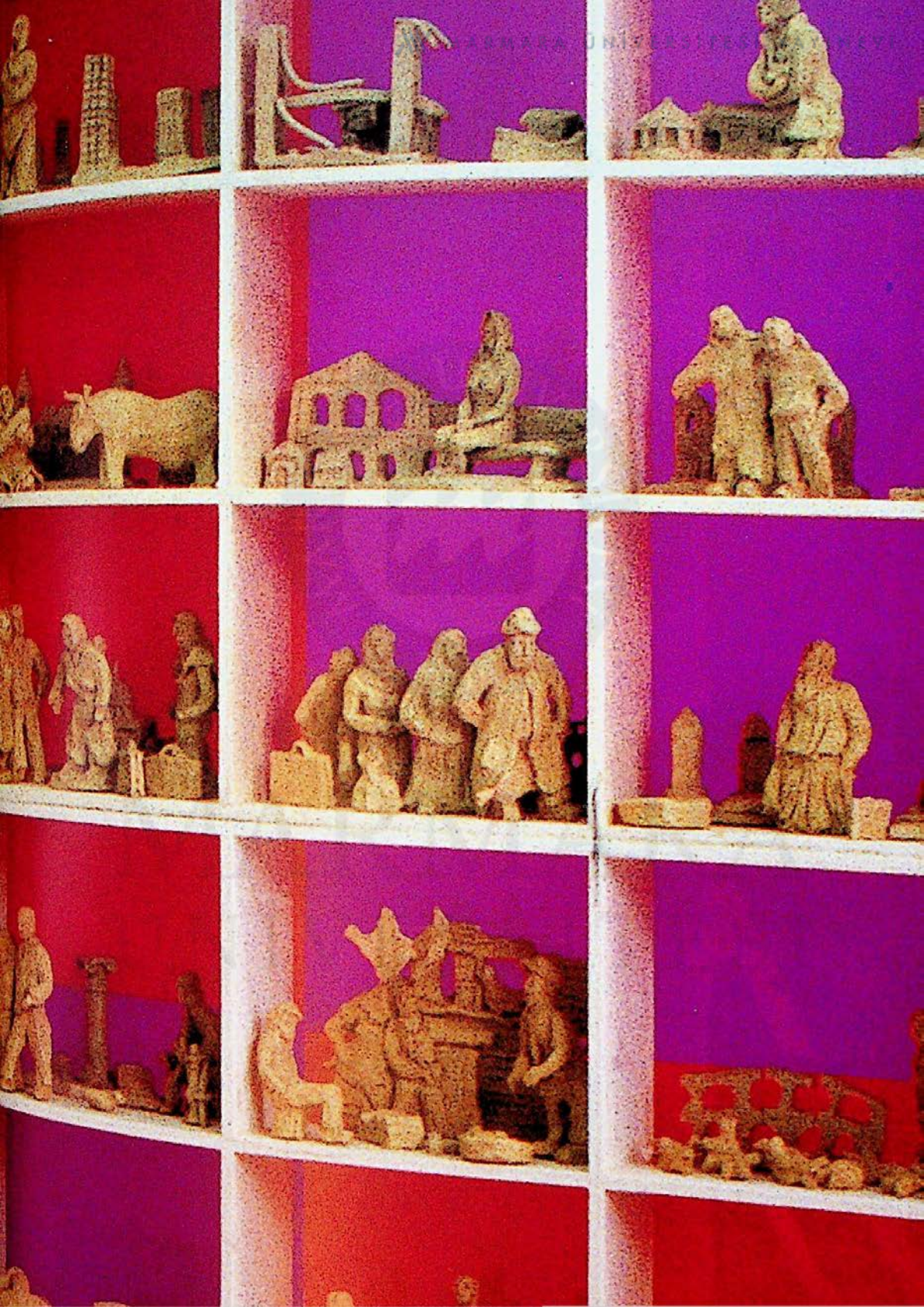

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ELİF ŞENGÜL
karışık malzeme
(100 x 100 cm)

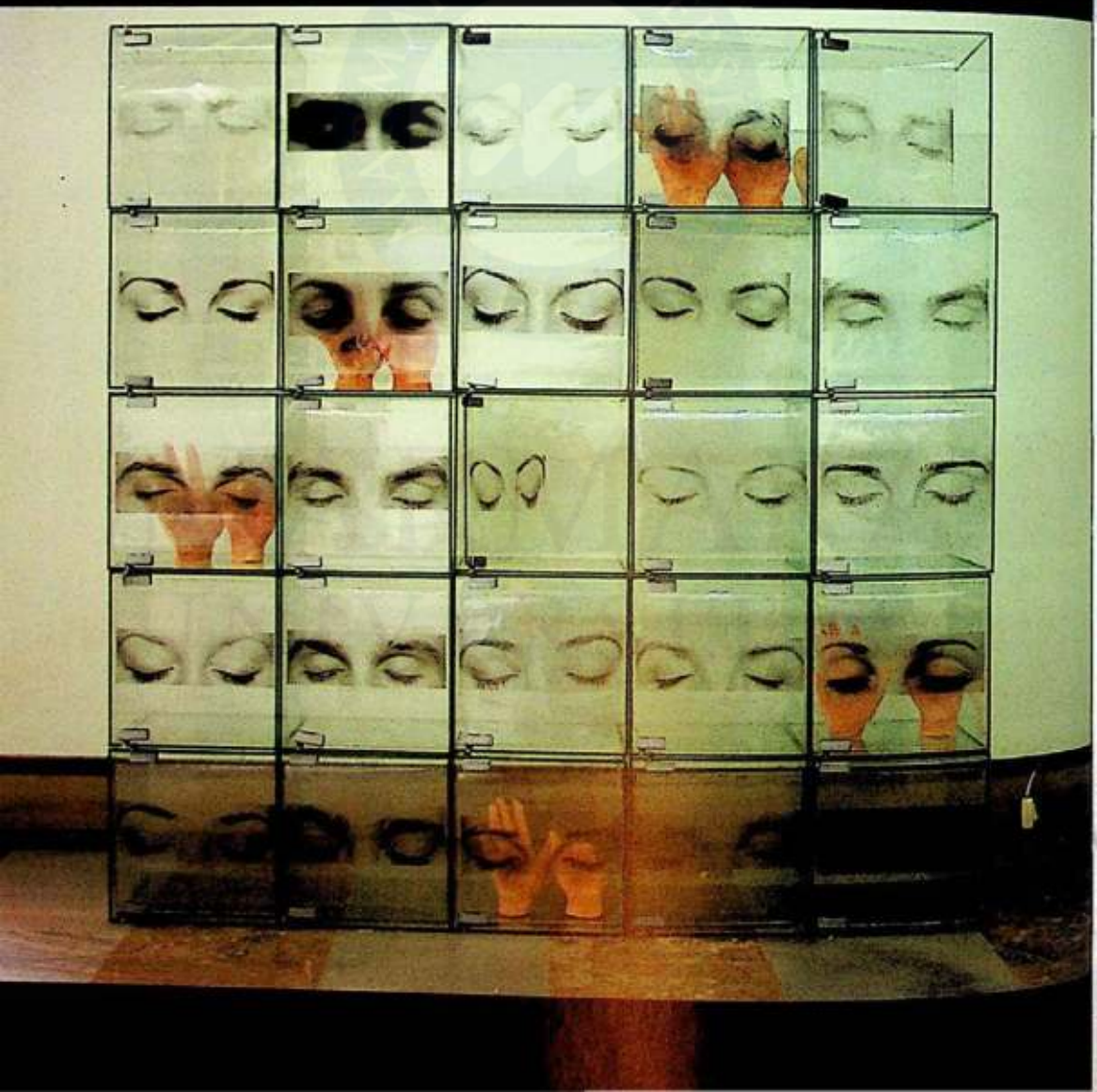

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

GÖZDE HAMZAGİL
"216 VAPURU"
karışık malzeme

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

HAYAT ASLI DOĞAN
"KAVANOZDAKİ YÜREK"
karışık malzeme
(60 x 170 cm)

DAMLA YEŞİLOĞLU
karışık malzeme

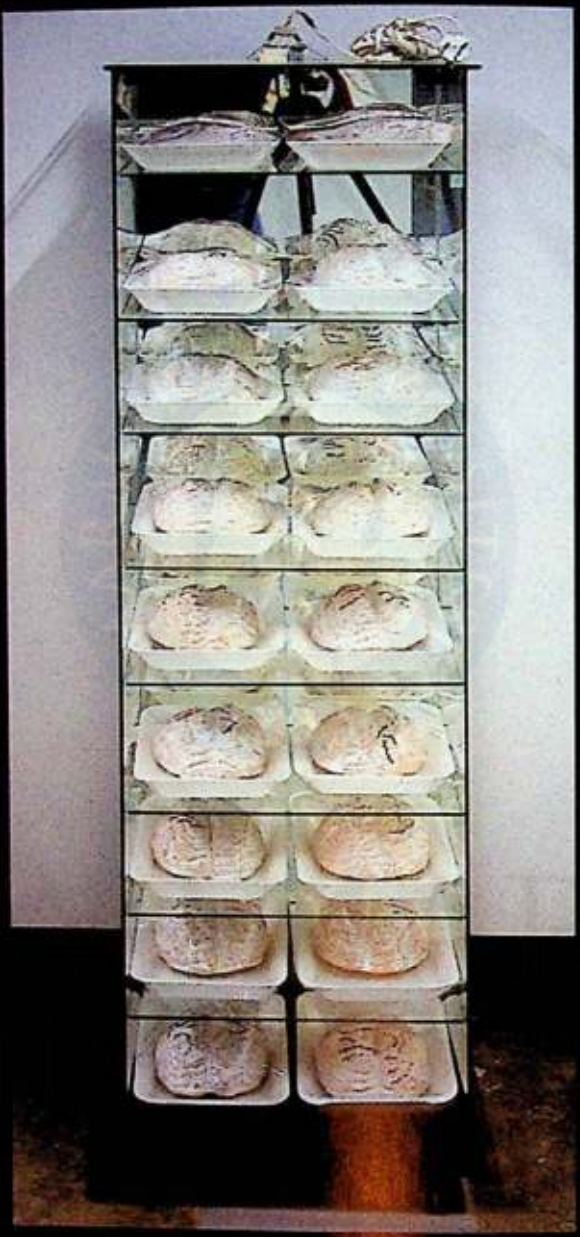

PERYA TAŞTAN

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MURAT YETİK

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

YASEMİN ONUR

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÇİĞDEM ÇALIŞIR

ZÜMRÜT ÇAKIR

O. TANSUK SİRKEOĞLU

FUNDA CEYLAN

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SERHAT KANMAZ
"KATİBİM DURAĞI"

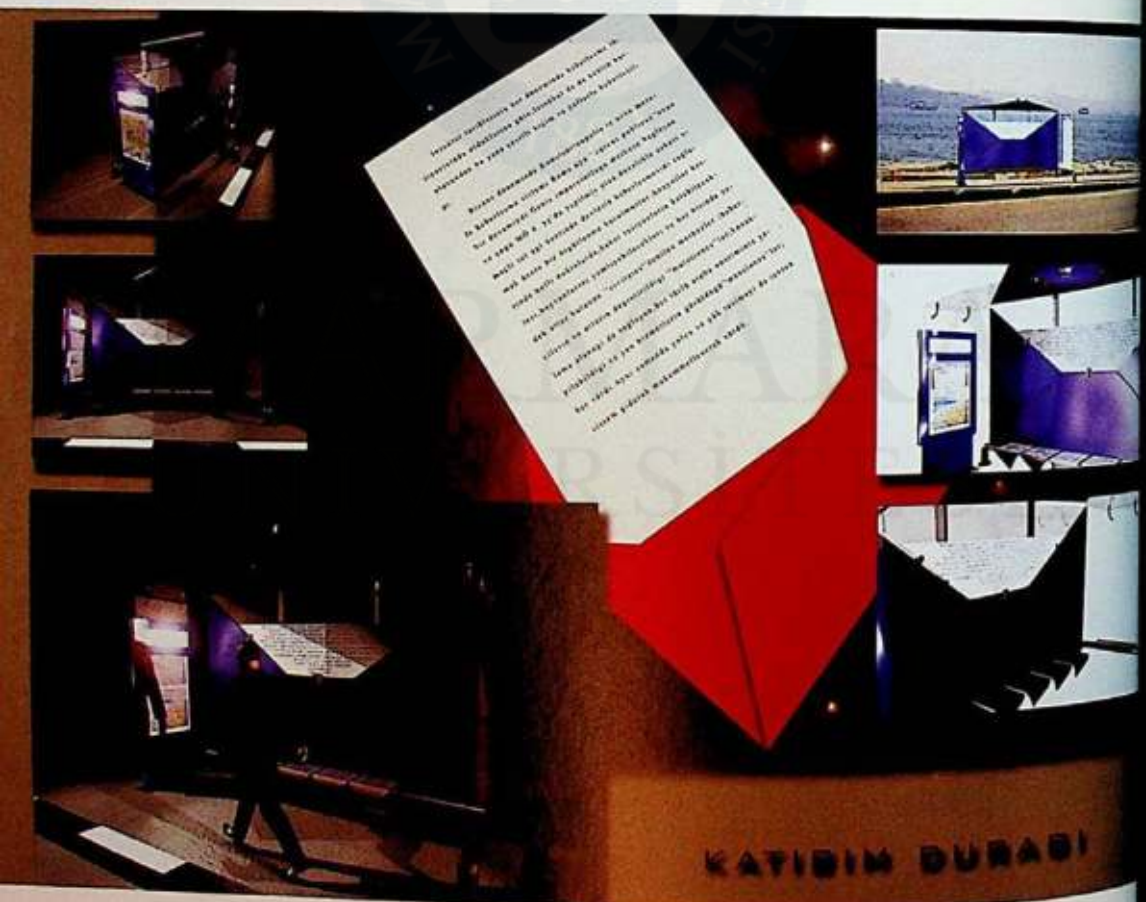

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

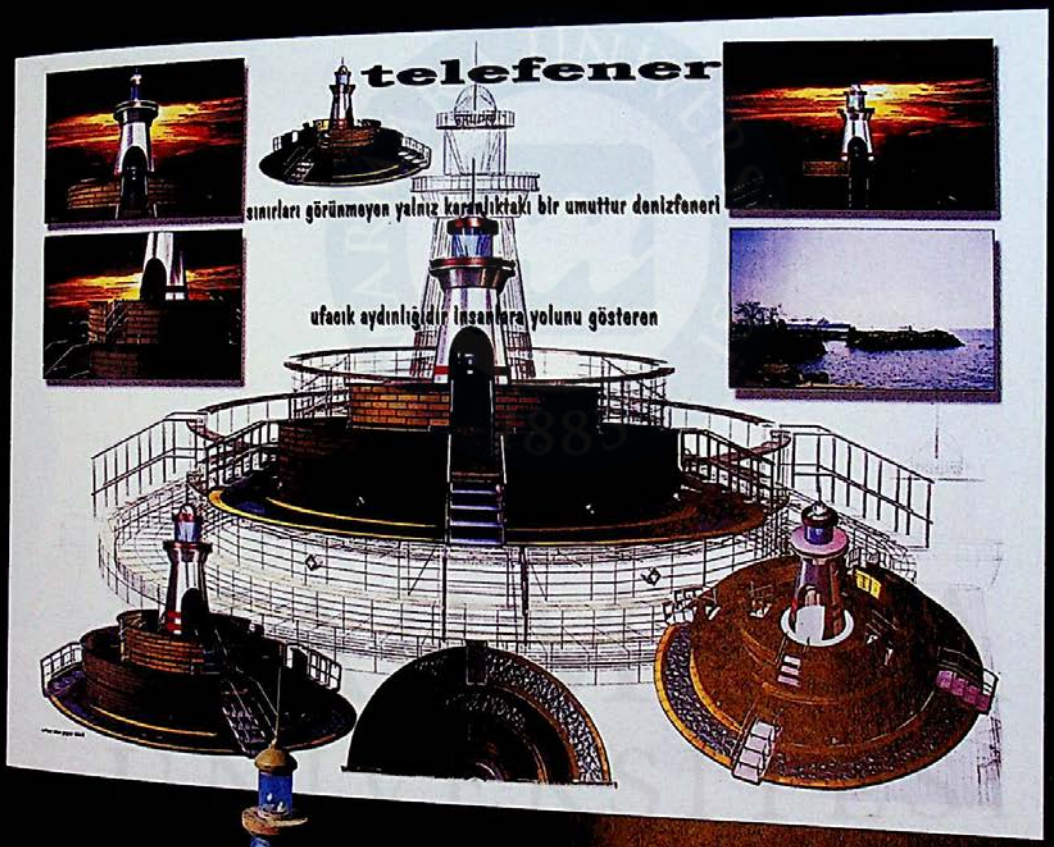

ORHAN OLUŞUR YAPAR
"DENİZ FENERİ"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BURCU ÇEKLİ

"YÜZEN GALERİ"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

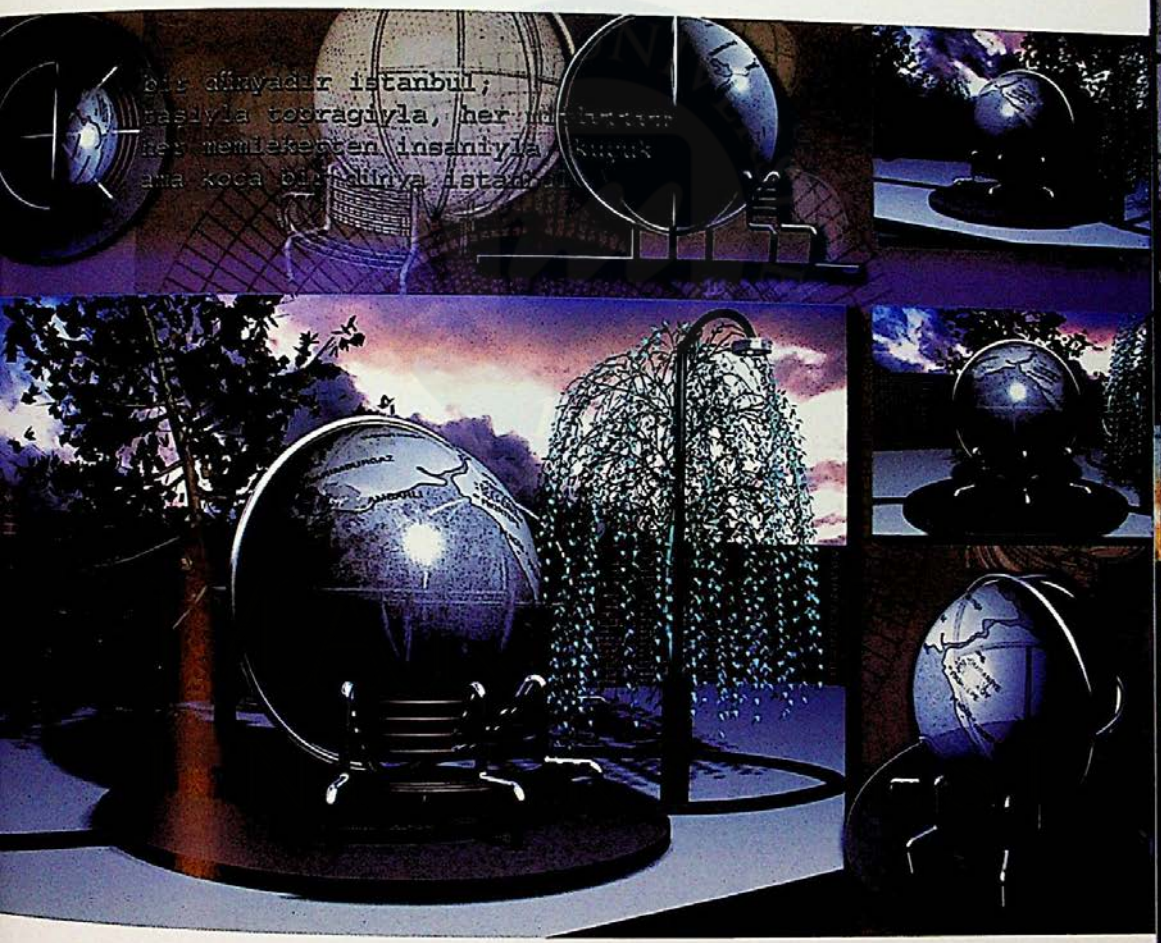

SERPİL DURMUŞ
DÜNYALI BANK

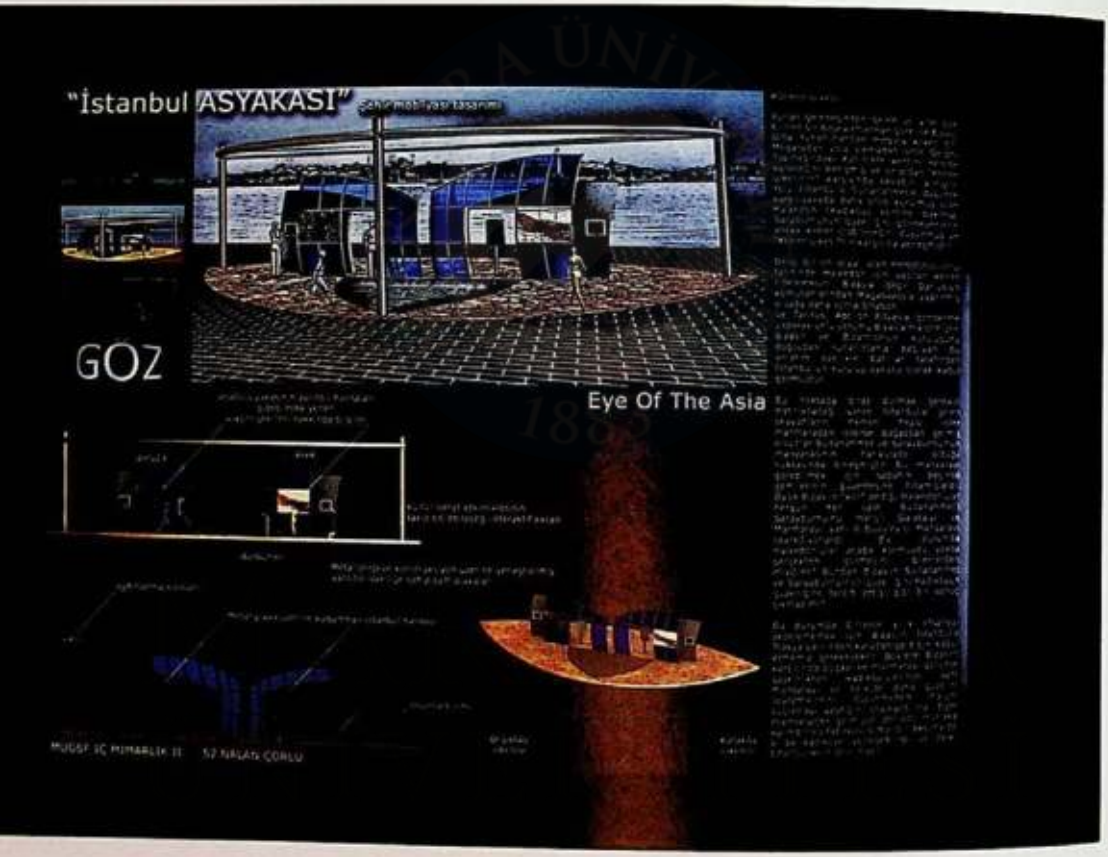

NALAN ÇORLU
"GÖZ"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

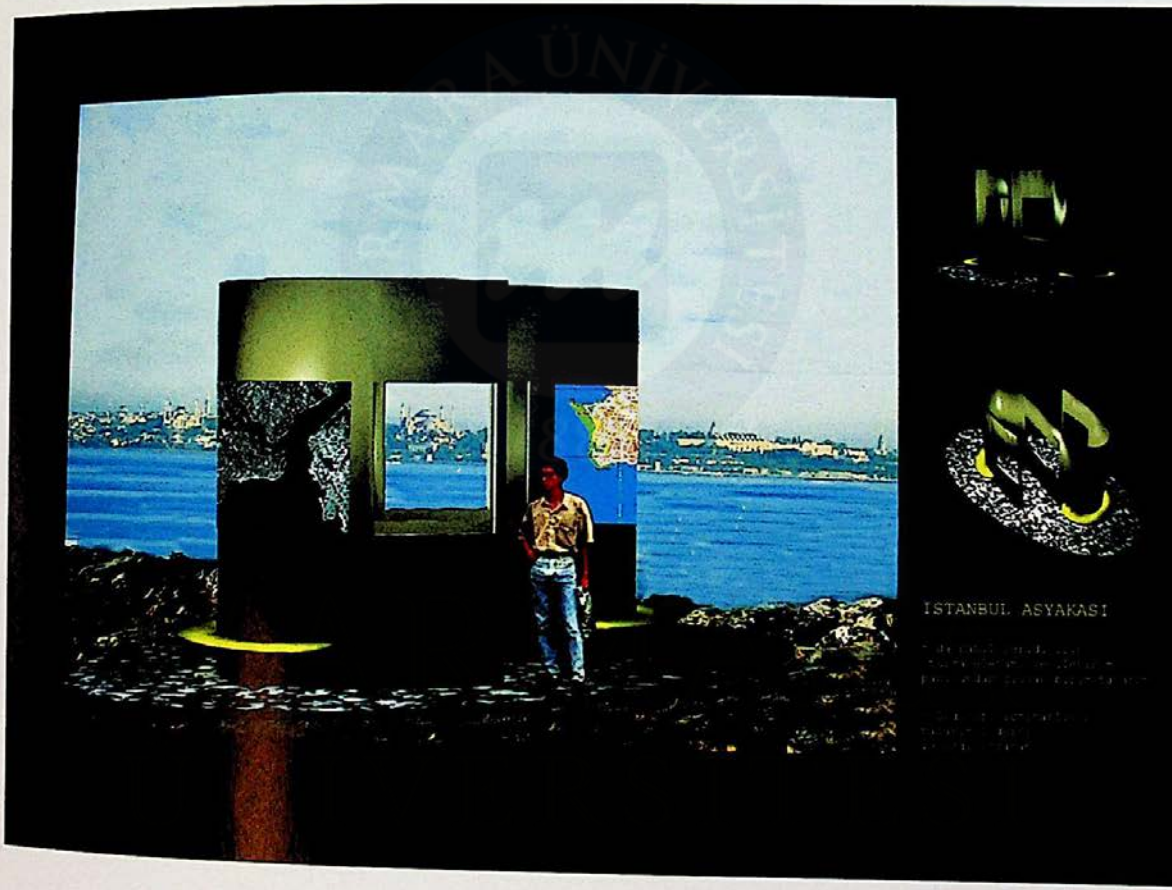

EZGİ KOCAHAN

"PANO"

GÜLBİN MACUNLUOĞLU
"KHALKEDON"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

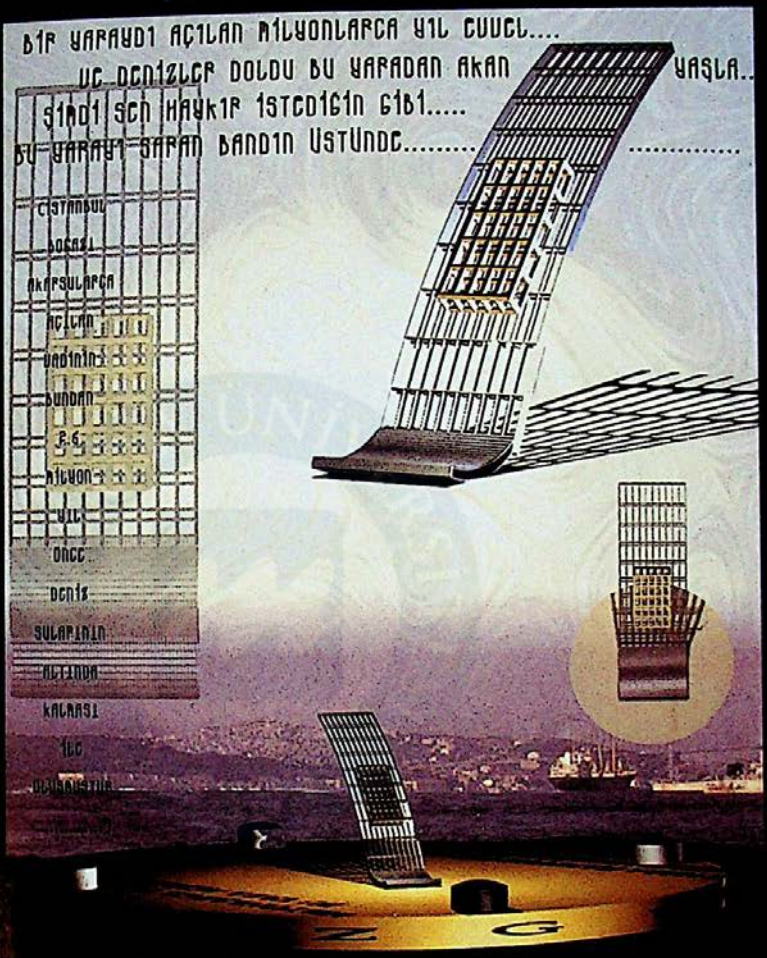

ÖZGÜRCE BAĞIR

EGEMEN ÖZATAY

ÖZGÜRCE BAĞIR

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

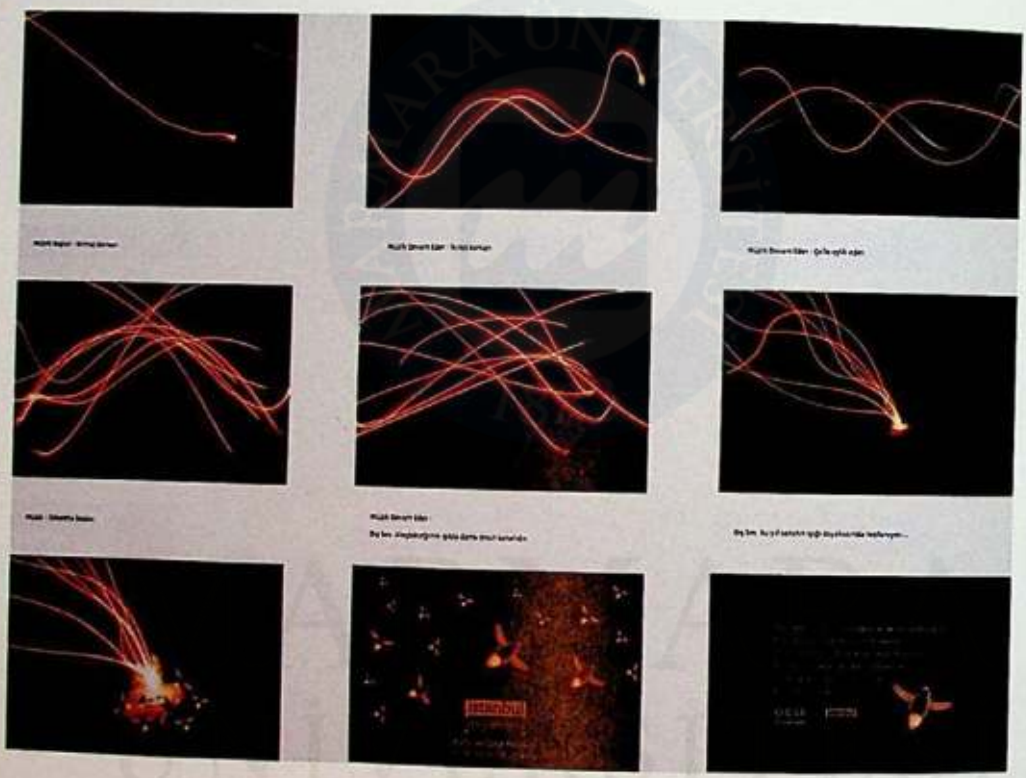

ÖMER KARAYAKA
"ATEŞ DANSI"

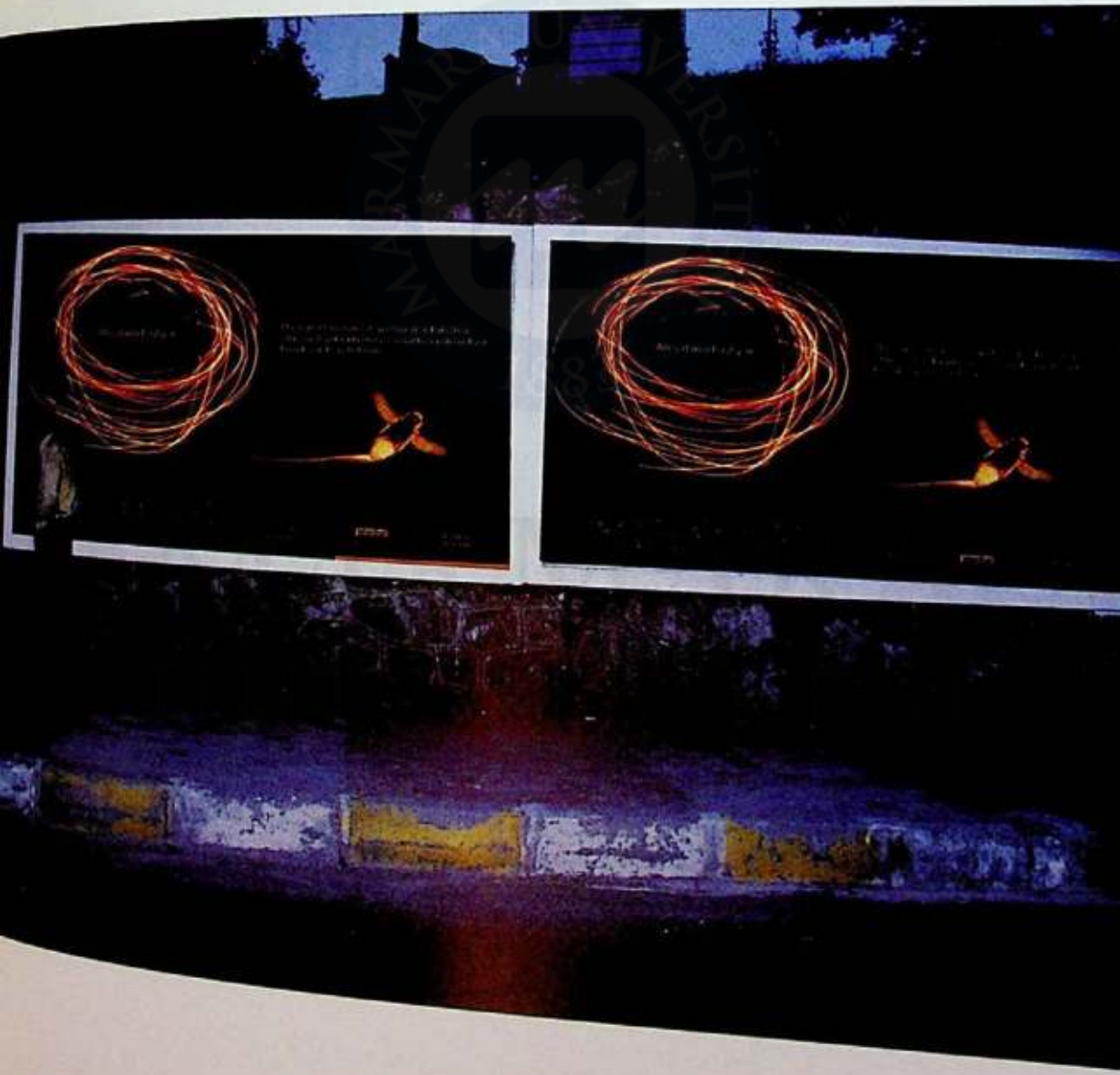

CEM ÖZKURT
"HALİTAĞA CAD."

LORİ KASTON
"HEYKELİNİ DÜŞLEYEN CADDE"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

LORİ KASTON

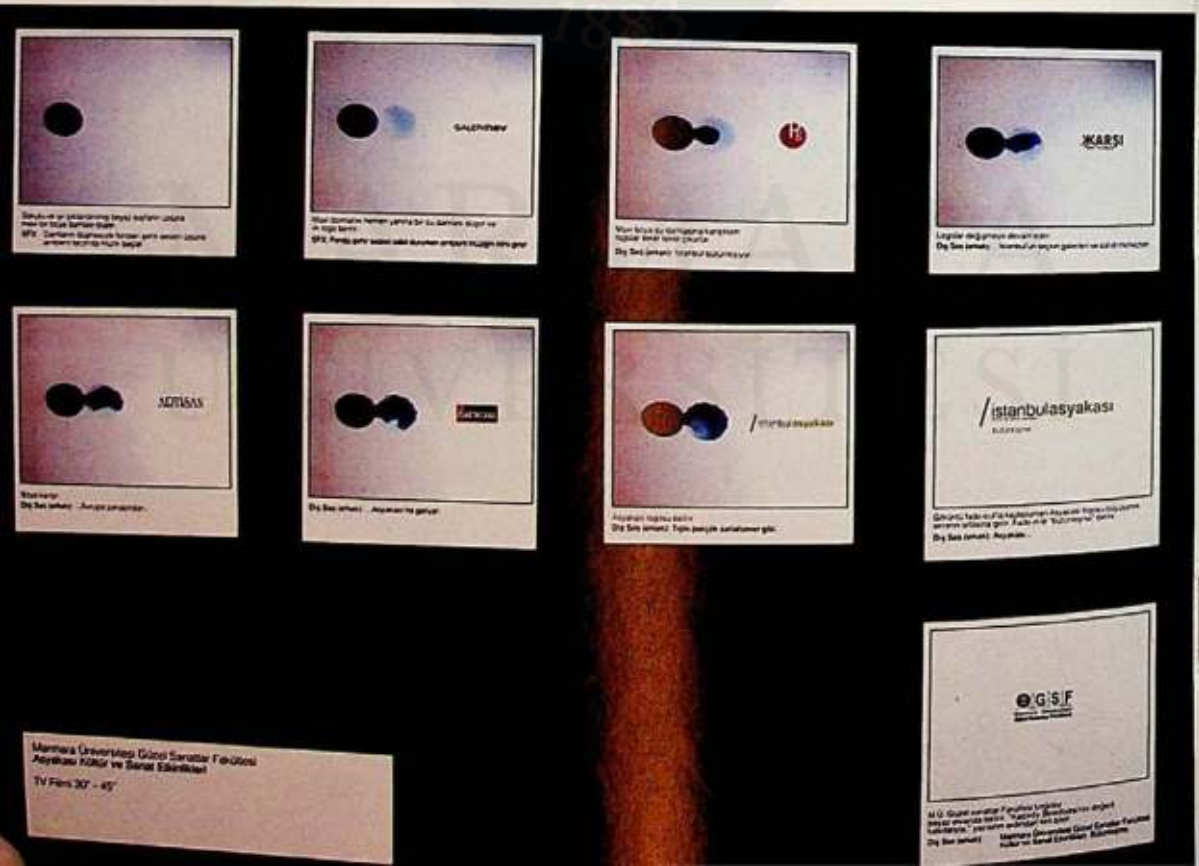

/istanbulasyakası
Kültür ve Sanat Etkinlikleri

GSF
Marmara Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi

bütünleşme

İstanbul bütünleşiyor. 18 Ağustos - 22 Eylül tarihleri arasında İstanbul'un seçkin galeri ve sanat merkezleri Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin düzenlediği Asyakası Kültür ve Sanat Etkinlikleri'nde buluşuyor. Tıpkı pek çok sanatsever gibi...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÜLENT KORU
TRX "TÜRKİYE'NİN TAKSİSİ"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ESMA AKBAŞ
"OZZY"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İŞLER
DURDU
TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
250000
250000
YÜZELLİ BİN
TÜRK LİRASI
7 YILLIK RAS
BEST

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BURÇAK TOPRAKTEPE
"HERAKLES"
mum batik
(130 x 240 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÖZGE USLUCA
"ANTİK PARALAR"
keçe aplike dikiş
(100 x 100 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

NURAY SALMAN
"LÂLE"
ikat dokuma
(43 x 170 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

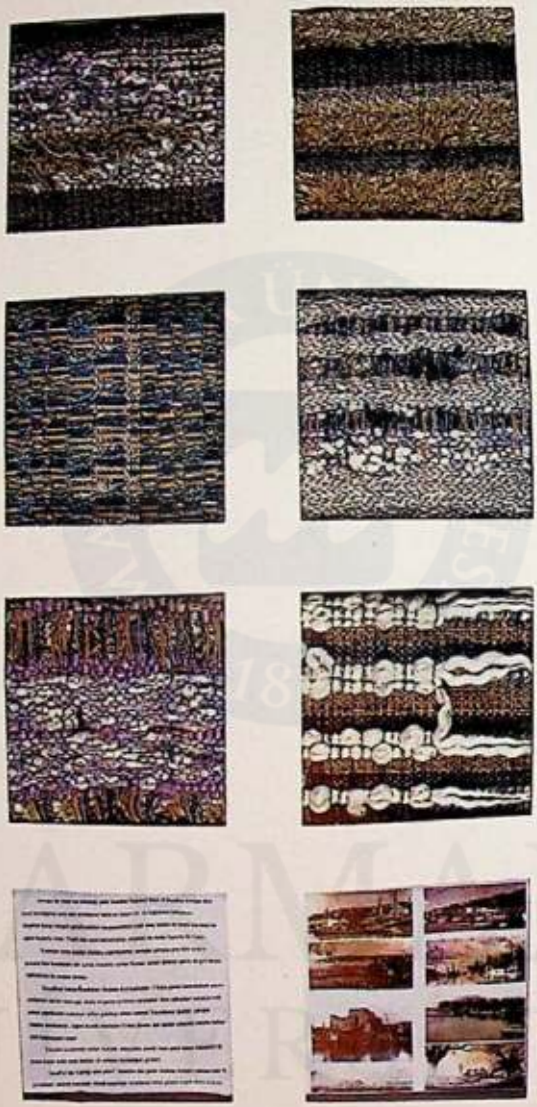

SULTAN SEVAL AYDOĞAN
DOKUMA TABLETLER 1:
"GRAVÜRLERLE ASYAKA"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

GONCA BİLGİN

DOKUMA TABLETLER 3:

"İNCİ TANESİ ASYAKA"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

OYA BAŞKAYA
DOKUMA TABLETLER 2:
"ASYAKA NİLÜFERLERİ"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BURCU KIRAL
"HAYDARPAŞA"
dokuma
(40 x 240 cm)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İSTANBULASYAKASI PROJESİ
2001-2002

Etkinlik Düzenleme Kurulu
Doç. Dr. Nilüfer Ergin (Başkan)
Doç. Dr. Bülent Vardar
Yrd. Doç. Hakan Ertem
Yrd. Doç. Cemil Ergün
Öğr. Gör. Ahu Antmen

Sergiler Düzenleme Kurulu
Prof. Dr. Güngör Güner (Başkan)
Yrd. Doç. Devabil Kara
Yrd. Doç. Hakan Onur
Yrd. Doç. Bülent Şangar
Yrd. Doç. Sevim Arslan
Arş. Gör. Mehmet Uygun
Arş. Gör. Tonguç Togol
Arş. Gör. Şükran Mertcan
Arş. Gör. Meriç Yıldırım

Yayın Sorumlusu
Öğr. Gör. Ahu Antmen

Fotoğraflar
Öğr. Gör. Özer Kanbur

Arşiv
Arş. Gör. Deniz Dalman

Sanat Yönetmeni
Savaş Çekiç (SCTL)
Tasarım
Alper Tunga Şen (SCTL)

Baskı
Graphis Matbaa, 2002

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara Üniversitesi Kütüphane ve
Dokümantasyon Daire Başkanlığı
0029798

ISBN 975-406-242-4
İSTANBUL, 2002

GSF
Marmara Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi

CAPITOL